

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 4 (2530)
ПЯТНІЦА
22
студзеня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

КАЛГАСНАЯ СЛУЧЧИНА, ДЗЕНЬ СЕННЯШНІ...

*Заканчэнне нататак
В. Дайліды.*

Стар. 3

ВЫДАВЕЦТВУ «БЕЛАРУСЬ» — 50 ГАДОЎ

Стар. 4—5

АДКУЛЬ ПАЧЫНАЮЦЦА ПАСРЭДНЫЯ ФІЛЬМЫ

Заканчэнне размовы.

Стар. 6—7

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Станіслава ШУШКЕВІЧА

Стар. 6

ПЕРШЫ РАМАН Івана ЧЫГРЫНАВА

*Рэцэнзія Уладзіміра
Юрэвіча.*

Стар. 8

У ЭФІРЫ — ПАЭЗІЯ

Артыкул Фёдара Яфімава.

Стар. 10

УЗНЯСЕННЕ СВЯТОГА АЛЬЯША

*Працяг апавесці-былі
Аляксея Карпюка.*

Стар. 12—13—15

АДВЕЧНЫ СКАРБ НАРОДА

*Водгукі чытачоў
на артыкулы Адама
Мальдзіса.*

Стар. 14

СВЕЦЯЦЬ
АГНІ
БЕЛАРУСКАЙ
АПЕРЭТЫ

ПРЭМЕРА... Хваляванне артыстаў, натоўп каля тэатральнага параднага, прадчуванне свята. 17 студзеня такі настрой панаваў у Мінску на Камсамольскай вуліцы. Тут, у памяшканні клуба імя Ф. Дзяржынскага, упершыню ў пасляваенныя гады адкрываў заслону Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР.

На адкрыцці тэатра прысутнічалі таварышы П. М. Машэраў, Ц. Я. Кісялёў, У. Ф. Міцкевіч, С. А. Пілатовіч, Г. М. Жабіцкі, намеснікі Старшыні Савета Міністраў БССР Ю. Б. Колакалай, П. Л. Коханаў, Н. Л. Сняжкова, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. В. Марцэлеў.

Падрабязна пра адкрыццё наша газета расказвае на стар. 3. А побач вы бачыце тры здымкі з фотамазайкі, зробленай нашым фотакарэспандэнтам Ул. Крукам у першы дзень творчага жыцця беларускай оперы.

ПАБУДАВАНА ў 1970-м

Вынікі конкурсу на якасць будаўніцтва і праектавання

На доме на вуліцы Захаравы ў Мінску, дзе жыў вядомы беларускі скульптар А. К. Глебаў, устаноўлена мемарыяльная дошка. 15 студзеня адбылося яе ўрачыстае адкрыццё.

Вось ужо дзевяты раз Дзяржбуд БССР вызначае лепшыя жытлы і грамадскія будынкі, узведзеныя ў рэспубліцы за год, і прысуджае будаўнікам і архітэктарам, іх стваральнікам, дыпламы і прэміі.

На конкурсе 1970 года былі прадстаўлены чатыры комплексы і больш за 20 асобных аб'ектаў.

Дыплом II ступені і прэмію журы конкурсу прысудзіла калектывам будаўнічых упраўленняў № 44 і № 60 Міністэрства прамысловага будаўніцтва БССР і праектнаму інстытуту Белдзяржпраект за будаўніцтва і праектаванне Дома спорту ў Магілёве. Дом спорту вырашан у адзінай сістэме з чатырнаццаціпавярхоўным

корпусам гасцініцы, якая галоўным фасадам выходзіць на пойму ракі Дуброўкі. Такое размяшчэнне вызначыла аблічча будынка, які вырашан у простых і лаканічных формах.

Кампазіцыя ўнутраных памяшканняў Дома спорту ўлічвае навішшыя планіровачныя запатрабаванні. У ім размяшчаны басейн з вадзяным люстрам у 350 квадратных метраў, вялікая спартыўная зала.

Калектывам будаўніча-мантажнага ўпраўлення № 5 трэста Белгайдальбуд і праектнага інстытута Мінскпраект за праектаванне і будаўніцтва дзіцячага кафе «Піонер», што ў міскім парку імя Горкага, таксама прысуджаны дыплом другой

ступені. Будынак кафе ўпрыгожвае цэнтральную частку дзіцячага парку, у яго аздабленні былі выкарыстаны новыя будаўнічыя матэрыялы: дэкаратыўная тышчоўка, папіраванае дрэва, камень. Удала вырашана і добраўпарадкаванне тэрыторыі навокал кафе.

Дыплом трэцяй ступені за добрую якасць будаўніча-мантажных работ атрымала будаўнічае ўпраўленне № 2 Міністэрства прамысловага будаўніцтва БССР, якое будавала новую дзіцячую паліклініку на вуліцы Радзістаў у Мінску.

У 1970 годзе завершана будаўніцтва плавальнага басейна ў Заводскім раёне сталіцы. Яго стваральнікам — будаўнічаму ўпраўленню № 4

Міністэрства прамысловага будаўніцтва БССР і праектнаму інстытуту Белдзяржпраект прысуджаны дыпламы трэцяй ступені.

Дыпламы і прэміі прысуджаны калектывам будаўнічага і праекціроўшчыкаў і праекціроўшчыкаў за лабараторны корпус на вуліцы Высокай у Мінску, адміністрацыйны будынак у пасёлку Сноў Нясвіжскага раёна, брагадны клуб на 200 месцаў у калгасе «Праўда» Мастоўскага раёна, школу на 1320 месцаў на вуліцы Кедышкі ў Мінску, турсысскую базу на ўрочышчы Высокі Бераг Стаўбіноўскага раёна, 90-кватэрны жылы дом у Наваполацку.

Конкурс закончаны — конкурсе працягваецца. Праекціроўшчыкі і будаўнікі ўключыліся ў спаборніцтва за высокую якасць работ у 1971 годзе.

М. БАРЫСАУ.

У гэтыя дні...

...ПАДВЕДЗЕНЫ

Вынікі рэспубліканскага конкурсу на лепшую арганізацыю рацыяналізатарскай работы на паліграфічных прадпрыемствах рэспублікі.

Першая прэмія прысуджана Мінскаму паліграфічнаму камбінату імя Якуба Коласа, дзве другія прэміі — Гомельскай фабрыцы «Палесдруку» і друкарні выдавецтва ЦК КПБ, заахвочвальнай прэміі — Віцебскай абласной друкарні імя Камінтэрна і Полацкай гарадской друкарні імя Ф. Скарыны.

Укараненне ў вытворчасць 244 маштоўных рацыяналізатарскіх прапаноў дало магчымасць сэканоміць на паліграфічных прадпрыемствах рэспублікі 50 тысяч рублёў.

...ПРАЦЯГВАЕЦЦА

Месячнік грамадска-палітычнай кнігі. Шырокі ўдзел у ім прымаюць пісьменнікі Беларусі.

На заводзе аўтаматычных ліній пабываў Іван Шамілін, які сустрэўся з пакупнікамі размешчанага тут магазіна палітычнай кнігі.

Літаратурны вечар, прысвечаны месячніку, адбыўся ў Мінскім палацы прафсаюзаў. На вечары выступілі пісьмен-

нікі Аляксей Зарычкін, Аляксей Ставер, Эдуард Валасевіч і Міхась Сірыпнікаў.

...АДЗНАЧЫЛІ

У Брэсцкім тэатры імя Ленінскага камсамола Беларусі п'яцідзесяцігадоваму юбілею народнага артыста БССР Анатоля Канстанцінавіча Логінава. За трыццаць гадоў творчай дзейнасці артыст сыграў дзесяткі роляў. У спектаклях «Крамлёўскія куранты» і «Брэсцкі мір» ён стварыў вобраз У. І. Леніна.

Юбіляра віншавалі прадстаўнікі грамадства Брэста. Сакратар абкома КПБ С. Шабашоў уручыў А. Логінаву ганаровую граматы Вярхоўнага Савета БССР.

...АДБЫУСЯ

Творчы вечар народнага мастака БССР А. Марыкса, прысвечаны 80-годдзю з дня нараджэння. Доклад пра жыццё і дзейнасць юбіляра зрабіў мастацтвазнаўца Ул. Бонка.

...СУСТРЭЛІСЯ

У клубе Саюза пісьменнікаў БССР з артыстамі вэкальна-інструментальнага ансамбля «Песняры» беларускія літаратары. «Песняры» паказалі сваю праграму, якая была з цікавасцю прынята прысутнымі.

КАЛЕГІЯ Міністэрства культуры БССР, сакратарыят Саюза кінематографістаў БССР, прызідумы Беларускага рэспубліканскага камітэта прафсаюза работнікаў культуры і Беларускага рэспубліканскага камітэта прафсаюза рабочых і служачых сельскай гаспадаркі і нарыхтовак прынялі пастанову аб удзеле ва Усесаюзным аглядзе аматарскіх фільмаў сельскагаспадарчай тэматыкі.

Мэта агляду — дабіцца далейшага развіцця кінааматарства ў калгасах, саўгасах, устаногах культуры, удасканалення творчага майстэрства кінааматараў, выбару актуальнай тэматыкі па прапагандзе і ажыццяўленні рашэнняў ліпенскага (1970 г.) Пленума ЦК КПСС, мабілізацыі працоўнікоў сяла на больш поўнае выкарыстанне рэзерваў сельскагаспадарчай вытворчасці.

Аматары павінны шырока паказваць, як ідзе змаганне за эканомію і беражлівасць, навуковую арганізацыю працы, ука-

ЗА ВАМІ СЛОВА, ТАВАРЫШЫ КІНААМАТАРЫ!

Агляд аматарскіх фільмаў на сельскагаспадарчую тэматыку

раненне дасягненняў навукі і тэхнікі, перадавога вопыту ў вытворчасці. У творах майстроў аматарскага кінематографа павінны адлюстроўвацца гераічныя будні нашых паляводаў, жывёлаводаў, наватараў і вынаходнікаў, творчасць народных умельцаў, работа лепшых работнікаў культуры і бытовых паслуг, прафсаюзных актывістаў, іх багаатае духоўнае аблічча, а таксама адпачынак і вучоба працоўнікоў сяла, сельскай моладзі.

Агляд праводзіцца ў два туры: першы — з 1 студзеня па 1 кастрычніка 1971 года ў абласцях і рэспубліцы; другі — з 15 па 30 лістапада 1971 года ў Маскве.

На агляд прадстаўляюцца аматарскія фільмы на плёнцы 16 і 8 мм,

любога жанру і творчага рашэння працягласцю дэманстрацыі не больш двадцятці хвілін, якія раней не ўдзельнічалі ва ўсесаюзных і рэспубліканскіх аглядах і фестывалях. Стваральнікі іх могуць быць як калектывы, так і асобныя аўтары.

За лепшыя аматарскія сельскагаспадарчыя фільмы ўстаноўлены наступныя прэміі:

- а) сельскім самадзейным кінастудыям і асобным аўтарам — адна першая прэмія (300 руб.), дзве другія (па 200 руб.), тры трэція (па 100 руб.);
- б) гарадскім самадзейным студыям і асобным аўтарам устаноўлены такія ж самыя адна першая, адна другая і адна трэцяя прэміі;
- в) за лепшы сцэнарый,

дыктарскі тэкст, рэжысуру, аператарскае майстэрства, тэхнічную якасць, мастацкае і музычнае афармленне фільмаў сельскіх аматарскіх студый і асобных стваральнікаў — дзесяць прэміяў па 80 руб.

г) прафсаюзным актывістам і арганізатарам кінасамадзейнасці за актывнае правядзенне і прапаганду агляду — дзесяць прэміяў па 75 руб.

Пераможцы усесаюзнага агляду ўзнагароджваюцца таксама прэміямі, дыпламамі, медалямі ВДНГ СССР. Лепшыя кінатворы будуць дэманстравацца на выстаўцы ў Маскве, па цэнтральным і рэспубліканскім тэлебачанні.

Па выніках агляду ў рэспубліцы пераможцы таксама будуць заахвочаны.

Для правядзення агляду створаца рэспубліканская камісія, якую ўзначальвае сакратар праўлення Саюза кінематографістаў БССР заслужаны дзеяч мастацтва БССР Ул. Цяслюк.

МАЛАЙЦЫ, УРАЛМАШАЎЦЫ!

ЗАСЛОНА — і ўсплёск апладысмантаў, глядзельная зала скандзіруе: «Малайцы! Малайцы! Малайцы!»

Так заканчваліся ўсе канцэрты калектыву мастацкай самадзейнасці Палаца культуры «Уралмашзавода» — калектыву, які быў гасцем беларускай сталіцы на гэтым тыдні.

Уральскія народныя песні, карагоды, пастаўленыя па народных казавых матывах, жартоўныя прыпеўкі ўспрымаліся асабліва эмацыянальна.

— Мы вельмі ўдзячны за цёплы прыём. Гэта наша чацвёртая паездка па краіне, мы выступалі ў Маскве, Ленінградзе, Рызе. І вось — Мінск, паездка, якая для нас — святая...

Так пачала сваю размову з нашым карэспандэнтам мастацкі кіраўнік Палаца культуры

«Уралмашзавода» М. Чамарынская.

— Ці даўно склаўся ваш калектыв?

— Палац культуры «Уралмашзавода» працуе адзінаццаць гадоў, але, напрыклад, наш народны драматычны тэатр, існуе трыццаць пяць гадоў. За гэты час ён паказаў дзесяткі спектакляў. У тым ліку трылогію М. Пагодзіна «Крамлёў-

скія куранты», «Чалавек з ружом» і «Трэцяя пацэпная», за якія тэатр быў удастоены Дыплама I ступені на абласным аглядзе мастацкай самадзейнасці, прысвечаным 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна.

— Прызнанне за тэатрам права паказаць на сваёй сцэне вобраз Леніна — ужо сама па сабе высокая ацэнка яго творчасці. Мінчанам вы паказалі «Крамлёўскія куранты»?

— Так, два спектаклі.

На сцэне Палаца культуры камвольшчыкаў і на сцэне Мінскага Палаца прафсаюзаў.

— За пяць дзён тры канцэрты і два спектаклі... У вас вельмі насычаная праграма. Вы, мабыць, нават не паспелі, як след, пазнаёміцца з нашай сталіцай? І усё ж, што б вы хацелі перадаць мінчанам?

— Дзякуй Мінску за цудоўнага глядача. Дзякуй за вашу беларускую гасціннасць.

На здымках — выступаюць народныя камерны аркестр і народны ан-

самбль песні і танца Палаца культуры «Уралмашзавода».

3 ДНЁМ НАРАДЖЭННЯ!

17 СТУДЗЕНЯ АДРЫУСА ДЗЯРЖАУНЫ ТЭАТР МУЗЫЧНАЙ КАМЕДЫІ БССР

У гэты дзень вялікі натоўп цягнуўся ля дзвярэй клуба імя Дзяржынскага. Яшчэ на праспекце чуліся пытанні:

— Няма лішняга білецка? Лішніх не было. Тыя, каму пашанцавала дастаць білеты, спяшаліся да ярка асветленага ўваходу ў радасным настроі, бо прэм'ера—заўсёды свята, а такая—удвая: першы спектакль новага тэатра.

І канечне ж, у такі ўрачысты вечар калектыву тэатра паказаў глядачам не толькі абяцаную прэм'еру. Пасля прывітальнага слова міністра культуры БССР М. Мінковіча адбыўся парад-пралог, у якім была прадстаўлена ўся труп тэатра. Прадстаўлена з гумарам і выдумкай, з песнямі і танцамі, які і патрабуецца ў тэатры аперэты. Гэта быў яшчэ адзін маленькі спектакль, у якім дружна ігралі мастакі, артысты і паэты з «Фіялкі Манмартра» І. Кальмана, хвацкія маракі з «Вольнага ветру» І. Дунаеўскага і персанажы герайчкі камедыі Ю. Семлянкі «Спявае «Жаваранак».

Нарэшце пачаўся спектакль. На сцэне—зеленавата-сіні паўэпоск летняга вечара.

Задзіўлена спяваюць дзяўчаты. Яны яшчэ не ведаюць, што гэта іх апошні мірны вечар... Потым будзе вайна, і ў ціхі гарадок над Бярэзінай прый-

дуць фашысты, будуць забіваць, гвалціць, рабаваць, а ў вольны час піраваць і забавляцца.

Чароўная спявачка казіно Фройляйн Ірэн родам з тугэйшых мясцін. Яна панямецку пунктуальная. Кожны свой канцэрт пачынае роўна ў восем гадзін песняй пра жаваранка. Нямецкія афіцэры, якія апландзіруюць ёй, не аздагаваюцца, што гэтая песня перадаецца ў эфір як пазыўны адважнай падпольшчыцы...

Уважліва сочыць публіка за першымі крокамі акцэраў (для многіх з іх гэта сапраўды першыя крокі на сцэне), апладысмантамі праводзіць кожны ўдалы нумар. У антрактах ідзе ажыўлены абмен думкамі.

Сярод глядачоў—многа дзячоў культуры, мастацтва, літаратуры. Мы папрасілі некаторых з іх падзяліцца сваімі ўражанямі з чытачамі «Літаратуры і мастацтва».

Ларыса АЛЕКСАНДРОўСКАЯ, народная артыстка ССРСР.

— З'яўленне новага тэатра—гэта падзея сапраўды хваляючая і значная ў нашым жыцці. Прыемна, што тэатр адкрыў свой першы сезон серыянай камедыяй з нацыянальнага рэпертуару. Ад сённяшняга спектакля я

атрымала вялікую асалоду. Добрая музыка, добрая пастаноўка, ёсць нямаля здольных акцэраў. Пакуль цяжка меркаваць аб усіх, але ўжо можна вылучыць Наталлю Гайдэ (Ірына), Віла Бурцава (Дзмітрый), Уладзіміра Дзёгцева (штурбанфюрэр Гофман), Уладзіміра Цітэнку (Віктор дэ Моля).

Мяне асабліва ўразаў узраст пераважнай большасці артыстаў. Выходзячы на сцэну зусім маладымі хлопцамі і дзяўчыцамі, іграюць, танцуюць і спяваюць так шчыра, з такім захваленнем... Я хачу пажадаць ім юным калегам, каб, набываючы вопыт, яны не гублялі гэтага запалу, гэтай шчырасці.

Мікола ТКАЧОУ, пісьменнік.

— Я вялікі прыхільнік музыкі Юрыя Семлянкі—кампазітара яркага мелодычнага даравання. Зусім нядаўна я з задавальненнем пазнаёміўся з яго новай операй «Зорка Венеры». І вось—зноў прэм'ера. Зноў бяруць нас у палон яго цудоўныя напеўныя мелодыі...

Музычная камедыя—жанр у беларускім мастацтве амаль не распрацаваны. Будзем спадзявацца, што адкрыццё тэатра даць штуршок для паспяховага развіцця гэтага жанру.

Віктар ВУЯЧЫЧ,

лаўрэат Міжнароднага і Усесаюзнага конкурсаў артыстаў эстрады.

— Я так хвалюся сёння, нібы сам выступаю на сцэне. Таму што ўдзялю, колькі працы, нерваў, натхнення ўкладаюць артысты ў такі спектакль—першы ў жыцці тэатра. Мне здаецца, сёння яны дабіліся кантакту з глядзельнай залай, яе шчырай сімпатыі.

Хоць у спектаклі яшчэ далёка не ёсць бездакорна, першае знаёмства з тэатрам радуе. Ёсць добрыя галасы, ёсць цікавыя акцэры камедыянага плана. Магутнае гучанне хоры нават здзіўляе—у ім зусім няма многа ідэальнага. Адрозніваецца рука здольнага хормайстра Пэля Андрасавой.

Удала, мне здаецца, выканаўца галоўнай ролі Наталля Гайдэ. Яна сцэнічная, абаяльная, ну, і галоўнае, добра спявае. Па-мойму, публіка насладалася ўжо на папулярнасць.

Мінск зараз мае і сваю аперэту. А горад наш славіцца сваімі мастацкімі калектывамі. Думаю, гэта да многага абавязвае і новы тэатр.

Юрый ЛОГІНАУ,

саявіт аркестра тэатра оперы і балета БССР.

— Мне вельмі прыемна адзначыць, што аркестр сучасна сёння добра. Адчувасца, што многа і настойліва працаваў з маладымі калектывам дырэктар Пётр Кірыльчанка. Асабліва ўдалася аркестру сольныя эпізоды—«Полька», «Пасадобль»,

«Танга». Вышнюю калег з першым поспехам!

Анатоль ДЗЯЛЕНДЗІК, пісьменнік.

— Мае добрыя словы—у аднас мастака Аляксандра Краўчука і балетмайстра Эдмунда Піно. Спектакль аформлены з густам, па-сучаснаму лаканічна, на добрым прафесійным узроўні. А Эдмунд Піно парадаваў глядача цікавай пастаноўкай харэаграфічных нумароў. Адчуваецца, што балетмайстар ведае і любіць аперэту.

Добрая рэжысёрская работа (пастаноўшчык Уладзімір Ажарэль): работа нялёгкай, бо, на мой погляд, да лібрэта можна прайсці сур'ёзныя прэзэнцыі. Але пра гэта хай скажуць сабе слова рэжысэнта. Мне ж сёння хочацца вітаць малады калектыв. Чакаем новых сустрэч.

...Партызаны вызваляюць з рук ворагаў асуджаную на смерць Ірыну. Гучыць урачысты фінал—у гарадок над Бярэзінай уступаюць савецкія часці. Доўга не сціхаюць апладысменты, яшчэ і яшчэ раз выклікаюць глядачы артыстаў і стваральнікаў спектакля. І раптам за заслонкай—гучнае «Ура!». Артысты, не стрываўшы радасці, кідаюцца ў абдымкі адзін да аднаго, вітаюць рэжысёра, аўтараў...

З днём нараджэння, юны тэатр!

Шчаслівай дарогі!
Святлана КЛІМКОВІЧ.

...Я ЛЮБЛЮ вёску ў любую пару года. Не толькі тады, калі гвітуць сады і ў белай кветцы тонюць хаты. Не толькі тады, калі «звалены шум» высокімі хвалямі ідзе па зямлі. Я люблю вёску яшчэ і тады, калі падмерзне зямля і скуе мароз лужыны; калі на першым ляду, утнуўшы дзюбы ў пер'е, сядзяць тлустыя гусі і качкі; калі раніцай з камяноў хат высокая ў неба роўна і прама валіць дым; калі вясёлай гурбой, грукаючы ботамі па мёрзлай зямлі, ідуць у школу дзеці; калі на дварах вышчаць вепрукі і гудуць паяльняныя лямпы... А вепрукі вышчаць цяпер кожны дзень. Спачатку, яшчэ сцямна, чуюцца прарэзлівы голас то ў адным, то ў другім канцы сяла, а потым, нібы які замежны джыз, гучыць свіная музыка па ўсім сяле. Хораша тады ў вёсцы, некае весела і бадзёра! Прыемна глядзець, як валакуць мужчыны шырокіх, як лавы, асмаленых жоўтых вепрукоў у хаты свежаваць... Цяпер жывёлы ў рабочых нашага саўгаса шмат. Багатыя сталі хлявы жывёлай як саўгасныя, так і асабістыя. І гэта—выдатна!

...Што і казаць, мы сталі багатымі. Толькі вось культуры ў нас малавата.

У саўгасе ёсць тры прыстасаваныя клубы, але ўсе яны запушчаныя. І буда ў тым, што няма здольных загадчыкаў клубаў. Ёсць толькі замыкалы і адмыкалы. А Слуцкі аддзел культуры не прымае ніякіх захадаў, каб дапамагчы клубам арганізаваць работу. Горш таго, у апошні час аддзел культуры дайшоў да таго, што нават ліквідаваў у клубах стацыянарныя кінаўстаноўкі, па прычыне, нібыта, недахопу кінамеханікаў. Доўга нічо ў клубах зусім не дэманстравалася. І толькі пасля настойлівых патрабаванняў камуністаў, інтэлігенцыі, рабочых саўгаса ўдалося паказаць кінакарцін аднавіць. Але ў Чапліцкі клуб камусьці не вярнулі стацыянарнай шырокаэкраннай кінаўстаноўкі, а толькі нейкую замухрыжаную перасоўку.

Зімою клубы не апальваюцца, і ў іх сыра, холадна, як у сілках. Тут дарэчы пакрытыкаваць і дырэктара саўгаса. Калі б ён гаспадарскім вокам зірнуў як след на клубы, справы адразу маглі б палепшыцца. Так, сапраўды, я не веру, каб не мог знайсці дырэктар саўгаса паліва для клубаў, каб не мог ён выкраіць сродкі для аплаты загадчыкаў (клубы саўгасныя). Трэба толькі пажадаць, паклапаціцца і не скупіцца, не эканоміць на серніках.

Не думае пакуль што ніхто і пра будаўніцтва новага тыпавага клуба на 400 месц, праект якога ёсць у саўгасе. Будаваць гэты клуб павінны Міністэрства харчовай прамысловасці, якому падпарадкоўваецца саўгас. Але сродкаў ніхто не адпускае, і клуб не будзецца.

Заканчэнне. Пачатак у мінулым нумары.

І яшчэ пра што хочацца загаварыць на поўны голас, дык гэта пра лазню. Божа мой! Гэта ж у саўгасе да гэтага часу няма лазні Правільней, у адной вёсцы яна была, але зараз развалілася, і ніхто не думае яе рамантаваць.

І тут, калі я загаварыў пра лазню, мне ўспомніўся артыкул Васіля Бурана «Вялікія праблемы малаго жанру», змешчаны ў газеце «Літаратура і мастацтва» за 28 сакавіка 1969 года. У гэтым артыкуле В. Буран крытыкаваў маё гумарыстычнае апавяданне «Лазня». Вось што ён пісаў: «Часам проста крыўдна за пісьменніка, які траціць час і «порах» на тое, каб пасмяшыць чытача анекдотам пра стар-

заў, я павінен быў бы згадзіцца. А вы ж аб гэтым нічога не гаворыце. Паставіўшы за моту падабраць некалькі апавяданняў тых аўтараў, якіх можна было б без страху расказаць, вы напрамом пайшлі сваёй дарогай.

А мне думаецца інаша. Хай чытаюць людзі «Лазню», хай смяюцца з адсталых старшын калгасаў, якія часам, залішне атлусцеючы, забываюць пра быт калгаснікаў, як кажуць, за дрэвамі лесу не бачаць, за сма штабных праблемамі не бачаць «дробных». А вось можа і закрэне каторага самалюбства, а вось можа і з'явіцца дзе ў вёсцы новая лазня.

І ў хвіліны такога роздуму мне ўспамінаюцца словы Івана Антонавіча

насустрэч
XXIII
з'езду КПСС

Віктар ДАЙЛІДА

ВОСЬ ТАК МЫ І ЖЫВЁМ...

шыню калгаса, які вырашыў будаваць лазню пасля таго, як няўдала папарыўся ў хатніх умовах («Лазня» В. Дайліды). Ну, па-першае, старшыня там не парыўся, а мыўся. Парыцца «ў хатніх умовах» немагчыма. А па-другое, мяне страшна здзіўляе, што шаённы крытык не ведае жыцця! Я ж працую ў вёсках Беларусі дзевятнаццаты год. Шмат пабачыў кіраўнікоў калгасаў і саўгасаў, якія выдатна кіруюць гаспадаркамі, панабудоўвалі дамоў, свінарыню, кароўніку, канюшню, а вось да лазні ў іх рукі не дайшлі. А ўсё таму, што за лазню ў іх ніхто не «здыме стружку», ніхто не выліча на бюро. А для саміх старшын лазні непатрэбны. Навошта такому старшыні лазня, калі ж у яго ў руках машына? Кожную суботу ён пасадзіць у «пазёл» усіх сваіх дамачадцаў і павязе іх у лазню. А калгаснік—дудкі, мыўся ў начоўках. Дык вось мая мэта і была—высмеяць такога кіраўніка, разлажыць яго, як кажуць, на лапаты, а не пасмяшыць чытача нейкім анекдотам.

Паверце, я не крыўдую, што вы сацэлі закрэсліць маё апавяданне. Не, часнае слова: я ўжо выйшаў з таго ўзросту, каб крыўдзіцца. Я толькі занепакоўся, што сваімі практыкаваннямі ў крытыцы вы шмат можаце нашкодзіць літаратуры.

Іншая рэч, калі б вы вялі гутарку, скажам, аб тым, як напісана апавяданне, які яго мастацкі ўзровень. Тады, пры наўнасці грунтоўных дока-

Брыля, які на трэцім з'ездзе пісьменнікаў вельмі ж хораша адбрыў аднаго такога рэцэнзента. Вось што ён сказаў:

«...калі табе толькі для хлэсткага слова хочацца ўчыпнуць мяне, або падставіць пожку і пахілігаць, калі я скрыўлюся ад болю,—дык табе нават і грош не дана, і не блытайся ты, калі ласка, ля ног». Разумныя словы!

У сувязі з разважаннем аб нашай сучаснай вёсцы і аб літаратуры, звязанай з ёй, хочацца яшчэ сказаць некалькі слоў аб артыкулах А. Кулакоўскага, У. Юрэвіча і А. Вярцінскага, якія ў свой час з'явіліся ў «ЛІМЕ» і ў якіх аўтары выказвалі свае думкі аб праблемах сучаснай калгаснай вёскі. Шмат цікавага ў гэтых артыкулах, асабліва ў А. Вярцінскага. Мяне А. Вярцінскага проста здзіўляе: паездзіўшы некалькі дзён па палях і вёсках следам за старшынёй калгаса, «як цень», ён здолеў глыбока пранікнуць у жыццё адной гаспадаркі і расказаў аб ёй цікава і захалююча. І ўсё ж з некаторымі выказваннямі аўтараў артыкулаў не хочацца пагаджацца. Таму, кіруючыся прыказкай «з разумнымі людзьмі прыемна і паспрачацца», хачу ў чым-небудзь і запырачыць.

Вось у артыкуле «Хаўрус з зямлэй» У. Юрэвіч шкадуе, што няма ўжо ў вёсцы хлеба, спечанага на кляновым лісці, і што не чуваць у хатах

яго водару. Не ведаю, як хто, а я люблю мысліць канкрэтна, люблю браць прыклады з асабістых перажыванняў, з таго, што бачыў і адчуваў. Дык вось, німа я паспрабаваў вясковага хлеба ў дзяцінстве і юнацтве. Ёў і ацеслівы, і салодкі, і на закальцы, ёў і такі, пра які гаварылі «гаспадыньчы хлеб не ўдаўся, пад скарынку кот скаваўся», ёў і перапечы, і праснакі, ёў і чорны, і шэры, як зямля, падмешаны бульбай, ёў і такі, пра які гаспадыньчы кажуць, «хоць у сцяну пускай», ёў і светлы, як сонца, селяны на сіта і на пасітак. І прызнацца, тады я не разважаў, які хлеб смачнейшы. Тады мне быў смачны ўсякі. І тады баяўся толькі аднаго, хая б ён, не звёўся са стала, не ўцёк з-пад настольніка. А ён часам уцякаў...

А цяпер я таксама часам перабіраю. Таксама ўспамінаю, які смачны хлеб пекла калісьці мая маці і асабліва цешча... Толькі не таму, што цяпер нібыта няма смачнага хлеба. Не, гэта таму, што тады мы былі галодныя, а цяпер наеліся. Я памятаю, як нядаўна адна бабуля скардзілася: «Што цяпер... От некалі было: наварыш картоплі ды намакаешся лёку з-пад селядцоў, дык цэлы дзень толькі вадку папіваеш...» А ў той бабкі торт стаіць на сталі, як рашата, у халадзільніку ляжаць карпы, а сонцы румяніцца вешала кілбас. А ёй, бедлазе, бачыце, лёку захачалася...

Прызнацца, быў і ў мяне таіх грэх. Некалі ў дзяцінстве я вельмі любіў падавіні паранай капусты, залітыя агучорным расолам. І аднойчы стаў дакараць жонку. «Ведаеш, дарагая,—кажу,—нешта не тое ты мне ўсё гатуеш на абед. Зрабіла б ты нешта традыцыйна беларускае...» І папрасіў яе напарыць капусту.

— Дык калі ласка...— усміхнулася яна,—гэта можна...

Напарыла яна мне ёмкі саганок, накідала ў місу, заліла агучорным расолам і падае на стол. Ну, думаа, зараз «рубану». Паспрабаваў—успачатку быццам нічога, нават маленства ўспомніў, здалося, нібы памаладзеў. Запрашаю дзяцей. Толькі нешта, гляджу, дзеці мае, паспрабаваўшы, хутка насы паадварочвалі ад гэтай адмысловай стравы. Я і ем, ем сілаю. Пасля не вытрымаў. Не, кажу, забяры ты, дарагая, гэтае «традыцыйнае» блюда ды цягні і пачытай сучаснага індывіду... Вось было смеху. Атрымалася, якраз як у таго дзядзькі, што варыў клёцкі з сокам. Ці не так і ў Вас, дарагі Уладзімір Міхайлавіч, з хлеба на кляновым лісці. Праўда, я магу з Вамі нават крыху пагадзіцца: добрыя гаспадыні калісьці на кляновым

МЕУ я, пэўна, гадоў пяць, калі трапілася мне ў рукі першая кніжка. Трапілі яны, вядома, і раней, але тыя, ранейшыя, не засталіся ў памяці. Запомнілася ад гэта: «Дзед і мядзведзь», казка Якуба Коласа. Кніжка пра тое, як дзед, збіраючыся ў млын, досвітам асядлаў у расным аўсе замест сваёй гнедай кабылкі мядзведзя і як гойсаў той мядзведзь з дзедам на спіне па пнях і карзнях, аж пакуль не зваліўся дзед, зачэпўшыся лапцём за нейкі корч... Тая кніжка запомнілася на ўсе жыццё: яна адчыніла акно ў шырокі і дзівосны свет роднай літаратуры.

Чаму я прыгадаў зараз тую першую сваю кніжку? Ды таму, што пад яе стракатай вокладкай я ўпершыню працтаў словы: «Дзяржаўнае выдавецтва БССР».

Пасля прыходзілі новыя кніжкі — неверагодна-захапляючыя апавесці Я. Маўра, «Хлопчы і лётчык» Я. Купалы, «Дрыгва» Я. Коласа, «Трэцяе пакаленне» К. Чорнага, «Прыгоды цымбал» А. Куляшова... І на кожнай з іх знаходзіў адны і тыя ж словы: «Дзяржаўнае выдавецтва БССР». Я ўжо ведаў: так называецца фабрыка, дзе робяць кніжкі на роднай мове. Што ж тут дзіўнага...

І толькі значна пазней я дазнаўся, якім пакутліва доўгім і цяжкім быў шлях нашай роднай кнігі. Сягнуўшы ў свет «з падстрэшка ім Скарынавых», падараваная ім упершыню «...людям пасполитым к доброму научению», яна неўзабаве пасля Скарыны была забаронена — разам з мовай таго народа, якому была адрасавана.

Доўгія стагоддзі яе не было, і доўгія стагоддзі народ наш гібеў у цемры. І хто ведае, калі б была яна, род-

ВЫДАВЕЦТВО

«БЕЛАРУСЬ» — 50 ГАДОЎ

ная кніжка, можа б і не вырваліся з грудзей слаўнага песняра зямлі нашай балюча-шкядобныя словы: «Эх, чаго нам ні прыйшлося, брацці мілыя, ужыць! Колькі талентаў зьялося, колькі іх і дзе ляжыць невядомых, непрызнаных...» І хто ведае, калі б была яна, родная кніжка, можа б не адным вершам дайшоў бы да нас таленавіты паэт-селянін Паўлюк Багрым, можа б не адным «Тарасам на Парнасе» захапіліся б мы сёння — талентамі наш народ не быў пакрыўджаны аніколі...

Пакутліва нараджалася яна на свет другі раз. Як ні стараліся царскія ці-вунны задушыць яго, друкаванае беларускае слова, яно ўсё ж вырвалася на свет. То пад Слонімам, то пад Беластокам з'яўляліся агністыя лісткі «Мужыцкай праўды» Кастуся Каліноўскага. З чужых земляў вярталіся на бацькаўшчыну, пад саламяныя сялянскія стрэхі кніжачкі Мацея Бурачка і Сымона Рэўкі з-пад Барысава — кніжачкі нашага народнага паэта Францішка Багушэвіча.

А на хвалях першай рускай рэвалюцыі ўзяліся кніжкі Якіі Купалы і Якуба Коласа, Багдановіча і Цёткі, Ядвігіна Ш. і Канстанцыі Буйло...

Ды ўсё ж па-ранейшаму рэдкія былі гэтыя вылеты. Родная кніжка вырвалася на свет з беднай самагужнай друкарні сяброў-прыхільнікаў, да таго ж часам няшчырых і часовых, вырвалася з-пад арышту і з-за краўты. Памятаем жа: купалаўская «Жалейка» пасля выхаду была канфіска-

вана, а яе выдаўцы аздадзены пад суд...

Толькі пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі ў Беларусі, упершыню ў яе гісторыі, было створана Дзяржаўнае кніжнае выдавецтва. Выданне кніг для народа атрымала законныя правы, стала справай дзяржаўнай важнасці. Мара нашага перадаўца Ф. Скарыны і іншых дзячоў беларускай культуры аб тым, каб кнігі на роднай мове трапілі ў самую гушчу народа, здзейснілася: пачалі выходзіць масавымі тыражамі кнігі, якія неслі народу веды, мудрасць, святло і вялікую праўду сацыялістычнага жыцця.

Дзяржаўнае выдавецтва БССР было створана ў студзені 1921 года. Сёлетам яму — з 1963 года яно называецца «Беларусь» — спаўняецца 50 гадоў. Гэта — важная падзея ў жыцці нашай рэспублікі, у жыцці нашай культуры і, у прыватнасці, пісьменніцкай грамадскасці. У прывітанні Саюза пісьменнікаў калектыву супрацоўнікаў выдавецтва «Беларусь», накіраваным у сувязі з юбілеем, гаворыцца: «Гісторыя вашага выдавецтва — гэта гісторыя і нашай роднай літаратуры. Многія кнігі беларускіх пісьменнікаў, выдадзеныя вашым выдавецтвам, увайшлі ў залаты фонд духоўнай культуры народа. З году ў год выдавецтва бласлаўляе ў свет новыя творы вядомых пісьменнікаў і адкрывае новыя, маладыя таленты. Мы, беларускія пісьменнікі, заходзілі і заходзім у ваша выдавецтва, як у свой

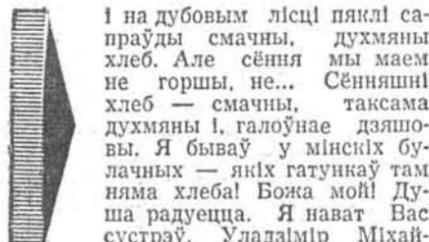
родны дом. Няхай жа ў гэтым доме заўсёды пануюць добры лад, зычлівасць, сяброўская ўвага да рукапісу і любоў да кнігі».

Напярэдадні юбілею я гутарыў з дырэктарам выдавецтва З. Матузавым.

— Чым, якімі поспехамі вы сустракаеце юбілей?

— У дні юбілеяў, — гаварыў Захар Пятровіч, — прынята азірацца назад — на тое, што зроблена за мінулыя гады. Азірацца назад часам карысна. Гэта дае магчымасць наглядна ўбачыць не толькі тое, чаго мы дасягнулі, але і зазірнуць у будучыню. Гаворка пра выдавецкія справы, пра наш учарашні і сённяшні дзень — гэта, натуральна, гаворка пра кнігі. Дык вось. Што выпускала выдавецтва ў першыя гады свайго існавання? Падручнікі і дапаможнікі для лікбезаў, палітычную, надзённую брашуру, мастацкую кнігу маладой беларускай савецкай літаратуры. На пачатку прадукцыя яго была невялікая. Але з кожным годам яна расла, і ўжо ў 1921 годзе ў рэспубліцы было выпушчана 196 выданняў агульным тыражом звыш 1,5 млн. экзэмпляраў. Многа гэта ці мала? Па тых маштабах — нямала. Ну, а калі мерцаць сённяшнімі меркамі! Летась, у юбілейным ленинскім годзе, толькі наша выдавецтва выпусціла 304 назвы кніг тыражом больш сямі мільёнаў экзэмпляраў і 147 назваў некніжнай прадукцыі тыражом каля шасці мільёнаў экзэмпляраў.

ВОСЬ ТАК МЫ І ЖЫВЁМ...

І на дубовым лісці пяклі сапраўды смачны, духмяны хлеб. Але сёння мы маем не горшы, не... Сённяшні хлеб — смачны, таксама духмяны і, галоўнае дзяшчэ, я быў у мініскіх булчных — якіх гатункаў там няма хлеба! Божа мой! Душа радуецца. Я нават Вас сустраў, Уладзімір Міхайлавіч, у хлебным магазіне якраз пасля выхаду ў свет Вашага артыкула. Памятаеце, Вы тады трымалі ў руках доўгі, пляскаты бэль, як сонца, батон. Паверце, мала якая гаспадыня такі спячэ.

Я таксама парачку такіх батонаў дрыхалі з сабой — чудовыя!

А наш слудкі хлеб! Мне здаецца, няма смачнейшага за яго. Можна каму прыйдзецца яго есці, дык ведайце, ён спецыяльна пазначаны зверху. На бокане стаіць літара «С». І нездарма адзін мінскі шафёр, пабыўшы ў Слуцку і пакаштаваўшы нашага хлеба, прыслаў у рэдакцыю раённай газеты пісьмо, у якім дзякаваў слудкім пекарам за іх умельства.

А нядаўна ў адным з магазінаў Слуцка была выстаўка вырабаў слудкай пекарні. Божа мой! Чаго там толькі не было!

Добры хлеб пякуць яшчэ і ў Чырвонай Слабадзе Салгорскага раёна. У ім і закваска якраз такая, нібы ён спечаны ў дзяжы. А вось у Грэску хлеб няўдалы. Хоць грэх пра яго так казаць, але ён нясмачны, як у нас гавораць, хоць у сцяну пускай. Так што дзяжа тут ні пры чым, галоўнае ўмельства. І, думаю, наўрад ці варта нам, Уладзімір Міхайлавіч, раіць вясковым кабетам зноў даставаць дзяжу з гарышча. Ды, ўрэнце, яны нас і не паслухаюць. Ім лепей выскачыць у магазін, прыхалціць бохан за шаснаццаць ці восемнаццаць капеек і палажыць адразу на стол, чым рабіць рошчыну, мясці цеста і пяхы хлеб самім. Ды яны ўжо і пазабывалі, як яго пяхы.

Ну, а калі каму захочацца паесці «свайго» хлеба, гэтак, як мне паранай капусы, дык калі ласка: хай вязе ў млын збожжа або купляе мукі ў магазіне і пяхы. Ніхто, вядома, яму не забароніць...

У сваіх артыкулах А. Кулакоўскі, У. Юрэвіч і А. Вярцінскі ўзнімаюць яшчэ адно важнае пытанне — чаму ў апошні час назіраецца «затхненне» ўдзячывасці вясковай моладзі ў горады. Адказ на гэтае пытанне У. Юрэвіч і А. Кулакоўскі бачаць у тым, што мы не выходзім у нашых маладых людзей любові да зямлі. А Вярцінскі пытанне «любоў да зямлі» ставіць пад сумненне. «Ці існуе яна на сённяшні дзень у сапраўднасці? Калі ж існуе, то што пад гэтым мы маем на ўвазе?»

Крыху паразважаўшы, А. Вярцінскі так і не дае яснага адказу на гэтае пытанне. Ён толькі раіць, каб моладзь не ўцякала ў горады, «патрэбны нейкія іншыя, больш істотныя сродкі і меры, якія б маглі ўзбагаціць духоўную атмасферу вёскі».

Мне думаецца, уход моладзі з вёскі ў горады нельга вытлумачыць толькі адсутнасцю ў яе традыцыйнай любові да зямлі, якая ўсё ж, паважаны Анатоль, існуе. Сапраўды, мы мала, вельмі мала займаемся выхаваннем у моладзі гэтага, я таксама сказаў бы, святага пачуцця (я разумею «любоў да зямлі» ў лепшым сэнсе слова). Гэта асабліва заўважаецца ў школе, нягледзячы на наяўнасць вытворчага навучання, існаванне вучнёўскіх вытворчых брыгад, прышкольных доследных участкаў, гурткоў юннатаў і г. д. Прытым, мяне вельмі здзівіла, што ты, Анатоль, ставіш такое пытанне: «Калі ж існуе (любоў да зямлі), то што пад гэтым мы маем на ўвазе?» Ну, брат, тут ты мяне здзівіў з іншага боку. Ты ж сам — сын вёскі, сын зямлі — матушчы-карміцельні. Няўжо ж табе ніколі не хацелася, прыехаўшы дамоў, у родныя мясціны, прайсціся па полі, аглядаць палеткі жыта, пшпаны, парадавацца дружным усходам ярыны, палюбавацца сінім морам лёну? І часам нават засмуціцца, убачыўшы на палетку агрэх або абсеў, заараную дарогу ці глыбока, да глею, вывернутую разору? Я нямала бачыў людзей, пераважна пажылых, якія з вялікім замілаваннем глядзелі на звычайную раллю і радаваліся толькі ад таго, што палетак заараны акуратна і прыгожа. Ды што гаварыць, я і сам люблю поле, і часам, нягледзячы на дырэктарскі чын, маю нейкую ўнутраную патрэбу, асабліва вясной, хоць крыху патрымацца за плуг ці за сопку, няхай сабе хоць на сваіх сотках ці на прышкольным участку.

Я люблю той час, калі воззяць на поле гной, садзяць бульбу. І можа каму нават пакажацца смешным, я люблю яшчэ і пах гною на полі. І хоць у час вясновай сяўбы сама цягучы вільні, яблыні, грушы, хоць наша школа і мая кватэра тонуць у пахучай белае квецні (у нашым школьным садзе каля двухсот пладоўных дрэў), мяне ўсё ж не так цягне ў сад, як у поле, дзе разбіваюць гной, аруць, сеюць. І я лічу сябе пчаслівым чалавекам, што жыць у маёй душы гэтае святае пачуццё — любоў да зямлі. Ого, што значыць любіць зямлю! Любіць зямлю — гэта беражліва, па-гаспадарску яе выкарыстоўваць. Гэта значыць, рапа, на золку ўстаць і бегчы на поле глядзець, ці ўзышоў хаця ж той ячмень, які ты сам сеяў, гэта значыць бачыць, як высюваецца з глебы зялёныя трубочкі кукурузы, адчуваць асалоду ад таго, што ступаеш босымі нагамі па мяккай раллі. І, напраца-

ваўшыся за дзень да сёмага поту, стомленаму, але задаволенаму ісці дахаты з надзеяй, што заўтрашні дзень прынясе новую радасць працы.

Ды што гаварыць... І я вельмі салідарны з А. Кулакоўскім, у якога і ў артыкуле ў «Літаратуры і мастацтве» і наогул у творчасці любоў да зямлі стаіць на першым плане.

А вось наша моладзь сапраўды не заўсёды з павагай і клопатам адносіцца да зямлі. Мне кожны год вясной і восенню прыходзіцца з вучнямі працаваць на палях саўгаса. І я заўважыў, як многія маладыя людзі фізічна не пераносіць працы на зямлі. Есць такія вучні, якія і вучацца выдатна, і прыкладныя маюць паводзіны, і ўвогуле не гультаі: яны могуць плаваць і калоць дровы, рамантаваць парты, ахвотна дапамогуць шафёру, калі той рамантуе машыну, а вось на полі не хочунь працаваць.

Любоў да зямлі цесна звязана з гаспадарлівацю, з беражлівымі адносінамі да тэхнікі, з эканоміяй. А вось такія рысы характару не заўсёды выхаваны ў нашых хлопцаў і дзяўчат. Не раз даводзілася назіраць, як нашы маладыя трактарысты ехалі ў суседнюю вёску на вясельце на трактары. Бачыў я яшчэ таксама, як два трактарысты ехалі па зарплата ў кантору за пяхы кіламетраў... на двух трактарах, адзін за адным. Вось у гэтым кірунку ў нас яшчэ шмат работы сапраўды.

І ўсё ж не толькі адсутнасцю любові да зямлі можна вытлумачыць той факт, што моладзь «унікае» з вёскі. На мой погляд, галоўная прычына крыецца тут, бадай, у іншым, у тым, аб чым у агульных словах гаворыць А. Вярцінскі. Сапраўды, «патрэбны нейкія іншыя, больш істотныя сродкі і меры, якія б маглі ўзбагаціць духоўную атмасферу вёскі». А калі сказаць канкрэтней, патрэбна ўзнімаць агульную культуру сяла, паліпаць культурунае і бытавое абслугоўванне. Бо вёска дагнала і перагнала нават гарадскога жыхара эканамічна, а вось у культурных адносінах ад горада яшчэ значна адстае. А вясковая моладзь цягнецца ў горады да навукі, да тэхнікі, да перадавой культуры. І яна не толькі хоча авалодаць навукай і тэхнікай, але і карыстацца яе паслугамі. А што ж атрымліваецца ў вёсцы: работа ў клубе шэраа, вуліца гразкая, аўтобус з горада ходзіць не сістэматычна, ён падуладны надвор'ю, лаяна не пабудавана. Акрамя таго, у бытавым абслугоўванні насельніцтва кожны дзень адраецца які-небудзь прагрэх. То прададзё свята на невядомай прычыне, то радыё перастане гаварыць, то тэлефон сансценца, то пошту прывязуць са спазненнем. А ў многіх вёсках тэлефонаў няма зусім. У вёсках Перавоз і Саўкова Капыльскага раёна, якія маюць прыкладна на 250

двараў, няма ніводнага тэлефона! І людзі з Перавоза ходзяць званіць у вёску Пуццяты Слуцкага раёна. А гэтыя ж вёскі вельмі багаты эканамічна.

Дрэнна абслугоўваюцца і вясковыя магазіны таварамі — і дэфіцытнымі і нават дробязнымі. Летам у вясковых магазінах не ўбачыш піва, марожанага, сітра, квасу.

Праўда, з цягам часу гэтая праблема вырашываецца. А цяпер пакуль што без моладзі нам абыходзіцца цяжкавата. Добра таму Шчарбаку, пра якога расказаў нам А. Вярцінскі. У Шчарбака нават у сенакос маецца лішак рабочай сілы. А ў нас наадварот, не хапае, вельмі не хапае, хоць тэхнікі таксама багата. І я ад дырэктара свайго саўгаса чуў можа сотню разоў: «Эх, няма людзей...» Вось таму, каб «затрымаць» моладзь у вёсцы, нам трэба, з аднаго боку, уздымаць культуру сяла, а з другога, сапраўды выходзіць у моладзі любоў да зямлі і яшчэ — пачуццё грамадзянскага абавязку.

Праўда, невялікі страх, калі моладзь ідзе ў горады працаваць на завод, на фабрыку. Там таксама патрэбныя рабочыя рукі. Але калі яна ўцякае ў горады, каб толькі скавацца ад сапраўднай працы, гэта ўжо небяспечна.

Не магу цалкам я пагадзіцца з А. Кулакоўскім, які ў сваім артыкуле «Зямля-матушка» разважае аб дамах, што пастаўлены для калгаснікаў у Слуцкім раёне. Відаць, Аляксей Мікалаевіч, Вы маеце на ўвазе домкі ў вёсцы Казловічы калгаса імя Кірава. Калі так, то я таксама бачыў іх. Сапраўды, хлешушкі пры гэтых домках малаватыя. І не сённяшні дзень зручнай было б, каб яны былі хоць крыху прастарнейшыя. Але зразумецца і другое. Гэтыя домкі з малымі хлешушкіма пабудаваны ў эканамічна багатым калгасе, дзе ўжо бярыцца цвёрды курс не на асабістую жыццёвую і птушку, а ў першую чаргу, іменна на інтэнсіўнае развіццё грамадскай жыццёлагадоўлі. Багаты прададзён у гэтым калгасе дазваляе многім сем'ям добраахвотна да мінімуму скарачаць асабістую гаспадарку. І калі Вы пішаце: «Цяпер, наадварот, ставіцца заданне інтэнсіўнай развіццё жыццёлагадоўлі і птушкагадоўлі на прысядзібных участках калгаснікаў», то тут таксама не з усім можна згадзіцца. Цяпер ставіцца пытанне інтэнсіўнай развіццё грамадскай жыццёлагадоўлі і птушкагадоўлі, а што датычыцца асабістых гаспадарак, то на адным з пленумаў ЦК КПСС з іх зняты тыя абмежаванні, якія былі на іх ускладзены некалькі гадоў таму назад. Акрамя таго, той курс, які быў узяты на механічнае старачэнне і ліквідацыю асабістых гаспадарак, асуджаны нашай партыяй, як памылковы. Калгаснікам, рабочым саўгасаў

Так, сёння наша выдавецтва — гэта магутнае прадпрыемства, якое выпускае ў свет масавымі тыражамі сацыяльна-эканамічную, палітычную, вытворчую, медыцынскую, мастацкую, дзіцячую, музычную літаратуру, а таксама паштоўкі, альбомы і іншую выяўленчую прадукцыю. Расказваць пра яе цяжка. Таму каратка спынюся толькі на выданні палітычнай кнігі і мастацкай літаратуры.

Назаву некалькі абагульняючых лічбаў. За гады Савецкай улады творы Маркса і Энгельса выдаваліся ў Беларусі 103 разы тыражом 823 400 экзэмпляраў, з іх на беларускай мове — 93 разы агульным тыражом 773 400 экзэмпляраў. Творы Уладзіміра Ільіча Леніна выдаваліся 386 разоў агульным тыражом 4 мільёны 285 тысяч экзэмпляраў, з іх на беларускай мове — 365 тыражом 4 мільёны 156 тысяч экзэмпляраў.

Адначасова з выданнем твораў Маркса, Энгельса, Леніна выдавецтва выпускае ў свет фундаментальныя навуковыя даследаванні па розных праблемах грамадскіх навук, манасграфіі вучоных, зборнікі дакументаў, папулярныя нарысы і брашуры, у якіх абагульняецца арганізацыйная, палітычная і ідэалагічная дзейнасць Кампартыі Беларусі, камсамола рэспублікі, работа Саветаў і прафсаюзных органаў.

У 1957 годзе выдавецтва пачало выпуск ваенных мемуараў актыўных удзельнікаў партызанскай барацьбы ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Зараз

штогод выпускаецца 15—20 кніг былых камандзіраў партызанскіх атрадаў, злучэнняў, сакратароў падпольных партыйных камітэтаў.

— Якое месца займае ў выдавецтве выпуск кніг мастацкай літаратуры?

— Гэта — важнейшая задача выдавецтва. Перапічыць усё, што выпушчана намі, немагчыма — для гэтага патрэбна было б пералічыць усе здабыткі беларускай літаратуры за многія гады. Таму зноў звярнуся да лічбаў. Толькі за пасляваенны час выпушчана ў свет 3 423 кнігі беларускіх пісьменнікаў, твораў рускай класікі, пісьменнікаў братніх савецкіх рэспублік і кнігі для дзяцей агульным тыражом 72 мільёны экзэмпляраў.

Якія галоўныя напрамкі нашай работы сёння?

Выходзіць — ужо некалькі гадоў — беларускі «Дзень паэзіі». Ён стаў не толькі творчай трыбунай нашых паэтаў, але і прапагандыстам лепшых здабыткаў нашай сучаснай паэзіі.

Чацвёрты год выдаецца серыя «Першая кніга паэта». За гэты час чытачы змаглі пазнаёміцца з творчасцю 33 маладых паэтаў. Штогод на першую сустрэчу з чытачом мы выводзім каля дзесяці маладых празаікаў і пісьменнікаў, якія пішуць для дзяцей.

Не так даўно ў нас была створана новая рэдакцыя мастацкай літаратуры — па выпуску збораў твораў, выбраных твораў і перакладаў. Часу прайшло не так і шмат, а ўжо выпушчаны зборы твораў Я. Коласа, К. Крапіва, П. Броўкі, А. Куляшова,

М. Танка, І. Шамякіна, М. Лынькова, Я. Брыля, М. Лужаніна, пачата і працягваецца выданне збораў твораў П. Глебкі, П. Пестрака, І. Мележа, А. Кулакоўскага.

Нямала цікавых кніг выйшла ў серыях «Беларускі раман» (выдаецца на беларускай і рускай мовах), «Бібліятэка беларускай прозы», «Бібліятэка беларускай паэзіі», «Бібліятэка беларускай драматургіі».

Штогод выходзяць на беларускай мове творы літаратур братніх народаў і замежных краін. На беларускай мове загучалі Пушкін і Лермантаў, Талстой і Тургенев, Крылоў і Грыбаедаў, Горкі і Маякоўскі, Шаўчэнка і Руставелі, Фадзееў і Твардоўскі, Катлярэўскі і Лангфэла, Рыльскі і Судрабкіна і дзесяткі іншых паэтаў і празаікаў.

— Які ўдзел у рабоце выдавецтва прымаюць беларускія пісьменнікі?

— Самы непасрэдны. Па-першае, яны з'яўляюцца аўтарамі кніг, якія мы выпускаем. Па-другое, яны рэдакуюць, дэдакуюць да кандыцыі многія нашы кнігі. І, па-трэцяе, многія пісьменнікі працуюць у выдавецтве. Гэта — даўняя традыцыя. На пачатку ў ім працавалі Я. Купала і Ц. Гартны, паэзій — М. Лынькоў. У 1942 годзе, калі пасля некаторага перапынку дзейнасць выдавецтва аднавілася, на працу да нас прыйшлі К. Крапіва, П. Глебкі, І. Гурскі. Асабліва шмат пісьменнікаў працавала ў нас у пасляваенныя гады. Сярод іх — Я. Маўр, А. Якімовіч, Я. Брыль, І. Шамякін, Я. Скрыган, А. Кучар, Р. Няхай. Галоўнымі

рэдактарамі нашага выдавецтва ў свой час былі М. Клімковіч, Я. Шаракоўскі, Я. Казека. Цяпер у выдавецтве працуе 10 членаў Саюза пісьменнікаў Беларусі. Усе тры рэдакцыі, якія выпускаюць мастацкую літаратуру, узначальваюць пісьменнікі.

Ёсць у нас рэдакцыйныя саветы па мастацкай і дзіцячай літаратуры, асноўнае ядро якіх складаюць пісьменнікі. І яшчэ адно. Пісьменнікі аказалі нам вялікую дапамогу ў выпуску кніг успамінаў бывалых людзей. Сярод імен літаратараў, якія ахвотней за ўсё прыходзяць на дапамогу бывалым людзям, хачу назваць такія імяны — Аляксей Кулакоўскі, Рыгор Няхай, Аляксандр Міронаў, Алесь Асіпенка і інш.

У заключэнне нашай гутаркі прашу Захара Пятровіча расказаць аб тым, што ў самы бліжэйшы час з'явіцца на прылаўках кнігарань.

— Чытачоў «Літаратуры і мастацтва», — гаворыць Захар Пятровіч, — у першую чаргу, вядома, цікавяць навінкі мастацкай літаратуры. Рады паведаміць, што ўжо выйшла некалькі кніг, памечаных гэтым, для нас юбілейным годам. Гэта — зборнікі прозы «Аксана» Б. Сачанкі, і «Вернасць» І. Сіняўскага, кніга паэзіі А. Куляшова «Сасна і бяроза» і кніга літаратурных партрэтаў пісьменнікаў, паэтаў і мастакоў А. Бялевіча пад назвай «Чарадзеі». У самы бліжэйшы час чытачы атрымаюць выбранае А. Лойкі, «Лясную песню» Л. Украінкі ў перакладзе Хв. Жычкі, зборнік «Паэты Парыжскай камуны» і томік паэзіі Ш. Петэфі на беларускай мове. Дарэчы, апошняя кніга адкрывае нашу новую серыю — «Паэты народаў свету».

Мікола ГІЛЬ.

І служачым створаны спрыяльны ўмовы гадаваць жывёлу для асабістых патрэб і на продаж у сваіх гаспадарках. Але трэба разумець, што ў развіцці асабістай гаспадаркі ўсё ж ёсць граніца, і ніколі ніхто не ставіў пытанні, тым больш, задання, аб інтэнсіфікацыі асабістай гаспадаркі калгаснікаў і рабочых саўгасаў. Бо калі ісці па шляху інтэнсіфікацыі, то трэба сістэматычна пашыраць асабістую гаспадарку, павялічваць прысядзібныя участкі (а чым жа пракорміш сваю ферму?), што, безумоўна, прынясе толькі шкоду грамадскай гаспадарцы, а значыць, ужо з другога боку, і шкоду нашым агульным інтарэсам.

Давайце паразважаем, колькі жывёлы можа трымаць калгаснік, пасляхова працуючы ў калгасе? Карову, вепрука (можна два), куры (штук дзесяць). А калі дадаць яшчэ цялушку, свінню (інтэнсіфікацыя!), гусі, качкі, індэкі, то гаспадыні трэба сядзець дома і зусім не вылазіць на работу. Толькі для таго, каб адпасвіць чаргу за каровай, трэба тры дні. А мы ж забылі пра авечак. Чатыры авечкі — чатыры дні. Так што тыдзень будзе гібець «прыватнік» каля сваёй жывёлы. За гэты час ён можа нават забіць, як калгас называецца. А хлапчука адпасвіць чаргу не знойдзеш і днём з агнём. За пяць рублёў ніхто не згаджаецца і пугай лясную. Нават саўгасныя каровы і то пастухі пасуць на конях (іх часам называюць «всаднікамі без голы»). А гусей і качак таксама трэба пасвіць. Ды бачыце, уянь прапацуюць жанчыны яшчэ і хлеб пячы дома на кляновым лісці... А хто ж будзе выбіраць калгасныя ці саўгасныя буракі, бульбу, слаць і падбіраць лён? Гэта ж не скарэ, што ў пачатку восені ў многіх калгасах і саўгасах, у тым ліку і ў нашым, вучні працуюць на бульбе, зрываючы заняты, а вясковыя жанчыны сядзяць на сваіх сотках па два тыдні.

Як відаць, пры вялікай асабістай гаспадарцы калгаснік ці рабочы саўгаса будзе перагружаны. І ў дзве солі ён мацць не зможа. Значыць, сваю гаспадарку ён павінен «інтэнсіфікаваць» развіваць за кошт грамадскай, сістэматычна змяняючы ў ёй свой удзел. Ён бы рады справіцца і тут і там. Ды і часу ў яго не хопіць. Я ведаў аднаго такога «інтэлігента», нават не рабочага саўгаса і не калгасніка, а настаўніка, які быў заняты на рабоце ў школе каля чатырох гадзін. Астатні час ён быў дома, усё пуніў сваю гаспадарку. А гаспадарка ў яго была вялікая і развіваў ён яе даволі інтэнсіўна. І з цягам часу гэты «інтэлігент» так загібліўся, што лысіна яго была вечна ў сакі, а на брывах яго аўсяная мякіна.

Найправільна Вы, Аляксей Мікалаевіч, разважаеце і аб сотках. Калгаснікі ж і рабочыя саўгасаў на сваіх сотках год за годам сеюць бульбу. А як вядома, бульбачка, каб не быць

дробнай, патрабуе адпаведнага севарвароту. Вось чаму выгадна браць частку сотак у полі. Каб атрымаць большы ўраджай, гэты казалак зямлі можна перыядычна мяняць. Выгадна такая замена і калгасу. На ўгноенай зямлі пасля бульбы добра расце ячмень, авёс, пшаніца, кукуруза. А калі Вы кажэце, што пад агарод і сад мала пятнаццаці сотак, якія пакінуць пры кватэры, то тут я здзіўляюся зусім. Хопіць, дальбог хопіць! Прадаць будзе і гародніну і садавіну.

...Не, Аляксей Мікалаевіч, правільны курс узялі калгаснікі таварышы. Добрыя яны пабудавалі кватэры. А што датычыцца асабістай гаспадаркі, то, я думаю, яны таксама не праявілі паспешлівасці ў яе скарачэнні. Там працуюць разумныя людзі, спрактыкаваныя і раўнікі. І ў будучым іх работа стане добрым прыкладам для многіх калгасаў і саўгасаў.

І яшчэ хацелася б пару слоў сказаць аб рэцэнзіі У. Юрэвіча на нарыс Я. Сіпакова «Агно, расчыненае ў зіму» («Літаратура і мастацтва» за 18 верасня 1970 г.) І жаданне гэтае ўзнікла таму, што вельмі ж, прачытаўшы нарыс, стала смешна і дзіўна, як разважаюць пра вёску некаторыя нашы таварышы пісьменнікі. Апазаванага, не маю намеру даваць ацэнку ні нарысу, ні рэцэнзіі. Толькі мяне вельмі здзіўляла думка аўтара нарыса, якая назойліва адчуваецца ў падтэксце і прабіваецца на паверхню ў самым канцы твора. Апісваючы свае Зубрэвічы, аўтар нарыса нібы хоча нам сказаць: жылі без хлеба, без дроў, хадзілі ў лахманах, самі былі нейкімі дзівакамі, і было так добра! А ў канцы робіць заключэнне ўжо больш ясна: «Няхай даруюць мне чытачы, калі тут адчуюць нейкі сум па ранаейшых маіх Зубрэвічах. Гэта, мне здаецца, натуральна». Чаму — «натуральна»? І чаго па тых Зубрэвічах зачуханых сумавалі?

А яшчэ больш дзіўна, калі, расхваляваючы нарыс на ўсе лады, У. Юрэвіч піша ў рэцэнзіі: «Аўтар з публіцыстычным запалам адстойвае свае перакананні ў тым, што і сёння мы павінны пакланяцца і «закінуць» некуды на гарышча старэнькай сяўні». І «забытаму, пачарнеламу, з'едзенаму нашаму цэпу», і «патрасканым ступе і жорнам», і дзяжы, і пачы, і калаўротам, і кроснам... Не пашылаць ім праклёны, а пакланяцца! Бо гэта — першааснова селянскага ўкладу, сімвал яго гаспадарліваці, працавітасці, неўтаймаванай энергіі. Менавіта на гэтых падвалінах і вырасла сённяшняя ява вёскі — калектыўнасць працы, грамадскі характар узаемаадносін між людзьмі». Ну, што на гэтых «падвалінах» вырасла сённяшняя ява вёскі, нічога дзіўнага няма. У нетрах старога вырастаюць парасткі новага. А вось што на гэтых «падвалінах» выраслі «калектыўнасць працы» і «грамадскі характар узаемаадносін паміж людзьмі» — трэба падумаць... А калі і паверыць аўтару,

то навошта ж у такім выпадку ўсё ж пакланяцца ступе і жорнам? Бо калі ісці па такім шляху, то трэба кінуць і каменнаму малатку, і стрэлам, і першабытнай дубіне.

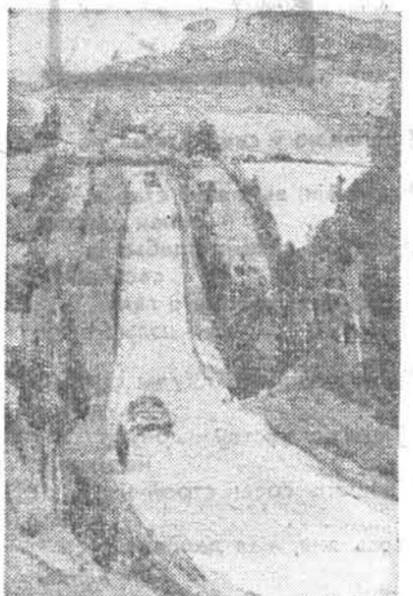
Вы, Уладзімір Міхайлавіч, самі адчуваеце неабгрунтаванасць сваёй думкі. («Чую дакоры некаторага занадта ўвэшных «перабудоўшчыкаў»). Прабачце, я не адношу сябе да іх ліку. Я цягну Вашу чыстую і святую любоў да старога вёскі, але ніяк не магу зразумець, навошта раптам Вам з аўтарам нарыса спатрэбілася пакланенне цэпу і жорнам, дзяжы (ах гэтая дзяжы!) і калаўроту? Добра, што хаця не прасніцы, калаўрот усё ж механізацыя.

Я разумею Ваша шкадаванне маладосці, звязанай з вёскай той пары, калі мужчыны круцілі жорны, таўклі куцыю, жанчыны ткалі зрэбе, а падлеткі сукалі цэўкі. Усё, што перажыта ў дзяцінстве, у юнацтве, вядома, дорага і любя нам. Толькі, даруйце, як чалавек, які трымаў у дзяцінстве ў руках плуг, і мля, і таўкач, і цэп, я ніколі не буду пакланяцца гэтым прыладам працы. Я буду рад, Уладзімір Міхайлавіч, бачыць гэтыя прылады ў Вашым музеі, з прыемнасцю пакажу іх дзецям, а пакланяцца буду машынам. Вось чаму заўсёды, заходзячы ў бацькоўскую хату, я з задавальненнем ступаю на камень, які мой стары незадоўга да смерці, нібы на памяць, выкінуў з жорнаў і ўкапаў ля парога замест прыступкі. Паверце, век не забуду таго горкага хлеба, які даваў гэты саматужны млын! Вось чаму цяпер, калі гляджу ў жытні на густы-палетак збажыны, па якім адзін за другім кружаць шэсць-сем камбайнаў, а магутныя самазналы не паспяваюць адвозіць пшаніцу ў засеці, у мяне падкочваецца да горла нейкі камік. І я тады гатоў сапраўды пакланіцца гэтым чужоўным машынам! Я гатоў пакланіцца і таму млыну, што пабудаваны ў суседнім калгасе імя Чкалава, які за гадзінну працуе праз свае камяні каля тоны збожжа. А якая чужоўная карціна тады, калі кружыць над полем самалёт, калі гудзе электрадойна, калі загарваюцца агні Салігорска! Выйдзеш за вёску — не палюбавацца новым горадам. Гэта — гарніла будучых ураджаяў. Вось чаму хочацца пакланіцца! Вось чаму хочацца сказаць сардэчнае «дзякуй»!

...Мы жывём у чужоўны, багаты падзеямі час. Мы жывём з радасным хваляваннем, чакаючы грандыёзнай падзеі — гістарычнага XXIV з'езда КПСС. Мы ведаем, што там, на гэтым высокім форуме камуністаў, будзе паддзены вынікі нашай напружанай працы. І мы зноў будзем радавацца і ганарыцца тым, што дасягнулі. Мы ведаем, XXIV з'езд КПСС дапаможа нам пераадолець цяжкасці. Ён павядзе нас да новых рэкордаў і перамог.

Нам, пісьменнікам, застаецца толькі ўславіць гэтыя перамогі і поспехі.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

Мы паведамылі ўжо, што ў памяшканні Саюза мастакоў БССР экспануюцца работы М. Блішча. На нашых рэспрадукцыях — работы з гэтай выставы: «На птушкаферме», «Дарога».

Пазычыная ПАВЕРКА

Станіслаў ШУШКЕВІЧ

ВАЛАЧОБНІКІ

Блукалі валачобнікі пад ранак
за сялом,
За хмарамі падранымі ўжо
зоркі не было,
Між імі, гарлапанамі, крычаў
старэнькі дзед:
— Вясна прыйшла жаданая,
прыйшла на цэлы свет.

Мяне між імі, юнага, тады там
не было,
Аб гэтым і не ведала вясновае
сяло,
І так яно праходзіла нямала
зім і лет.
— Вясна прыйшла жаданая,
крычаў ахрыплы дзед.

Ах, дзе ж вы, валачобнікі!
І я ўжо стары,
Чакаю вас ад раніцы да позняе
пары.
Ах, дзе ж вы, валачобнікі,
і я гадамі дзед...
Вясна прыйшла жаданая,
вясна-красна на свет.

Кілімы снежныя развесіла зіма,
Іх характава не выказаць мне
прозай...
Падняўся чуб на ёлачцы
стырчма,
В-пад хусткі белай
прыглядаецца бяроза.

Я западаю ў снег. І праз
глыбокі след,
Як гномік, выглянуў стары
пянёк адразу.
Маленькі дзяцел здабывае
свой абад,
І срэбра сыплецца з галін
амшэлых вязаў.

Сініца ціўкнула: «Куды ідзеш,
куды?...»
І ў сівізну кустоў нырнула
нечакана,
Радзеюць сосен стройныя
рады.
І вось яна, мая далёкая
паляна...

Я да яе ішоў не дзень, а цэлы
век,
Аж стомленае сонца глянула

праз хмары.
Сціраю льдзінкі дробныя
з павек.
Дзень добры, родныя
сняжыстыя абшары.

Цяпло успомніў рук тваіх,
Адчуў вачэй святло.
Калісь дзялілі на дваіх
Усё, што ў нас было.

І час настаў, людское зло
Адзін я ў свет панёс,
Цябе са мною не было,
Такі нам выпаў лёс.

Мы ўсё дзялілі папалам.
Цяжар ліхіх хвілін
Табе ніколі не аддам,
Ня ў яго адзін.

Я абыходзіў чорных змей,
А гэтую бяду,
Якая злосці зласлівей,
Ніяк не абыду.
Яна гатова сорак джал
Пусціць у кроў маю.
Я да грудзей руку прыклаў
Як скованы стаю.
Ну што ж чакаць? Вазьмі
і джал,

Даткніся да мяне.
Хіба ў цябе з'явіўся жаль?
Ты можа не кранеш?

У зрэнках выспелых вачэй
Агонь вастрэй ляза.
Хачу ўцячы, ісці хутчэй.
Стаю, як хто звязаў.

БУДУ КВЕТКАЮ-ШЫПШЫНАЮ

Назбіраю я ў бярэзнічку
Маладзенькага любезнічку,
Завару пітво над кручаю —
Ненасытнае, пякучае.

Чараўніцаю-вядзьмаркаю
Пашапчу над поўнай чаркаю.
Напаю цябе... Без памяці
Пахіснешся, як ад замеці.

Ахіне цябе бяссонніца,
І маё жаданне споўніцца:
Буду я тваёй адзінаю
Дзікай кветкаю-шыпшынаю.

Не знаходжу я ў бярэзнічку
Чараўнічага любезнічку,
Бо вядзьмарка маладзейшая
Тут хадзіла, пэўна, першаю,
І парвала ўсё да каліва
На ліхое тое варыва.

СТАРЫ МАТЫЎ

Шаблю бацька вышчарбіў,
Сыне, адтачы.
Крумкаюць уводдалі
Сонна крумкачы.

Прасушы будзёнаўку,
Накармі каня.
За лясамі соўгае
Злосная гайня.

Сей зярно адборнае,
Поле заары,
Наша сонца ўзыйдзе
З-за гары.

Мал. А. САПЕТКІ.

ПЕРШ ЧЫМ ПАЧАЦЬ трэці артыкул, хочацца зрабіць невялічкае адступленне. Некаторыя супрацоўнікі студыі «Беларусьфільм», чые імёны мы, дарэчы, даволі часта называем, выказалі нам меркаванне, што ў нашых артыкулах нібыта «перакросліваецца» плён працы вялікага калектыву. Дык вось для іх скажам: мы далёкія ад таго, каб сцвярдзаць, быццам студыя не мела і не мае пэўных поспехаў, што яна зусім не дае добрай творчай прадукцыі. Свой першы артыкул мы і пачыналі з пераліку гэтых поспехаў.

Але ж ні для каго не сакрэт, што глядачы сдушына наракаюць на якасць большасці беларускіх фільмаў апошніх гадоў. І паток пасрэдных экранных твораў не спыняецца. Чаму? У прычынах гэтага мы і спрабуем разабрацца.

Другі артыкул наш абарваўся на тэме — рэжысёрскія кадры «Беларусьфільма».

У свой час на студыі было створана маладзёжнае творчае аб'яднанне на чале з прафесарам С. Сквадровым. Амаль кожны з тых, хто тады пачынаў і лічыўся маладым, імгатабяючым, стварыў нешта такое, па чым можна меркаваць аб яго здольнасцях, творчай індывідуальнасці, асабліва-ці бацання свету. Вось і пойдзем па імёнах, канкрэтных прозвішчах.

Пра В. Турава многа і добразычліва пісала крытыка. Спачатку — асобныя навілы ў зборніках «Расказы пра юнацтва» і «Маленькія летуценнікі». Фільмы, у якіх выявіліся лепшыя рысы творчага почырку і адначасова пэўныя драматургічныя пралікі. — «Праз могільні» і «Я ўстаю з дзяцінства». Карціны «Вайна пад страхамі» і «Сыны ідуць у бой». Гэтыя апошнія работы В. Турава яшчэ не ўбачылі экранна, але, мяркуючы па паказах іх мастацкай грамадскаці, яны значна слабейшыя за папярэднія творы. У іх ёсць пэўнае самапаўтарэнне, слабасць у абмалёўцы вобразаў. Мо творчасць патрабуе няспынага прытоку новых творчых ідэй, абнаўлення арсенала выяўленчых сродкаў? Мо Турава варта было б падумаць аб новых тэмах, новых героях?

Б. Сцяпанаву стварыў навілу ў альманаху «Расказы пра юнацтва» (1961). Яго «Апошні хлеб» (1963) быў даволі стрымана прыняты прэсай. «Альпійская балада» (1966) — удачы ў цэлым фільм, у якім праявіліся значныя творчыя магчымасці рэжысёра. «Я, Францыск Скарына» (1969) — фільм, які мае і прыхільнікаў, і апанентаў.

Калі сочылі за датамі выхаду ў свет карцін Б. Сцяпанавы, відаюцца ў вочы яго працяглыя прастой (па 3—4 гады). Гэта крыўдна, бо ўзрост Б. Сцяпанавы — самы плённы, калі можна зрабіць галоўныя творы жыцця. Да таго ж Б. Сцяпанаву так і не здолеў пакуць што раскрыць сваю творчую адметнасць, у поўнай меры праявіць творчыя імкненні. Хочацца пажадаць яму большай актыўнасці, працы над тэмамі, якія сапраўды яго хваляюць.

Паказальны лёс на кінастудыі В. Вінаградыва. Успомнім ствараньня ім на «Беларусьфільме» поўнаметражныя карціны. У першай з іх — «Дзень, калі спаўняецца 30 год» — адчуваліся пошукі формы, імкненне да выяўленчай адметнасці. Пры абмеркаванні твора прысутныя з пафасам віталі нараджэнне таленавітага рэжысёра. Мжк тым, ацэніў, мяркуючы па далейшых водгуках прэсы, маглі быць больш стрыманымі. «Песьмы да жывых» — твор, у якім ужо больш адчувальныя былі адмоўныя рысы творчага стылю рэжысёра, такія, напрыклад, як непатрэбная ўскладнёнасць, вытанчанасць формы. Тым не менш крытычныя заўвагі ў адрас фільма на пленуме праўлення Саюза кінематографістаў БССР літаральна заглушыў хор хвалебных галасоў. Толькі паэзія, калі выйшаў наступны фільм Вінаградыва — «Усходні калідор», дзе яшчэ больш праявіліся заганы, уласцівыя почырку рэжысёра, і фільм атрымаў рэзка адмоўныя водгукі прэсы, пачалі ўспамінаць, што нешта падобнае чулі і раней. А потым з'явілася карціна «Чакай мяне, Ганна!», пасля якой Вінаградыва паехаў са студыі з адмоўнай характарыстыкай Саюза кінематографістаў БССР.

А цяпер нагадаем дварозыя галасы, якія гучалі раней, толькі да іх не надта прыслухоўваліся. Прынамсі, калі на пасяджэнні мастацкага савета 22 снежня 1962 года абмяркоўваўся рэжысёрскі сцэнарый «Шар распалены» (у будучым «Песьмы да жывых»), удзельнікі абмеркавання адзначалі ўласціваю яму тэндэнцыю ахвярнасці замест паказу сапраўднага гераізму. Імкненне аўтараў ссунуць акцэнты ў вобразе гераіні, іх цягу да меладра-

мы. У пратаколе таго пасяджэння між іншым чытаем:

С. СҚВАРЦОЎ. Карціна можа быць так ці інакш раскладывана, але мяне цікавіць генеральная думка, рэжысёрскія тэндэнцыі... Узнікне пытанне аб ахвярнасці на тое, у што «верую». Гэта няправільна. Ахвярнасць не ўваходзіць у марксісцкае разуменне рэвалюцыйнай барацьбы.

І. ШУЛЬМАН. З гэтага сцэнарыя атрымаецца цікавы фільм. Але ў многіх месцах таварышы стаяць на няправільных пазіцыях... Занадта ўсё ў сцэнарыі засімвалізавана, і губляецца таму жыццалі Вера.

А. МАКАЕНАК. Занадта многа сімволікі; і пачатак, і канчэйна ў чорным, і ўнутраныя кантрасы, многія дыялогі таксама напісаны не ў рэалістычным плане.

А. КУЛЯШОЎ. Спешка, у якой усё ў нас робіцца, адбілася на выніках. Работа прароблена вялікая. Але, пэўна, вялікая і глыбокая думка не знойдзена...

Адначасова сцэнарый-рэдакцыйнай падлегі М. Фрайман лічыў інакш.

— Рэжэ Клер гаварыў, — значыць ён, — што калі зроблены рэжысёрскі сцэнарый, то фільм гатовы, застаецца яго толькі зняць. У нас, на жаль, такіх сцэнарыяў няма. Адначасова сцэнарый Кучара і Вінаградыва — не простая раскладрука. Матэрыял эмацыянальны і хваляючы.

Але аўтары былі катэгарычныя.

В. ВІНАГРАДАЎ. Са многім згодзен, але са многім і не згодзен. Калі патрабаваць ад аўтара стварэння чалавеча ідэальнага, мару, то страціна брацца за гэта.

А. КУЧАР. Я працаваў са многім рэжысёрамі. У Вінаградыва і апашней рэжысёра, якому я басконца давяраю.

Цвёрдасць аўтарскай пазіцыі, безумоўна, заслугоўвае павагі. Але ў тым выпадку, калі яна дыктуецца мастакоўскай прынцыповасцю. Калі ж яна саступае месца звычайнай упартасці, гэта ідзе на шкоду твору. Так атрымалася і з фільмам «Песьмы да жывых».

Цяпер прасочым лёс яшчэ двух рэжысёраў, на якіх таксама ўскладалі ў пачатку 60-х гадоў вялікія надзеі — Р. Віктарава і Ул. Бычкова.

Р. Віктараў паставіў на беларускай студыі тры фільмы. Па карціне «Наперадзе круты паварот», пастаўленай па сцэнарыі А. Маўзона, яшчэ цяжка было меркаваць аб творчых магчымасцях пастаноўшчыка. Фільм «Трэція ракета» Р. Віктараў зняў надрэнна, але ніякі агульнага ўзроўню літаратурнай першакрыніцы. Потым былі пошукі новага сцэнарыя — і рэжысёр, не дачакаўшыся нічога добрага, задуўся прыступіць да работы над слабым сцэнарыем, які заляжаўся на «Масфільме» — «Каханая». Гэта была памылка. Як і можна было чакаць, фільм атрымаўся дрэжны, рэпутацыя Віктарава як рэжысёра рэзка знізілася. Урэшце рэжысёр таксама паехаў на новае месца работы.

Не працуе сёння на «Беларусьфільме» і Ул. Бычкоў, якому прадказвалі шчаслівы лёс у галіне прыгоднічага дзіцячага фільма. У свой час Бычкоў, штатны рэжысёр студыі імя Горкага, не маючы дастатковай «загрузкі», папрасіў творчы адпачынак і прыехаў на «Беларусьфільм». Ён спадаваўся атрымаць тут цікавую работу і, можа, застацца. Першы яго фільм «Увага, у горадзе чараўнікі», амаль не дэманстравалася на экраннах. Пасля з'явіўся «Горад майстроў», — удалая, арыгінальная работа, у якой добрая драматургія садзейнічала выяўленню адметных рыс творчага почырку рэжысёра. Нарэшце — «Жыццё і ўзнісненне Юрася Братчыка», фільм, які басконца перааробляўся яшчэ ў часе здымак, бо не была выяўлена асноўная жанравая накіраванасць сцэнарыя і абмалёўка вобразаў. У выніку — фільм лёг на паліцу. Рэжысёр пасля гэтай творчай няўдачы пакінуў студыю.

А мо яго лёс склаўся б і інакш, калі б у яго рукі трапіў сцэнарый, які б больш аднавадаў яго рэжысёрскай індывідуальнасцю?

Такі сёння, праз дзесяць год, творчы лёс тых, хто імгатабяюча пачынаў у пачатку 60-х. Над ім варта задумацца, каб тое ж самае не паўтарылася ў жыцці кінематографістаў, якія пачынаюць на «Беларусьфільме» свой шлях сёння ці пачнуць яго заўтра.

НЕ ЗАЎСЕДЫ гадна складалася на студыі лёс не толькі рэжысёраў, але і асобных аўтараў, таленавітых беларускіх пісьменнікаў. Калі больш «пашанцавала» ў кінематографіі, напрыклад, А. Куляшова, М. Лужаніну, К. Губарэвічу, то шэраг іншых пісьменнікаў так і не знайшоў «агульнай мовы» са студыяй. А. Макаёнак, пэсы якога з вялікім поспехам ідуць па ўсёй краіне, так і не дачакаўся, каб на экраны выйшаў фільм па яго п'есе — «Рагаты бастыёны». Прычына гэтага — у слабай кінарэжысуры.

Цяжка складаліся адносіны з кіно Ул. Караткевіча, два сцэнарыі якога, прайшоўшы басконцы шлях перапрацовак і даробак, так і не ўбачылі экранна (па першым карціна не была знята, фільм па другім сцэнарыі пакладзены на паліцу). «Не пашанцавала» ў кіно Я. Брылю, І. Мележу. Слабей літаратурных першакрыніц

аказаліся экранізацыі твораў І. Шамякіна, В. Быкава, А. Адамовіча. Характэрны прыклад, які прынёс А. Карпюк у выступленні на сумесным пасяджэнні прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў і прэзідыума праўлення Саюза кінематаграфістаў БССР («Літаратура і мастацтва», 4 сакавіка 1968 г.): А. Карпюк запрасіў на студию і прапанавалі напісаць сцэнарыі па яго апавесці «Данута». Сцэнарыі былі напісаны. Аўтары арабілі заўвагі, ён іх улічыў, напісаў другі варыянт. Ды на тым усё і скончылася. Прайшло шмат гадоў, а студыя маўчыць.

Пра бяскожны шлях праходжання сцэнарыя на розных інстанцыях гаварыў і А. Асіпенка, які заўважыў, што «значна лягчэй напісаць апавесць і дадаць яе ў часопіс».

На абмеркаванні гаварылася аб неабходнасці больш цеснай садружнасці пісьменнікаў і кінематаграфістаў. Але пакуль што не створаны такія ўмо-

ўжы сапраўды плённыя надзеі.

А між тым кінарэжысёр—асноўная творчая фігура на студыі, ад якой у першую чаргу залежыць якасць выпускаемых фільмаў.

Калі выпускнікі тэатральных інстытутаў у залежнасці ад іх здольнасцей трапляюць пасля заканчэння вучобы ў саюзныя, рэспубліканскія альбо абласныя тэатры, у самадзейнасць, то кінарэжысёры, куды б яны ні трапілі, адмаюць фільмы для саюзнага экрана. Таму маральна адказнасць на іх ляжыць значна вышэйшая.

Зыходзячы з гэтага, магчыма, карысна для справы было б, каб рэжысёра, які не праявіў сябе належным чынам на самастойнай рабоце, пераводзілі ў другія рэжысёрскія альбо знаходзілі яму іншую работу. Успомнім, якія матэрыяльныя страты могуць нанесці рэжысёры, калі яны не адпавядаюць сваёму прызначэнню. Напрыклад, П. Васілеўскі паставіў

рам. У Саюзе пісьменнікаў БССР ёсць многа таленавітай моладзі. На карысць і беларускай літаратуры, і кінематаграфіі пайшло б, калі б яна была прыцягнута да творчасці ў галіне кінадраматургіі.

Аднак нават таленавіты пісьменнік, які не ведае спецыфікі ідэі, не зможа адрэагу напісаць добры кінасцэнарыі. Праводзімыя студыяй за апошнія гады двухтыднёвыя семінары не могуць даць дастатковых ведаў. Мабыць варта было б стварыць для 10—15 маладых пісьменнікаў гадавыя сцэнарыяны курсы. Пэўныя дысцыпліны яны маглі б вывучаць завочна з дапамогай педагогаў Інстытута кінематаграфіі. У правядзенні заняткаў з імі маглі б удзельнічаць члены сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі, кіназнаўцы і рэжысёры студыі.

Акрамя гэтага, каб не паўтаралася практыка падбору на іншых студыях сцэнарыяў, якія там «заялякаліся», варта было б заказаваць сцэнарыі на 2—3 гады наперад па пэўным плане лепшым кінасцэнарыстам краіны.

Зараз на студыі ёсць добрыя кадры аператараў—А. Вуліцкі, А. Забалотні, Ул. Акуліч, А. Аўдзееў, Ю. Марухін і іншыя. Добра праявілі сябе мастакі Я. Ганкін, Ул. Белавусаў, Ю. Альбіцкі, Ул. Ігнацьеў, Я. Дзіменцьеў. Ёсць прафесійна добра падрыхтаваныя гукааператары.

Не будзем пералічваць прозвішчы аператараў, мастакоў, гукааператараў, дырэктараў, другіх рэжысёраў, асістэнтаў і іншага персаналу, які ўваходзіць у лік адмысловых груп.

Больш складанай акцёрскай праблема. На працягу 60 гадоў наша студыя вельмі мала здымала беларускіх акцёраў. У свой час этапам для студыі стаў фільм «Двойчы народжаны», у якім адмаўся Ул. Крыловіч. Неацэнным укладом у летаніе беларускага кіно ўвайшлі фільмы-спектаклі 50-х гадоў, якія захавалі на плёнцы аблічча і сцэнічнае майстэрства слаўных майстроў тэатра. Пельга недадзячыцца вопыт тэлевізійных спектакляў «Іграх» і «Людзі на балоце», у якіх знізіліся з вялікім поспехам беларускія артысты, даказаўшы сваю тэла-кінагенічнасць.

Неаднаразова пытанне выкарыстання ў кіно нацыянальных акцёрскіх кадраў востра ўзнімаецца ў друку і на розных пасяджэннях. Але калі паглядзець цэтры тых фільмаў, што выпускаюцца на «Беларусьфільме» сёння, па-ранейшаму кідаецца ў вочы стражатаць прозвішчаў акцёраў, набраных з усіх канцоў краіны. Беларускіх артыстаў у асноўным бяруць на пільныя эпізоды.

Вельмі добра, што зараз у Інстытут кінематаграфіі прынята «дзевяць нечаслівых»—дзевяць маладых беларусаў з розных абласцей рэспублікі. Але гэта яшчэ не вырашэнне праблемы. Наш тэатральна-мастацкі інстытут па пазачаснаму выпускае артыстаў тэатра і кіно, але ў галіне кіно яны ніякай падрыхтоўкі не атрымоўваюць. Вельмі мэтазгодна было б увесці лекцыі і практычныя заняткі па кінамастацтву, якія б праводзілі кінарэжысёры «Беларусьфільма», кіназнаўцы.

На студыі павінен быць акцёрскі аддзел, а не толькі Інспектар пры аддзеле кадраў. Такое становішча араўдана ў Прыбальціцы, дзе на студыях у год выпускаюцца 1—2 фільмы.

Вырашэння патрабуе і «дырэктарская праблема». Рыхтаваць дырэктараў карцін, на нашу думку, добра было б з ліку студэнтаў Інстытута народнай гаспадаркі (прыблізна з 3-га курса). Трэба падбіраць здольных людзей, пасылаць іх спачатку на практыку на студию, а потым яны прыходзілі б сюды на сталую працу...

Аскар ГАНТМАН,
Вольга НЯЧАЙ

«БЕЛАРУСЬФІЛЬМ» — УЧОРА, СЁННЯ, ЗАЎТРА...

АРТЫКУЛ ТРЭЦІ

вы, пры якіх пісьменнікі ахвотна неслі б свае задумы, свае новыя творы на студию.

ВЕЛЬМІ востра сёння стаіць і пытанне кадраў работнікаў студыі на самых розных ступенях.

Сярод дырэктараў карцін былі 2—3 вопытныя кіраўнікі, але больш было зусім выпадковых людзей. Нават сярод лепшых дырэктараў не было ніводнага з вышэйшай спецыяльнай адукацыяй. Таму, вядома, і ўплыў на творчы лёс фільма яны не мелі. На сутнасці, яны былі намеснікамі рэжысёраў-настаноўчыкаў па забеспячэнні.

Звычайна рэжысёры падбіралі сабе «аручных» дырэктараў, якія б не лезлі «не ў сваю справу». І таму роля дырэктараў на студыі была прыніжана. Калі дырэктар імкнуўся прымусяць рэжысёра ўкладзецца ў намечаныя тэрміны здымак і кантарыс, рэжысёр адрэагу ж накіроўваў на яго скаргу ў дырэкцыю студыі. Вядома, пры такой сістэме работы зрываўся тэрмін выпуску фільмаў, і з-за якой-небудзь-пастановачнай групы ў пяць чалавек цягнуў увесь калектыў.

Вельмі важная фігура на студыі—другі рэжысёр, які павінен быць «правай рукой» пастаноўчыка. Акрамя двух чалавек—Ю. Рыбчонка і Ю. Філіна—усе астатнія другія рэжысёры бясконца мяняліся. Часта іх бралі з асістэнцый групы без дастатковай падрыхтоўкі і ведання справы.

Што датычыць асістэнтаў, на якіх ляжыць адказная абавязкі на здымачнай пляцоўцы, то яны настолькі часта мяняліся, што цяжка было нават запомніць іх прозвішчы.

За гэты перыяд змянілася многа рэжысёраў, аператараў, намеснікаў дырэктараў і адміністратараў карцін. І, вядома, такая цяжучасць кадраў не магла не адбіцца на якасці выпускаемых фільмаў.

У 1968 ГОДЗЕ адбылося аб'яднанне студыі. На «Беларусьфільме» здымаюцца цяпер мастацкія, тэлевізійныя, навукова-папулярныя і храніцельна-дакументальныя фільмы. У адпаведнасці з гэтым створаны тры творчыя аб'яднанні. На чале кожнага стаіць свой дырэктар.

Пасля розных перамен, якія адбыліся за апошнія гады, у аб'яднанні мастацкіх фільмаў працуюць наступныя кінарэжысёры: Ул. Корш-Саблін, Л. Голуб, А. Спешнёў, І. Шулман, В. Тураў, Б. Сідманаў, І. Дабралюбаў, Ю. Дубровін, М. Калінін, Л. Мартынюк, І.В. Рубінчык.

Аднак з усёй колькасці рэжысёраў, якія сёння ставяць фільмы, на нашу думку, толькі некаторыя пада-

на нашай студыі два фільмы, якія былі пакладзены на паліцу. Гэта абшліся дзяржаве ў 500—600 тысяч рублёў.

Таму важнай задачай студыі, на нашу думку, з'яўляецца ўзмацненне рэжысёрскіх кадраў. Але вядома—не за лік выпадковых людзей, якія сядзіць на чамаданых, чакаючы першага выпадку, каб перайці на новае месца...

Мэтазгодна было б на працягу некалькіх гадоў адбраць з ліку студэнтаў нашага тэатральна-мастацкага інстытута найбольш здольных студэнтаў трэцяга курса, якія імкнуцца да працы ў кінарэжысёрскім і пасылаць іх для завяршэння адукацыі ў Інстытут кінематаграфіі, які гэта было зроблена з В. Рубінчыкам.

З тэатральна-мастацкага Інстытута таксама карысна было б штогод папайніць групу другіх рэжысёраў—з ліку тых, хто мае арганізацыйныя здольнасці. Пакуль на студыі ёсць толькі 2—3 сапраўды добра падрыхтаваныя другія рэжысёры.

Абнавілася сцэнарна-рэдакцыйная калегія студыі. Галоўным рэдактарам стаў М. Луцкінін, членамі сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі—Г. Таран, М. Фрайман, Ф. Конеў, С. Палякоў, А. Дзялендзік, пазаштатнымі членамі калегіі—А. Куляшоў, А. Макаёнак, І. Шамякін.

Цяпер студыя выпускае штогод 5—6 мастацкіх фільмаў. Калі б кожны член сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі штогод знаходзіў аднаго аўтара і разам з ім ствараў наўважэнную літаратурную аснову будучага фільма,—студыя была б забяспечана новымі сцэнарыямі. Магчыма, варта было б увесці прынцып матэрыяльнай зацікаўленасці, каб за новы сцэнарыі, створаны аўтарам з удзелам рэдактара, апошні атрымаў адпаведную прэмію. Гэта магло б стымуляваць работу рэдактараў, накіроўваць іх большую ўвагу на пошукі новых імён і талентаў.

Для таго, каб студыя стварала самабытны рэпертуар і сапраўды мела адметнае творчае аблічча, на меншай меры павола сцэнарна-рэдакцыйна штогод стварацца беларускімі аўта-

АД РЕДАКЦЫІ. Прымаючы да друку артыкулы А. Гантмана і В. Нячай «Беларусьфільм» — учора, сёння, заўтра», рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» кіравалася тым, што і сапраўды наша мастацкае кіно ў апошнія гады побач з асобнымі цікавымі па ідэяна-мастацкіх якасцях стужкамі выпускае многа фільмаў пасрэдных, з аблегчанай праблематыкай, схематычнымі сюжэтамі, без паглыблення ў жыццёвыя канфікты сучаснасці, у чалавечыя характары.

З клопатам пра заўтрашні дзень мастацкага кінематографа рэспублікі — а ўсе мы хочам бачыць яго вартым часу і патрабаванняў, якія прад'яўляюць да мастацтва партыя і народ,—і напісаны гэты артыкулы. Зразумела, тэма аўтарамі не вычарпана, а некаторыя ацэнкі фільмаў і некаторыя думкі могуць выклікаць спрэчкі.

Рэдакцыя спадзяецца, што творчыя работнікі кіно, пісьменнікі, дзесяць мастацтва, нашы чытачы адгукнуцца на артыкулы А. Гантмана і В. Нячай і на старонках газеты працягнуць гаворку пра «Беларусьфільм» у імя памяннення тых здабыткаў, якія дасягнуты былі ў лепшых стужках беларускім мастацкім кінематографам.

МАЙСТАР «ЛЕКАРСКІХ» НАВУК

Зімовая Нарач няўтульная, Дзьме з возера марозны вецер, хіба толькі на лясных сціпніках зацішна. Глухавата, маркотна, нібы за летнюю перанаселенасць і тлумнасць Нарач бярэ з імі адргу.

Толькі ў двух прыбрэжных гмах няма цішыні. Сюды круглы год прыязджаюць адпачываць людзі, а то і падлячыцца, паспраўнець.

Яшчэ не устаеш з пасцелі, сон лшчэ напалову трымае цябе ў сваіх абдымках. А тут...

— Добрай раніцы, дарэгі таварышы, сёння панядзелак... Паслухайце план культурна-масавай работы на сёння...

Гэта гаворыць Мікола Клімовіч, культмасавік санаторыя, наш любімец. А перад яго бадзёрымі словамі з рэпрадуктара чулася неназойлівае, трохразовае: «Ку-ка-ра-ку-у-у!» Хітры Мікола на выдумкі, заўсёды нешта прыдумае. Гэтае «выступленне» пэўна з наднарачанскай вёскі Кулы—таксама яго рук справа. З самай раніцы ўмураецца Клімовіч падаць санаторнікам дыхту, падняць іх тонус.

Працэдурныя скончыліся. Наступае час, які пазначаны ў распарадку санаторнага дня, які час «культурна-масавых мерапрыемстваў». Гэта за іх адказвае Мікола Арыадзевіч. Ды хто яго так называе—узвясцівае! Проста Колл ды усё... Наш добры майстар смею Міколка — яму ж услуго дваццаць два гады, Сярод зімовага народу на Нарачы ён, бадай, самы маладзейшы.

Вядомы мне барысаўчанін, інвалід Айчынай вайны, такую гаворку вядзе з навіном:

— Ну, што такі хмуры?

— Ат... Дарэмна, мабыць, прыехаў зімою. Сумна тут у вас, горад далёка, дзецца няма дзе.

— У нас не сумна. Ты быў на другім паверсе? Не? Тады хадзем хутчэй месца займаць, сам пабачыш...

Іду і я за імі. Перад уваходам у зал адпачынку вісіць вялікая аб'ява: «Сёння прэм'ера вадзіла Леапольда Родзевіча «Збынтэжаны Саўка».

Сцэна яшчэ занавешана. Па дынаміку аб'яўляюць дзеючых асоб і вынаўцаў. Кожны праходзіць перад гледачамі «у вобразе», кідае смешны рэплікі і хаваецца за заслонкай. І вось пачынаецца спектакль, зала адпачынку раз-пораз узрываецца смехам. Ролі выконваюць медсестры санаторыя, кухаркі, па-сапраўднаму пераўвасабляюцца. Але лепш за ўсіх іграе, зразумела, наш Мікола. Яго Саўка жыць і каларытны. Дэкарацыя—таксама справа рук Клімовіча, зробленыя яны проста і па-мастацку.

Потым лшчэ адна вясёлая аднаактоўка, потым лшчэ адна... Вялікі вечар беларускай аднаактовай камедыі. Цудоўны вечар!

— Вой, жыўот забалеў... — падштурхоўвае мяне локцем трактарыст з Брэстчыны.

Санаторны владзецца спаць. Чуваць з дынамікаў апошнія развіталыя словы Міколы: «Спакояныя ночы!» А заўтра зноў то з вясёлымі песнямі, то з лектарна-міжнароднікам ці вучонымі-белагам, што не адзін год выучаў флору і фауну Нарачы, то з дасціпнымі вершамі-банкамі паняцця «час культурна-масавых мерапрыемстваў». Умее абмаладаць санаторнікаў Клімовіч, у яго гуляюць у гульні усё, забываючы на ўзрост. У яго і штрафы сваёвасаблівыя — то беларуская полька са «смаргонскім выхадом», то народная песня, то дэкламацыя. Часам цэлы вечар ён вядзе сам, адзін — байкі, народныя жарты, прымаўкі, песні, гумар нашых пісьменнікаў. Любіць ён гумарыстычныя вершы, асабліва Гілевічавы са зборніка «Ці грэх, ці 2», байкі Крапівы, сатырычныя творы ўкраінскіх паэтаў і пісьменнікаў Сцяпана Алейніка і Астэпа Вішні, «звышмастацкія» творы Яўгенія Сазонава з «Клуба 12 краслаў», «Літаратурнай газеты», мудрасці Казьмы Пруткава.

Найлепш яму ўдаюцца вечары гумару, розныя КВЗ, «У коле сваёй сям'і», «Адпачынак» — справа рук саміх адпачываючых. У кожным ён ухітраецца заняць як мага больш санаторнікаў.

— Вяселіць, дзякуй яму... Я ўжо трэці год тут адпачываю, — гаворыць мне суседка па сталі Алена Аллісандраўна, — і кожны год ён такі — ні канца, ні краю яго выдумцы. Вяселіць, прымушае забывацца «на хваробу, а ён жа і сам не вельмі здаруваны. Нядаўна ў Мядзельскай бальніцы са страўнікам лжыкаў... Каб яму лшчэ ўмовы для жыцця і працы стварылі, то было б лшчэ лепш. А то жыве ў палаце, харчуецца невядома дзе. А чалавек жа нядаўна ажаніўся...

Я потым гаварыў з з самім Клімовічам. Працуе ён у санаторыі чакёртвы год, скончыў Гродзенскае культасветвучылішча. Скардзіцца, што не вельмі паважжа і цэнціць яго работу адміністрацыя санаторыя, не цэнціць тэрапію смеху. Вучыцца ён цяпер завочна на юрыдычным факультэце ўніверсітэта, прыцэл такі—змяніць з часам сваю спецыяльнасць.

— Мікола, такі паварот? А як жа з мастацтвам? — шчыра шкадуе я.

— Мастацтвам пастараюся не кідаць, — адказвае ён.

Г. ДАМАСHOBЕЦ.

ПРАЧЫТАЎШЫ ў рамане Івана Чыгрынава «Плач перапёлкі» першы абзац: «Ціша стала незвычайна — у наваколлі больш не чулася таго груку і гулу матораў, што прынесла ў забеспаддзе вайна». — некаторыя прамовыя скептычнае: «Зноў пра вайну». І памыляцца. Моцна памыляцца. Бо пісьменнік не толькі дэбітаваў у новым для яго жанры, але і паспрабаваў заглябіцца ў самыя карані і вытокі той гістарычнай з'явы, якая атрымала назву ўсенароднага змагання з фашызмам: Заглябіцца ў адчуваннем павышанай зацікаўленасці маральнымі станамі асобы і грамадства, асэнсоўваючы ў новым адзінстве жыццё чалавека і жыццё народа ў пару моцнага сацыяльнага ўзрушэння. І Чыгрынаў спрабуе адшукаць абагулены мастацкі вобраз часу. У гэтым шмат памагла лапярэдня яго практыка як наведліста, якая выглядае цяпер добра арганізаванай і мэтанакіраванай разведкай тэмы, што ляжыць у аснове рамана — тэмы народа ў змаганні за свае права быць вольным і шчаслівым, быць самім сабой, «людзьмі звацца», тэма народнага подзвігу.

Традыцыйна для нашай літаратуры тэндэнцыя ўслаўлення гераічнага ў жыцці народа, з кожным новым творам выяўляе і новыя складанасці, пераадоўвае якія становіцца цяжэй і цяжэй. Цяпер ужо не надта лёгка разлічваць на поспех мастацкага твора, абмежаваўшы сваю задачу дакладным узнёўленнем хронікі падзей Вялікай Айчыннай вайны, бо гэта зрабіла і робіць даволі паспяхова мемуарная літаратура. Цяпер у мастацкім творы хочацца бачыць сігнэс народнага жыцця, паказаны праз вопыт нацыі, узяты ў шырокай па часе перспектыве.

Справіцца з гэтай задачай цяжэй для таго аўтара, які не вынасіў тэму ўнутрана. Пра І. Чыгрынава гэтага не скажаш. Ужо ў першай кнізе «Птушкі ляцяць на волю» (1965) мы сустрэліся з былым партызанам Вацурам, які наведвае брацкую магілу, дзе яго сябры, дзе яго каханне — Наста, і моцна перажывае: «Надта доўга ён збіраўся на яе магілу». Ужо тады дэбітаваў пісьменнік, схільны да аналізу ўнутранага стану чалавека, да драматызацыі апавядальнай плыні.

Праз якіх гады два была новая сустрэча з І. Чыгрынавым, з яго апавяданнямі, сабранымі ў кнігу. «Самы шчаслівы чалавек». Выявіліся новыя рысы пісьменніцкага таленту — імкненне да раскрыцця псіхалагічнага зместу факту, як правіла, здатытага з уласнага жыццёвага вопыту, схільнасць да глыбокага і шматзначнага падтэксту.

Вайна застала І. Чыгрынава, калі яму не было яшчэ і сямі. Цяжкі лёс абздоленых дзяцей (у апавяданнях «За сто кіламетраў на абеда», «Плывун»), як і змаганне аднавяскоўцаў за жыццё капітана Кажанава («У баку ад дарогі»), як і ўслаўленне мужнасці савецкіх патрыётаў («Самы шчаслівы чалавек»), як і выяўленне глыбокіх душэўных зрухаў селяніна Ігната, што напярэды ад ран і спяшаецца на фронт («Ішоў на вайну чалавек») — усё гэта вышанаўны, выпакутаваныя вобразы, убачаныя ўвачавідкі ці апа-срэдавана. Пасля прачытання рамана «Плач перапёлкі» яны ўспрымаюцца як грунтоўная падрыхтоўка да больш рашучага пранікнення ў праблемы, канфлікты, супярэчнасці жыцця, зрушанага неспадзяванай нава-лай — фашысцкім нашэсцем на Радзіму.

«Плач перапёлкі» — пачатак шырокай панарамы ўсенароднай вайны праўды з маной, прагрэсу з рэакцыяй, святла з цемраю.

Першыя дні Вялікай Айчыннай вайны трапілі ўжо ў поле зроку многіх пісьменнікаў нашай краіны. Адны, замоўчаючы сапраўдныя абставіны, імкнуліся абмінаць няўдачы і паражэнні, а поспехі на невялікім участку выдаваць за перамогу ледзь не цэлага фронту. Іншыя ж, заплюшчваючы вочы на правыя сапраўднага гераізму, якіх у першыя месяцы было не менш, чым на заключным этапе вайны, паказвалі часовае наша адступленне ледзь не як дэмаралізацыю ўсёй арміі. І тое і другое ў літаратуры аднолькава непрымальна, нават зладчына, бо абмінае аб'ектыўную праўду жыцця, на якой толькі і можа вырасці вялікая праўда мастацтва. Але ж мы читалі і такія творы, дзе гэтая праўда грунтуецца на паказе самага Істотнага з рэчаіснасці тых першых дзён вайны, на паказе гераізму 1941 года, спецыфічнага па сваіх правах і непаўторнасці.

Іван Чыгрынаў у сваім рамане «Плач перапёлкі» выявіў сябе аўта-

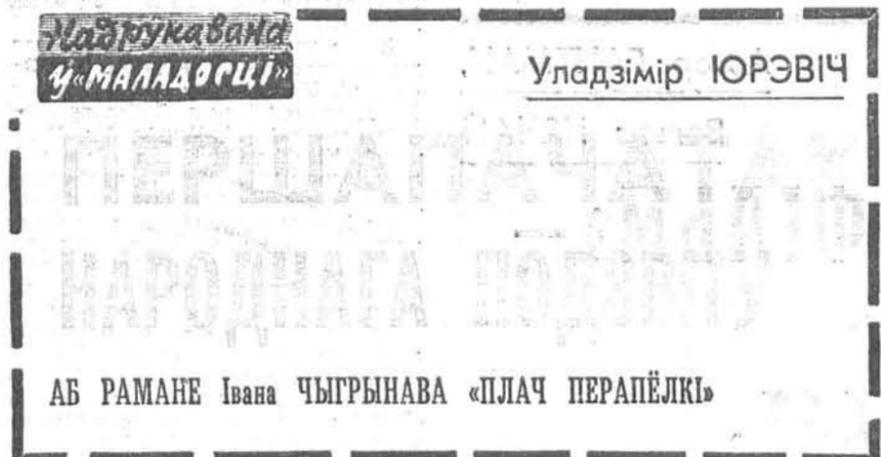
рам рэалістычна цвярозым, гатовым на тое, каб паказаць народ у момант найвышэйшага духоўнага і фізічнага вышкі, выкліканага вераломным на-падам ворага на свяціцкую зямлю. Задача гэтая, аднак, вырашаецца не столькі інфармацыйна-пазнавальна, як тое мы мелі ўжо ў многіх творах беларускай прозы, а з заглябленым у сацыяльны змест кожнага факта, кожнай з'явы, што трапляюць у поле зроку аўтара.

Людзі, пакліканыя на старонкі рамана, жылі жывым напружаным жыццём. Яны — у руху, увесь час мяняюцца, то паступова, нават марудна, то дынамічна, угрунь. А побач з імі — аўтар, які думае, думае патрабавальна, дзейсна, дасціпна. І гэта ад індывідуальнасці пісьменніка, якая ў рамане акрэслілася ўжо выразна — вытанчанае даследаванне характараў, тонкі псіхалагізм, выяўленне поглядаў і адносін людзей у заўсёднай змене, у вібрацы пачуццяў.

Чубар і Зазыба — два асноватворныя характары. Праз іх найперш

толькі перабыў, а «нібы прыкіпеў да рэвалюцыі» — праз усю грамадзянскую пранёс ён сваю веру ў яе, пазнаваў спакваля, затое моцна і назавусёды. Такое прадстаўленне аўтарам Зазыбы — не дэкларацыя, яно ў адкрытых выказваннях, роздумах, якія — адлюстравак патаемных зрухаў душы чалавека. Як жыва, натуральна і поўна-раскрываецца ўнутраны змест Зазыбы ў эпізодзе, дзе паказана яго размова з Драніцай, якога нямецкі прыслужнік Брава-Жыватоўскі прысылае забраць у героя грамадзянскай вайны ордэн Чырвонага Сцяга.

Увёўшы ў раман Чубара і Зазыбу, пісьменнік стварыў не толькі сацыяльны тып як носбіта агульнага, але і пайшоў далей, сфармаваў тыповыя характары як эстэтычны сплаў агульнага і адзінкавага, як індывідуальную непаўторнасць. І Чыгрынаў выявіў у рамане ўменне выразна абмалёўваць псіхалагічныя, маральныя, фізіялагічныя і іншыя адрозненні асобы, паказаць характар у яго грамадзянскім напаўненні, у шматбаковасці,

аўтар паказвае ўспрыманне вайны як з'явы катастрафічнай і разам з тым пераадоўнай. Чубар — старшыня калгаса, Зазыба — былы старшыня, цяпер яго намеснік. Клопат у абодвух як бы адзін: «нешта патрэбна было рабіць ці ў калгасе, ці з калгасам». Але адносіны да гэтага клопату розныя. Калі Зазыба, выканаўшы найпершую задачу — адагнаўшы на ўсход статак калгасных кароў, вяртаецца назад, да сваіх аднавяскоўцаў, дзе большасць — яго аднадумцы, дык Чубар, дбае найперш пра асабісты лёс.

Чубар, наменчы пра пачатку рамана бяздумным выканаўцам дырэктывай волі, выглядае мітуслівым, у абставінах неспадзяваных, непрадугледжаных інструкцыяй і астаецца пакуль не прасветленым да канца. І тое, што ён задуман аўтарам іменна так, прымушае чытача сачыць за ўсімі паводзінамі і душэўнымі зрухамі гэтага чалавека, можа, часам, залішне зададзенымі.

Зазыба — антыпод Чубара. Гэта — самабытны, земляроб, урослы ўсім карэннямі сваёй душы ў родную мясціну і гатовы за яе стаяць да канца. І тое, што ён задуман аўтарам іменна так, прымушае чытача сачыць за ўсімі паводзінамі і душэўнымі зрухамі гэтага чалавека, можа, часам, залішне зададзенымі.

Уласна кажучы, так на дзіва проста, натуральна завязваецца адна з асноўных ліній рамана, лінія паводзін чалавека ва ўмовах варажой акупацыі. Сутыкнуўшыся на самым пачатку, гэтыя два характары спрачаюцца ўвесь час, спрачаюцца цішым і ўголас, з вока на вока і на людзях, думкамі і дзеяннямі. Пакуль што больш у разгавор аб тым, што здарылася, аб тым, што трэба рабіць. І гэта адпавядае часу, абставінам, у якіх апынулася на першым часе ваеннага лхалецця вёска Верамейкі, што на самым усходзе Беларусі.

І Чубар, і Зазыба напружаны аўтарам удосталь, адпаведна асаблівасцям кожнай натуры. Няпэўнасць Чубара, яго мітуслівасць крыху вытлумачваецца, калі даведваемся, што ён ніколі надта не сядзеў на месцы, «усё спрабаваў свае здольнасці кіраўніка на розных пасадах, пераезджаючы з раёна ў раён», што «на трэцім годзе яго старшынства (хочацца сказаць — старшынства) — У. Ю.) пачалася гэтая вайна...» Два гады — мала, каб па-сапраўднаму зрадыцца з новай мясцінай, зблізіцца з новымі людзьмі. Зазыбу лягчэй — ён тут нарадзіўся, тут «дзе рэвалюцыя перабыў», не

мнагастайнасці сувязей. Пра сталасць мастацкага бачання І. Чыгрынава сведчыць і такая немалаважная акалічнасць, што грамадская актыўнасць, духоўнае багацце чалавека выяўляецца ў змаганні з вонкавымі абставінамі, у якіх ён апынуўся. Гэтыя абставіны рэальныя і жыццёвыя ў рамане таму, што яны тыповыя для адлюстраванага часу, а тыповыя, бо ўзнікаюць як узаемадзеянне характараў.

Здавалася б, маючы два асноватворныя характары, можна было б імі і абмежавацца. Чыгрынаў, кіруючыся законам жанру рамана, абрае больш складаны і больш плённы шлях — уводзіць у апавяданне шырокае кола персанажаў, у дачыненні з якімі якраз і раскрываюцца найбольш поўна Чубар і Зазыба. Часам, як у Чубара, такія сустрэчы эпізодычныя, але яны, як і часцейшыя сутыкненні Зазыбы з аднавяскоўцамі, памагаюць гэтым характарам выявіць свае магчымасці так шырока і глыбока, што праз іх мы выразна, фізічна адчуваем у ўспрымаем сацыяльныя абставіны, асяроддзе, у якім разгортваецца дзеянне, успрымаем канкрэтна-гістарычна і лакальна-нацыянальна ва ўсіх праявах добра і зла.

Што вылучае раман І. Чыгрынава з шэрагу твораў аб вайне, у якіх дзеянне лакалізуецца першымі яе месцамі ці тыднямі? Пафас упэўненасці ў перамозе над ворагам. Ім, гэтым пафасам, повен твор ад першай да апошняй старонкі. Праўда, мы сустракаем у рамане і дэталь, што раскрываюць трывогу, смутак, нават адчай.

«Раз дальнабойную цягнуць з фронту, значыць, адступаюць». — ківаюць галовамі мужыкі. Акружэнцы, дзёрціцы. Збіты савецкі бамбавоз. Было ўсялякае — благое і добрае, сумнае і радаснае. Усё ў рамане — на відавочку, не схавана, не прытоена, выразна размежавана, як дзень і ноч, як святло і мрак. Толькі не спрощана, не выстраена ў простую лінію схем, а мае складаную, жыццём падказаную, натуральную для незвычайных абставін траекторыю.

Чубар збянтэжыўся ад нечаканага павароту падзей. Чубара не разумее нават сакратар райкома партыі, які выказвае адкрыта сваё незадавальненне: «Калі яго клікалі на важную справу, ён, па даваеннай звычцы, недзе хаваўся, а цяпер...» А цяпер старшыня калгаса, кінуўшы ўсё, тычкаецца, як упоцемках, спрабуючы знайсці тое месца, дзе збіраецца апалчэнне. Ён як бы і не дзёрцір, але паводзіць сябе пакуль не як кіраўнік, не як важак мас. Аўтар не спяшаецца высветліць усё ў яго паводзінах, бо праз Чубара, праз яго бадзінне паказвае тыя складаныя абставіны, у якіх апынулася не адно забеспаддзе, а ўся Беларусь.

Першыя дні вайны адлюстраваны ў рамане без аніякай панікі ці разгубленасці. Гэта перш за ўсё цяжкая, невымерна складаная работа, якой наогул з'яўляецца вайна, а тым больш яе пачатковы перыяд. Танкетка за-

сталася без гаручага, і мы бачым шчырыя захады воінаў, скіраваныя на тое, каб не пакінуць зброю ворагу. Савёры павінны ўзарваць пасля адыходу часці мост, але адмовіла падрыхваная машына. І салдаты з данамогай мясцовага насельніцтва знаходзяць выйсце, падпальваюць мост саломай.

Штабная група на чале з камісарам выносіць з акружэння дакументы стралковай дывізіі. На гэтую групу натрапіў Чубар і ноч, праведзеная ў будане з параненым, але мужным і стойкім камісарам, становіцца рашучым, павартным момантам у лёсе не зусім зарыентавага ў падзеях камуніста. Камісар вяртае Чубара з часовай бяздзейнасці ў строй тых, каму партыя даручыла ўзімаць народ на змаганне з ворагам. Чубар кіруецца назад, у Верамейкі. Трывожная дарога па занятай фашыстамі зямлі, але Чубар, што далей, то ўсё ямчэй ступае па ёй.

Упартай верай у тое, што вораг будзе выгнаны з савецкай зямлі, поўняцца і тыя старонкі рамана, дзе мы бачым, і чуюм Зазыбу, ахопленана трывогай за людзей свае вёскі, якую вось-вось павінны захапіць немцы. Даследаванне Чыгрынавым народнага жыцця праведзена так тонка, так усебакова, з той ступенню псіхалагічнай выверанасці кожнага ўчынку, кожнага вымаўленага слова, калі не ўзімае аніякага сумнення ў праўдзівасці адлюстраванага.

Можа толькі крыху насцярожвае залішне вольнае абыходжанне з вялікімі праблемамі даваеннай рэчаіснасці, вольнае ў тым сэнсе, што аўтар, даючы волю розным крыватолкам, сам застаецца ў баку, а гэта, як вядома, шлях малаплённы. Насцярожвае, выглядае штучна і неўразуменне такім умудроным чалавекам, як Зазыба, таго, што немцам нявыгодна адразу, пакуль стаіць на полі няўбраны ўраджай, раскідаць калгасы.

Жыццёсцярджалны пафас рамана ў самай будове яго, у стылявой скіраванасці да нетаропкага, разважлівага разгортвання дзеяння. Гэта яшчэ раз пацвярджае вядомае палажэнне аб тым, што і форма змястоўная. Як пацвярджае і непрыхільнасць аўтара да паказнага аптымізму, да дэкларацыйнасці. Праз шматгалосе выявавага жыцця ў перыяд нявызначанасці яго перспектывы, выяўляецца натуральная, сфармаваная праз гады Савецкай улады ўпэўненасць людзей у становішчы гаспадароў свайго лёсу, на які робіць замак фашысцкія прыблуды і іх прыхвасні, што павылазілі з затхлых нор і агаллі сваё ікчэмнае нутро.

Варта паслухаць старога Кузьму Прыбыткава («Германія, яна не тое, што мы — мале-е-енькая!». Ёй з намі, як па-разумнаму, дык і брацца не варта б... Я нават дзіўлюся, як ён саўсім пасмеліўся напасць») або Парфёна Вяршкова («Да й баба мая ўчора на патэльні варажыла — выходзіла, што нашы вернуцца»), каб лічыць раз пераканацца ў глыбіннай жыццёсцярджалнасці, якой прасякнут раман.

Рознагалосая гаворка сялян схопленая аўтарам скрупулёзна дакладна, з заглябленнем у адсталятыя пласты дыялектнай стыліі, якая аднак у аўтарскай мове не заўсёды мае права прэтэндаваць на трывалае ўсталяванне, як літаратурная норма. Пісьменнік выявіў тонкае веданне душы селяніна, дакладна перадаў манеру гаварыць і нават манеру маўчаць верамайкаўскіх мужыкоў, адкрыўшы тым самым у жыцці новаму, да Чыгрынава нечэпаную самабытнасць. Каларыт сялянскага побыту надае раману натуральнасць гучання, хоць аўтар часам і пераступае мяжу, за якой пачынаецца звычайны этнаграфізм (адведзены ў парадзіжлі).

Калі мець на ўвазе зрашчэнне публіцыстыкі і вобраза, знітаванасць лірычнага і аналітычнага, дык тут аўтару не заўсёды ўдаецца дасягнуць той ступені, калі можна гаварыць аб паліфанічным гучанні ўсяго твора. Некаторыя інфармацыйна-пазнавальныя адступленні пра падзеі на фронце выглядаюць як бы напісанымі другой рукою і тут яшчэ ёсць над чым аўтару папрацаваць, каб дамагчыся гарманічнасці частак і цэлага, глыбейшай матываванасці кожнага эпізода. Калі, напрыклад, апісанне плачу перапёлкі пададзена на высокай хвалі паэтычнага ўзрушэння, і гэты плач гучыць як пераасэнсаванне народнай сімволікі ў новых абставінах, дык эпізоды з забытай ласхай і яшчэ раз (пад канец рамана) з забытым сахатым выглядаюць мала арыгінальнымі і больш таго — аўтаномнымі ў тканіне ўсяго рамана. Гэтыя сцэны лёгка «вымаюцца», як і тэатралізаваны эпізод з краўцом Сыркіным, што раскідае, трыбушыць свае пярэны і падушні...

Іван Чыгрынаў дэбітаваў у новым для яго жанры. Дэбітаваў удала, заявіўшы пра сваю прафесійную сталасць, пра сваю творчую адметнасць, як майстар аналітычнай прозы.

ГУЧЫЦЬ АРМЕЙСКАЯ МЕДЗЬ

РОЗДУМ ПАСЛЯ КОНКУРСУ

ЯРКАЙ падзеяй мінулага года ў музычным жыцці нашай арміі з'явіўся творчы і выканаўчы конкурс штатных ваенных аркестраў, абвешчаны Міністэрствам абароны СССР і Галоўным палітычным упраўленнем Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту сумесна з Саюзам кампазітараў СССР у гонар 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна і 25-годдзя перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне.

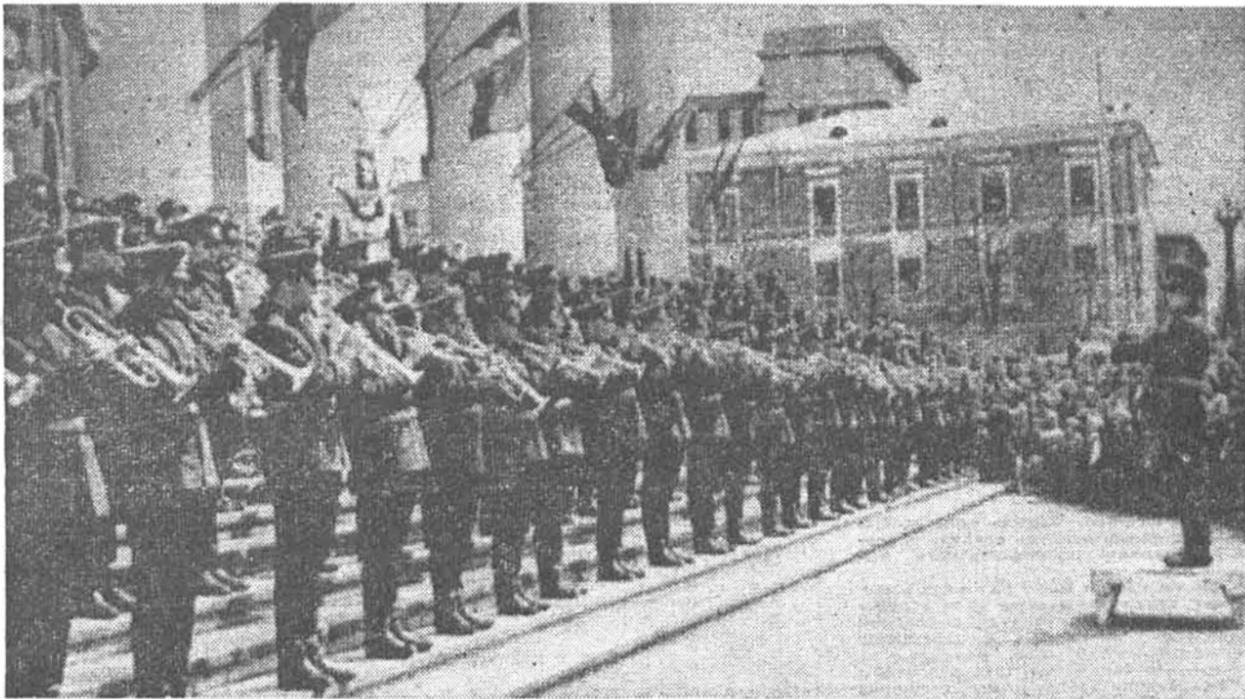
Творчае спаборніцтва праходзіла пад дэвізам «Музыка на службе абаронцаў Радзімы». Першы тур яго праводзіўся ў ваенных акругах, групах войск і на флотах. Другі — у Маскве, Ленінградзе, Кіеве, Растове-на-Доне, Новасібірску і Хабараўску.

Падрыхтоўка да конкурсу пачалася яшчэ ў студзені, а заключны, трэці, тур адбыўся ў Маскве толькі 19 снежня 1970 года. Такая доўгая падрыхтоўка звязана з маштабам праведзенага мерапрыемства: у адрозненне ад усіх мінулых усеармейскіх аглядаў аркестраў, да якіх прыцягваліся толькі лепшыя калектывы, у гэтым конкурсе прынялі ўдзел усе аркестры Узброеных Сіл. Кожны з іх падрыхтаваў спецыяльную праграму, у якую увайшлі творы службава-страявога і канцэртнага рэпертуару. Абавязковым было выкананне Гімна Савецкага Саюза і Гімна саюзнай рэспублікі, аднаго сустрэчнага маршу і двух-трох строявых або паходных маршаў. Апрача таго, аркестрам, дапушчаным да трэцяга, заключнага, туру (а аркестраў было дваццаць два) было прызначана па адным абавязковым канцэртным музычным творам. Напрыклад, для аркестра вялікага складу была уверцюра Бетховена з музыкі да трагедыі Гётэ «Эгмант».

Калектывы выступалі з разнастайнымі і цікавымі канцэртнымі праграмамі. У іх выкананні гучалі складаныя творы рускіх класікаў, савецкіх і замежных кампазітараў — Баха, Чайкоўскага, Шостакавіча, Пракоф'ева, Хачатуряна, Брытэна...

Барацьба на конкурсе была вельмі напружанай. Усе аркестры пасля больш чым дзесяцігадовага перапынку паміж конкурсамі, як ніколі раней, вельмі добра падрыхтаваліся і праводзілі высока тэхнічную выканаўчую культуру.

Ад Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі на заключны тур былі прадстаўлены два калектывы: аркестр штаба ЦСР і аркестр Мінскага суварайскага вайсковых частаў.

значнае мастацтва, у прыватнасці, рад твораў беларускіх аўтараў: сімфанічная пэзма «Партызанская быль» У. Алоўнікава, Сюіта з трох частак з музыкі да балета «Мара» Я. Глебава — «Бульба», «Танец касманаўтаў» і «Апафеоз», «Абеліскі» Д. Смольскага, Беларускі марш Б. Пенчука і песня «Памяць сэрца» І. Лучанка. Гэтыя творы былі высока ацэнены журы конкурсу і цёпла прымаліся сталічнымі слухачамі.

Конкурс паказаў і значны рост ваенна-аркестравай службы. Выканаўчая культура, магчымасці ваенных аркестраў так узраслі і ўзняліся ў якасці, што, напрыклад, і аркестры малога складу (у 21—31 аркестранты) выконвалі той жа рэпертуар, што і аркестры вялікага складу мінулага конкурсу 1960 года.

Гучалі творы, якія патрабуюць высокай тэхнікі і высокага выканаўчага майстэрства, вялікай фізічнай вытрымкі, прымянення поўнага дыяпазону духавых інструментаў, якія супернічаюць са струнным групам сімфанічнага аркестра. Каб даць уяўленне аб гэтым, назаву некаторыя з твораў конкурснага рэпертуару: Святочная уверцюра Шостакавіча, «Гарэзлівыя частушкі» Шчадрына, Пятая сімфонія Бетховена, уверцюра да трагедыі Шэкспіра «Гамлет» і Канцэрт № 1 для фартэпіяна з аркестрам Чайкоўскага, уверцюра да оперы «Вяселле Фігара» Моцарта.

пашырэння нашага рэпертуару. Ці ёсць сэнс, напрыклад, рабіць пералажэнні сімфанічных твораў? Гэта вельмі працаёмкая работа, ды часам і яна праходзіць амаль дарэмна, бо выконваюцца такія партытуры рэдка. Або абмежавацца сваім спецыфічным рэпертуарам?

Пасля снежаньскага конкурсу, праслухаўшы ўсе вядучыя, лепшыя аркестры Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту, заслужаны дзеяч мастацтваў УССР дырыжор Аляксандр Жданаў сказаў: «Спаборніцтва з сімфанічным аркестрам — гэта зусім недарэчы. Навошта з ім спаборнічаць? Гэты ж аркестр пры дапамозе радыё і тэлебачання ў кожнага ў кватэры, а вось духавога аркестра, сучаснага, з добрым агітацыйным рэпертуарам, няма ні на радыё, ні на тэлебачанні»...

Такую думку падзяляюць многія ваенныя дырыжоры. Я ж пагадзіцца цалкам з гэтым пунктам гледжання не магу. Вось чаму. Некаторыя духавыя аркестры братніх армій у сацыялістычных краінах, скажам, вялікія па складзе музыкантаў. Кожны музыкант-духавік у большасці выпадкаў валодае некалькімі інструментамі і амаль у абавязковым парадку валодае якім-небудзь струнным інструментам. Таму ў аснове ў іх заўсёды поўны сярэдні склад сімфанічнага аркестра са сваім, гадамі накопленым разнастайным сімфанічным рэпертуарам.

кантаў розных спецыяльнасцей мы пакуль што не практыкуем. Праўда, цяпер на танцавальных вечарах моладзі духавы аркестр не суправаджае танцы, а іграе эстрадны джаз-аркестр са складу музыкантаў духавога аркестра. Але і гэта бывае не так часта. Для нашых аркестраў стала добрай традыцыяй выкананне строявых і партытычных песень на строявых аглядах, парадах і дэманстрацыях працоўных. Адначасова іграць на духавым інструменце і спяваць — гэта складаная і даволі цяжкая задача. На конкурсе ўпершыню прагучаў незвычайны для духавога аркестра твор В. Мурадэлі — хор «Камушка» з оперы «Кастрычнік». Вакальную партыю У. І. Леніна выканаў на высокім мастацкім узроўні прапагандыст воінскай часці Леў Зарубін, а чатырохгалосы хор а-капэла выканалі інструменталісты аркестра штаба ЧБВА. Гэта выступленне зрабіла вялікае ўражанне. Упартую карпатлівую працу духавікоў, якія спявалі з чыстай інтанацыяй складаны харавы твор, па вартасці ацанілі патрабавальныя слухачы. Такім чынам, жыццё ўсё ж падказвае шляхі пашырэння рэпертуару і творчых магчымасцей армейскіх аркестраў.

Набліжаецца кампазітарскі з'езд, дзе беларускія музыканты будуць абмяркоўваць актуальныя праблемы. Трэба спадзявацца, што на з'ездзе не

КАЖУЦЬ, што ў апошні час колькасць пакупнікоў пакаёвых рэпрадуктараў пэўна павялічылася, — статыстычных дадзеных на гэты конт у мяне, праўда, няма, а ёсць толькі асабістыя назіранні, падмацаваныя вусным паведамленнем радыёмайстра, які ўстанавіў куплены мною рэпрадуктар. Прычына павелічэння колькасці радыёкропак наогул зразумелая: няма часу разгортваць газеты абрус, няма калі шукаць патрэбную табе інфармацыю, учытвацца ў яе — трэба спышацца па работу, з работы — у кіно, у тэатр, на сход, на параду, пасяджэнні, на сустрэчу з сябрамі, налегамі; час разлічаны, дзівяга няма. Але і без мінімальнай інфармацыі жыць немагчыма. Тут і вяртае рэпрадуктар: стаў каву на фярку, прышывай гузік, прасуй свежую сарочку — гэта скрынічка паведаміць усё самае галоўнае. Праверка гадзіннікаў, аб'явы аб гастролях, апошні паведамленні, артыкул аб тым, як выхавець мужа ў духу аднанасці сям'і і... радыёчасопіс «Паэзія». Далейшая размова якраз і будзе прысвечана зместу гэтага часопіса.

У радыёчасопісе «Паэзія» мяне асабіста прывабіла магчымасць паслухаць вершы ў выкананні кваліфікаванага чытальніка. У той жа час ён мае і адзін сур'ёзны недахоп: праслуханы верш нельга перачытаць, нельга вярнуцца да радка, які спадабаўся, і пранікнуць у зацемнены сэнс незразумелага. Але, разважыў і, гэта азначае толькі тое, што рэдактары часопіса будуць рабіць самы старанны адбор твораў для выканання, будуць выбіраць толькі прызвышталыя тэксты, сапраўды паэтычныя творы. Значыць, і з гэтага боку мяне чакае толькі самае лепшае. Ды тут яшчэ і тая выгода, што, як правіла, па радыё чытаюцца яшчэ не апублікаваныя ў друку вершы, свежанапісаныя, так што і заўсёды буду ў курсе падзей, якія адбываюцца на паэтычным фронце.

Ці апраўдаліся мае надзеі? Ці адпавядае часопіс свайму прызначэнню, якое вызначаецца самай яго назвай? Увогуле — адпавядае. У якой імёна меры — трэба высветліць.

Калі б мне прадставілася магчымасць склаці, па сваім разуменні, справядлівую перадачу па старонках часопіса «Паэзія» за мінулы год, дык я б уключыў у яе вершы С. Грахоўскага «Сэрца» і П. Марціновіча «Хатынь» з майскага нумара, «Пры біседнім інтарэсе» Е. Лось — з чэрвеньскага, «Мой батальён» Х. Мальцінскага — з жнівеньскага, падборку А. Пысіна — з кастрычніцкага, Магчыма, не кожны чытач «Літаратуры і мастацтва» адначасова з'яўляецца слухачом радыёчасопіса, таму хацелася б хоць бы каротка пазнаёміць яго з гэтымі вершамі.

Заклучная страфа верша С. Грахоўскага гучыць так:

Калі ты ўсё спазнаў па поўнай мерцы
І не паспеў душою пастарэць,
Не бойся, што баліць часамі
сэрца, —
Яно ж таму і сэрца, каб баліць.

П. Марціновіча хвалюе будучыня, у якую ён глядзіць з Хатыні:

На могілках забітых родных вёсак
Ляжыць зямля, пратрыпаная вайной...
Трагічныя комі — абгаралы пясак
З абвугленай прышвай...
Куды ён навадзе гаспадара?!

У верш Е. Лось нешта ўварвалася вельмі жывое, вельмі асабістае:

Пры біседнім інтарэсе
чарку надзімай,
Нешчаслівая пазтэсе
шчасця пажыдай.

На паўдзёчным на панасе
абітан раса,
Не заўсёды ў адначасее
розум і краса...

лым. Сапраўдная паззія павінна абуджаць у слухача жаданне думаць, асэнсоўваць прачытанае або пачутае.

Кожны з прыведзеных вышэй урыўкаў нечым закране слухача, яго душу, прабрацца ў думкі...

Вядома, сапраўдная паззія — рэдкасць. Можна, безумоўна, пагадзіцца з уключэннем у перадачы многіх надзвычайных наогул па задуме і адпрацоўцы твораў, якія не прэтэндуюць на адкрыццё. Але пры гэтым ад усіх вершаў патрабуецца, каб яны былі хоць бы выразныя, даступныя і ўвасаблялі ў сабе неабходны мінімум мелодыі і сэнсу. Большасць вершаў гадавога

Ты ж чараўніца, ты ж — і жах,
Маё і горэ, маё і шчасце,
Ну як высці зладзіць сціг
Радком у вясні мне пакласці?..

Жк паэт, А. Астрэйка ні ў якіх рэкамендацыях, наогул даўно ўжо не мае патрэбы, ён займае трывалае месца ў сучаснай беларускай паззіі: як і ўсе астатнія, ён мае права на няўдачу. Але зусім не абавязкова рабіць яе, гэтую няўдачу, агульным здабыткам радыёслухачоў.

Ці можна вінаціць у гэтым рэдакцыю радыёчасопіса? Відаць, можна: яна павінна стаяць на варце добрага густу. Але б я большую частку віны аднёс на

ПАЭТЫЧНЫ РАДЫЁТЭАТР

У Х. Мальцінскага — такая выразная, нечаканая дэталь вайны:

Вось у агопе — у гадах салдат,
Перахрысціў руною аўтамат:
— Ты, бойка, на грывотным рубяжы
Мне марага забіць дапамажы!
Мы абіліся, браніроўцы жалезам,
І жыць нам дарэз хваціцца ўдвал,
Але абодва ўрэкла бою дэзем —
Ён — набажэнне,
І блізкімнік — я...
(Пер. з лўрэйскай).

Сталае майстэрства А. Пысіна, чый напружаны лірызм паўней за ўсё выліваецца ў смутку аб загінуўшых і ў сцвярджанні перамогі жыцця над смерцю:

Учэпіста, маўкліва
Трава біра ўзыход;
Магіла — не магіла,
І дот зусім не дот,
Нішто спарад футасы,
Калючы рыжавы дрот...
Прабіла пават існу
Травічка пашылет...

Не цяжка заўважыць, што ўсе прыведзеныя ўрыўкі з вершаў, такіх розных па змесце, ступені майстэрства, напалу пачуцця, родніць нешта агульнае. Гэта агульнае — праўдзівасць. Праўдзівасць перажывання, праўдзівасць убачанага ў жыцці, або, нарэшце, праўдзівасць хоць і навеянага, але несумненна глыбокага, сімвалічнага супастаўлення ўбачанага з асэнсаваннем, як у строфах А. Пысіна.

Ёсць, аднак, яшчэ нешта блізкае ва ўсіх прачытаных урыўках. Калі падвысіці да выказаных у іх думак з меркай паўсядзённасці, з логікай так званай разважлівага сэнсу, дык усё яны па меншай меры спрэчныя. На самай справе, ці так ужо абавязкова сэрца прызначана выключна для таго, каб баліць? Ці можна на пачны коміні аблірацца, як на кій? Што там гаварыць аб «красе», калі ўсім з дзяцінства ўталкоўваецца, што, маўляў, галоўнае — была б прыгожая ў не адданасці душы! І гэтак далей і да таго падобнае. Але менавіта ў тым і справа, што паззія ходзіць па краі, яні злучае ўсё паўсядзённае з усім небыва-

камлекту «Паэзіі» гэтым патрабаваннем адпавядае. Ёсць, аднак, і выпадкі сур'ёзнага адхілення ад іх. Я рашуча не магу, напрыклад, зразумець, для чаго трэба было ўключыць у красавіцкую перадачу вершы М. Яцуска. Што ён будаўнік — гэта добра; што захляпаецца паэтычнай творчасцю — гэта двойчы добра; дрэнна ж тое, што вершы яго — вельмі недасканалыя, і рэдакцыя радыёчасопіса, прапагандаючы іх у эфіры, ніяк не садзейнічае выпрацоўцы добрага густу не толькі ў сотні тысяч радыёслухачоў, але і, у першую чаргу, у самога паэта. Міркуйце самі:

Лелею некары кастров,
Алмазныя в расветлах росы,
Рубіны агненых ручьев
І сэрцы трэпегной берэзы...
А жемчуг? Просто мінура!
Он молчаливый и беззвучный.
Багрен струистого Днепра
Мне в душу западает лучше.

Высакароднюю справу далучэння чалавека працы да запяткаў паэтычнай творчасцю варта было б, відаць, пачаць з тлумачэння асць гэтай творчасці, з патрабавальнасці да кожнага слова, і толькі пасля ўпартай працы аўтара над кожным радком можна было б дапусціць яшчэ-небудзь яго верні да перадачы ў эфір.

Крыўдней за ўсё, калі з вершамі, якія мала чым адрозніваюцца ад прыведзеных вышэй, выступаюць паэты прафесіяналы, шырока вядомыя. Адзін з актыўных аўтараў радыёчасопіса «Паэзія» А. Астрэйка дазволіў сабе звярнуцца да шматлікіх (у гэтым можна не сумнявацца) радыёслухачоў з наступнымі радкамі:

О, не хачеў я пабе лабіць,
Ды забыцца ў душы не маю.
Ну, як пале мне не любіць,
Прынацца, я і сам не знаю.
Я не магу табе салгаць,
Вясня не парадзілае стомы,
Хай вочы сны гарачы
У выдуманыя мною доме.

рахунак саміх паэтаў. Паэт, а не рэдакцыя, у першую чаргу адказвае за свае вершы. Няважна, будуць яны надрукаваны або прачытаны па радыё. Ці ў апошнім выпадку слова ёсць той самы верабей, якога ніхто, пасля прачытання па радыё, не зловіць? Чым жа яшчэ растлумачыць тую акалічнасць, што нават Р. Барадулін, Хв. Жычка, В. Зуёнак, якія палюбіліся мне, як і многім іншым чытачам, выступілі ў радыёчасопісе далёка не з лепшымі сваімі творамі?

Асабліва не шанцуе гумарыстычнай старонцы «Паэзіі», у прыватнасці, байцы. Радыёслухачам падаюцца далёка не лепшыя ўзоры гэтага жанру. Праўда, у раздзеле гумару аб'явае быць плённым удзел ужо вядомага парадзіста Г. Юрчанкі, які, падобна да А. Архангельскага, «пад паэта» піша часам лепш, чым сам паэт.

Цяпер аб перакладах. Калі б, па прыкладзе арыгінальных, мне надавалася магчымасць склаці перадачу з лепшых перакладных вершаў, дык я ўключыў бы ў яе верш украінскага паэта Р. Любіцкіўскага «Сакавік» у перакладзе В. Зуёнка, вершы С. Нерые у перакладах Хв. Чарні і К. Камейшы, Г. Апалянера ў перакладзе Э. Агніцэвіч і фінскай паэтэсы Э. Сіпервы, перакладзеныя Я. Семіянонам.

«Паэзія» — радыёчасопіс. У ім вялікае значэнне маюць музычныя заставкі і асабліва праявіныя тэксты, якія папярэднячаюць выкананню вершаў. Калі іншы раз цяжка выбраць сапраўды паэтычныя творы для чарговага нумара радыёчасопіса, дык тут нішто не перашкадае рэдакцыі патрабаваць ад аўтараў уступных заместак выразнай па сэнсе і чоткай па мове інфармацыі. Між тым, і ўступны да вершаў далёка не заўсёды адпавядаюць свайму прызначэнню. Тут я спачатку скажу аб «капітальных» няўдачах. Адзін радыёслухач выказаў жаданне паслухаць музычны твор на вершы Я. Купалы і Я. Коласа. Яму адказвае старшы літаратурны рэдактар музычнай рэдакцыі У. Карызна, але — як адказвае! Нібы ніхто не

табаты
кранау
мельскім
- судна-
зе. Но-
ароднага
е скла-
раграму
мала-
і ў пра-
альнага
алог і
тедачы
ыстаў,
граны
ыным

ведае, што ўяўлялі з сабе народныя паэты, нібы яму, Ул. Карызіне, выпаў гонар упершыню і першаму пазнаёміць радыёслухачоў з іх творчасцю: «Паэзія Янкі Купалы і Якуба Коласа заўсёды радуе і хвалюе сваёй незвычайнасцю, паэтычнасцю колераў, яна ніколі не блікая і ў любую пару года свежая і яркая. У яе пошуме і песні салаўя, што прычэс паводку веснавога хараства, і светлая, як спелая жыта, песня жаўрука. А ў гэтых песнях — радасць і шчасце, сум і роздум чалавека, вечны, як сама прырода...» І гэтак далей, і да таго падобнае. Не сказаўшы яшчэ ні слова на сутнасці, Ул. Карызіна здолеў награвасціць столькі банальнасцей, што лямі проста знікаюць уражанне слухача ад самай добрай музыкі на цудоўных слоў народных паэтаў.

Яшчэ горш, калі ўступ не адпавядае вершам, уключаным у перадачу. Творчасці маладога паэта Алега Салтука дадзена такая характарыстыка, што ёй мог бы пазайздросціць сам Пятрусь Броўка: «Вершы Алега Салтука вызначаюцца трапінасцю паэтычных дэталей, жыццёвай назіральнасцю і свежасцю вобразаў». Можна, так яно фактычна і ёсць, ды вершы, прачытаныя ўслед за ўступам, ніяк не адпавядаюць такой пахвальнай рэкламе:

Апусціўся вочар-чараўнік
На зямлю, барозы і таполі.
Да крыніцы месячы прынік,
П'е ўзаклёб, бы лось на вадапой.
Знічка пакатілася ўгары,
Асцяжыла трапяткую хмару,
Заірдаўся захад і гарыць
Чырванню далёкага павару.

Дзе ж тут «трапінасць паэтычных дэталей», «жыццёвая назіральнасць», «свежасць вобразаў»? Калі рэдакцыя палчыла неабходным прачытаць іх па радыё, дык, можа, варта было б сказаць, што вершы А. Салтука пакуль яшчэ ў вельмі вялікай ступені пераймальныя, злёгка шаблоныя, але ў іх ёсць меладычнасць, якая дазваляе спадзявацца на творчы рост паэта. І г. д. Гэта значыць, трэба было сказаць пра іх тое, чым яны з'яўляюцца на справе, сказаць праўду. У даным выпадку слухач проста ўведзены ў зман.

Не абавязкова з усіх сіл хваліць вершы, якія выконваюцца па радыё. Як усё, што робіць чалавек, яны могуць і маюць права — быць слабымі, недастаткова выразнымі, незаавершанымі. Рэдакцыя радыёчасопіса ўнясе свой уклад у справу выхавання ў слухачоў добрага густу, калі будзе прама гаварыць аб недахопах тых або іншых вершаў і аб сутнасці гэтых недахопаў. Зусім справядліва У. Юрэвіч, газорачы аб вершах П. Марціновіча, не забывае сказаць: «Ёсць у хлопца паэтычнае бачанне таго, што вакол яго. Хоць залішне яшчэ гуляе ў слова, залішне шмат кніжнага, архаічнага ў лексіцы, і недакладнага ў строі думак. Прачытаўшы, смяем, радон: «Лес, як лешч; па цемрадзі галёкае...» міжволі задумаеш-

ся — дзе гэта Паўлу ўдалося пачуць, як рыба галёкае...» Дзельна, слушна, а галоўнае — дарэчы. Толькі так і трэба ставіцца да сур'ёзнай справы. Маладому паэту гэта не пашкодзіць, а слухач набудзе частачку сапраўдных ведаў пра паэзію, што і складае адну з мэт існавання радыёчасопіса.

Многае залежыць ад патрабавальнасці рэдакцыі, ад ставаннасці рэдагавання пражаных тэкстаў. У апошнім сэнсе рэдакцыя не заўсёды знаходзіцца, як кажуць, на «ўзроўні», прапускае неахайнасці стылістычнага, фактычнага і сэнсавага характару. Так, у вершы А. Астрэйкі, прысвечаным памяці грузінскага паэта Мірзы Гелавані, не дапусціўшы займышні «ты» і «ён» у розных строфах; у байцы «Навухаданосар» Э. Валасевіча неабгрунтавана абгрываецца імя вавілонскага (а не халдзейскага) цара для абзначэння даносчыка; французскі паэт Рэмон Кенэ чамусьці названы «Раймонам», больш таго — верш С. Грахоўскага «Аснова» прадстаўлены як напісаны «паводле» верша гэтага паэта, тады як ён уяўляе сабой літаральны пераклад з рускага перакладу М. Кудзінава верша Рэмона Кенэ «Мастацтва паэзіі» («Сучасныя французскія паэты», выдавецтва замежнай літаратуры, М., 1963, стар. 48).

Такія дасягненні і такія промахі паўнаўчэ маладога «выдання» — радыёчасопіса «Паэзія».

Што хацелася б пачуць нам у радыёчасопісе сёлета?

Пачаць з таго, што падбор арыгінальных і перакладных вершаў павінен быць падначалены нейкай сістэме. Пакуль што ён, па-мойму, у значнай меры выпадковы: бярыцца тое, што пад рукамі, вершы таго паэта, які першым пастунаўся ў дзверы рэдакцыі. Відаць, павінна быць наадварот — патрабавецца пошук.

Вось успамінае Я. Брыль у сваёй зэмках «Рэха заўсёды са мной» аб запісаных на плёнкі вершах Ул. Бранеўскага ў выкананні аўтара — папрасіць бы ў Я. Брыля плёнкі, паслаўшы супрацоўніку радыёчасопіса на кватэру, пасадзіць лепшага паэта за пераклад. Аўтарскае выкананне Ул. Бранеўскага на роднай мове, затым — пераклад гэтага верша на беларускую мову ў выкананні чытальніка — гэта ж цудоўна! Гэта тое, што трэба радыёчасопісу, чаго чытач ніколі не атрымае. У дванаццатай кніжцы «Полымя» — выдатныя вершы С. Дзюргая. Паслаць бы да яго рэперцэра з партатыўным магнітафонам, запісаць на плёнкі чытанне аўтарам двух-трох-чатырох лепшых вершаў з аўтааўдыяваным цыклум! І г. д. і да т. п.

Я лічыў бы дарэчы ў часопісе і тэарэтыка-пазнавальныя перадачы аб паэзіі, нанштат тых, якія вучаць слухача і разумець музыку. Хіба ў паэзіі разбіраюцца ўсе? Не, тут таксама патрэбна падрыхтоўка.

«Паэзія» выходзіць дванаццаць разоў у год — па сутнасці, гэта яшчэ адзін «тонкі» часопіс у рэспубліцы. Мне здаецца, у яго ёсць усе магчымасці быць вельмі цікавай з'явай у нашым паэтычным жыцці.

Фёдар ЯФІМАЎ.

СЯРОД плеяды выдатных дзельцоў беларускай культуры XIX стагоддзя І. І. Насовіч займае пачэснае месца. Тонкі знаўца вуснай народнай творчасці, нястомны збіральнік жывога народнага слова, І. Насовіч усё сваё слаўнае жыццё прысвяціў беларускай філалогіі, фалькларыстыцы і этнаграфіі.

Слоўнік «Слоўнік беларускай мовы» — буйнейшае даследаванне, якое і па сённяшні дзень не страціла свайго навуковага і практычнага значэння. Выданне ў 1870 годзе «Слоўніка беларускай мовы» стала вялікай падзеяй у культурным жыцці беларускага народа, з'явай выключна значымай, якая заклала асновы сапраўды глыбокага, грунтоўнага і ўсебаковага вывучэння беларускай мовы.

І. Насовіч нарадзіўся ў 1788 годзе ў сям'і сваявольнаслужыцеля на Магілёўшчыне. Пасля заканчэння ў 1812 годзе Магілёўскага сямінары ён працуе выкладчыкам, пазней інспектарам і загадчыкам народных вучылішчаў у розных кутках Беларусі — на Магі-

В Я Х А Ў Г І С Т О Р Ы М О В А З Н А Ў С Т В А

Да 100-годдзя з дня выхаду ў свет «Слоўніка» І. І. Насовіча

лёўшчыне, Віленшчыне і Міншчыне. Частыя пераезды з месца на месца, збіранне з жыццём простага люду ўзбагачалі ведаў дапытлівага даследчыка фактамі жыцця, народных звычаяў, садзейнага разнабаковаму вывучэнню жывой мовы беларускага народа.

У 1844 годзе І. Насовіч пераехаў на сталае жыхарства ў горад Меціслаў, што на Магілёўшчыне, і пачаў займацца там актыўнай навуковай дзейнасцю. Неўзабаве ў «Вестях Аддзялення рускай мовы і славеснасці» Акадэміі навук пачалі друкавацца працы І. Насовіча па народнай беларускай паэзіі і беларускай мове. У 1850 годзе І. Насовіч прадставіў у Акадэмію навук этнаграфічныя працы «Зборнік беларускіх прымавак», «Кароткі зборнік беларускіх слоў» і навуковы нарыс «Кароткае філалагічнае назіранне над беларускай мовай». У 1852 годзе на імя акадэміка І. І. Сразнеўскага І. Насовіч адаслаў «Зборнік беларускіх народных баск, аповесцей і былін» і «Зборнік беларускіх былін», якія, на жаль, бяследна дзесьці загінулі. Да І. Насовіча прыходзіць слава фалькларыста і этнографа. Рускае Геаграфічнае таварыства абрала І. Насовіча сваім членам па Аддзяленні этнаграфіі (1865 г.), а Аддзяленне рускай мовы даручыла яму складзіць тлумачальны лфавітны слоўнік-даведнік старажытных беларускіх слоў для тлумачэння старабеларускіх пісьмовых помнікаў. З гэтым апошнім заданнем Насовіч бліскуча справіўся. Першы слоўнік старажытнай беларускай мовы, падрыхтаваны І. Насовічам, заўважэцца ў рукапісным адзеле бібліятэкі Акадэміі навук СССР у Ленінградзе.

Да ліку найбольш буйных даследаванняў І. Насовіча-этнографа, якія непаарова адзначаліся медалямі і нагарадамі, адносяцца «Беларускія выказні і прымаўкі» (1852 г.), «Беларускія песні, сабраныя І. І. Насовічам» (1874 г.), «Зборнік беларускіх выказак і прымавак» (1867 г.) і іншыя фальклорныя і этнаграфічныя збіранні.

Вяршыняй збіральніцкай і навуковай дзейнасці І. Насовіча з'явіўся «Слоўнік беларускай мовы», у якім абрана і растлумачана 30 тысяч слоў жывой беларускай мовы. Гэты тлумачальны слоўнік беларускай мовы XIX стагоддзя быў першым і грунтоўным даследаваннем у галіне беларускай лексікаграфіі, які адлюстравваў багацце лексічных рэсурсаў гутарковай беларускай мовы. Укладанню слоўніка І. Насовіч прысвяціў каля 20 гадоў жыцця. У 1863 годзе «Слоўнік беларускай мовы» быў канчаткова падрыхтаваны да друку і прадстаўлены ў Акадэмію навук на конкурс для атрымання Дзямідаўскай прэміі.

Фактычна матэрыялам для складання слоўніка І. Насовічу служылі яго ўласныя запісы, якія ён рабіў у час паездак на Магілёўскай, Мінскай і Гродзенскай губернях, яго фальклорныя і этнаграфічныя збіранні, алфавітны ўказальнік старажытных беларускіх слоў, выбраных з помнікаў старабеларускай пісьменнасці, а таксама шматлікія філалагічныя збіранні і публікацыі.

«Слоўнік беларускай мовы» І. Насовіча здзіўляе навуковаю грамадскасцю таго часу маштабнасцю і глыбінёй даследавання лексічнага матэрыялу. Як адзначае акадэмік І. Сразнеўскі, у гэтым слоўніку дадзена месца ўсякаму слову, якое ўжываецца ў беларускай мове. Побач з агульнаўжывальнай лексікай у ім разглядаюцца і тыя словы, якія вядомы толькі ў асобных мясцовых гаворках або абмежаваны сферай іх выкарыстання.

Асабліва каштоўным у слоўніку з'яўляецца надзвычайнае багацце лексічнага матэрыялу, які, нароўні з фанетычнымі, марфалагічнымі і сінтаксічнымі асаблівасцямі, надаваў беларускай мове асаблівы нацыянальны коларыт. Гэта перш за ўсё каранёвыя назвы і ўзнішчы на іх аснове афіксальныя ўтварэнні, папяраны ў народнай гутарковай мове, стылістычна нейтральныя і семантычна ўстойлівыя. Побач з гэтай агульнавядомай лексікай у слоўніку І. Насовіча значнае месца займаюць словы, якія ў далейшым развіцці беларускай мовы не сталі літаратурнымі, а ўжываюцца ў некаторых сучасных гаворках як дыялектныя.

У слоўніку ўсе словы размешчаны ў строім алфавітным парадку, словаўтваральна-гнэздавым спосабам. Такі метад дае даследчыку магчымасць адразу вызначыць усе лінгвістычныя аспекты слова, яго генетычныя, семантычныя і стылістычныя магчымасці, паказаць шляхі напаўнення і ўзбагачэння слоўнікавага саставу мовы.

Арыгінальна і цікава падае ўкладальнік у слоўніковым артыкуле семантычную расшыфроўку шматзначных слоў.

Аднак у слоўніковым артыкуле каштоўным з'яўляецца не толькі апісанне семантычнай структуры многазначнага слова. Доўгія гады творчых пошукаў даламаглі аўтару выбраць з вялікай масы ілюстрацыйнага матэрыялу такія прыклады-цытаты, якія найбольш поўна і дакладна раскрываюць сэнс таго ці іншага слова. Сам слоўнік арытул не перагружан ілюстрацыйнымі прыкладамі, але ў той жа час іх дастаткова, каб падмацаваць вывады і тэарэтычныя палажэнні даследчыка.

Заслугоўнае ўвагі таксама фанетыка-арфаграфічнае падача беларускай часткі слоўніка. Выхаваны на рускай арфаграфічнай традыцыі, І. Насовіч падае словы згодна з прынцыпамі тагачаснага рускага правапісу. Аднак глыбокае веданне жывой беларускай моўнай стыліі схіляла яго ўсюкі разрабіць адступленні ад традыцыйных прыёмаў пісьма. Таму ў слоўніку знайшлі адлюстраванне некаторыя важнейшыя фанетычныя асаблівасці беларускай мовы — дзеканне і цэптанне, фанетычнае падаўжэнне зычных і іншыя з'явы, якія ўпершыню былі зафіксаваны ім у беларускай навуковай літаратуры і ў далейшым сталі нормай літаратурнай мовы.

«Слоўнік беларускай мовы» І. Насовіча — выключная з'ява не толькі ў беларускім, але ўвогуле ў славянскім мовазнаўстве. На ўсіх этапах развіцця беларускай лексікаграфіі ён служыў і служыць выдатным узорам, на які арыентаваліся многія ўкладальнікі перакладных двухмоўных і дыялектных слоўнікаў беларускай мовы.

За сто гадоў, якія прайшлі пасля выхаду слоўніка І. Насовіча, адбыліся карэнныя змены ў жыцці нашага грамадства. У краіне ўсталяваўся новы сацыяльна-палітычны лад. Далёка наперад пайшлі наша культура і навука. А гэта выклікала і штотдзённа выклікае да жыцця новыя лексічныя пласты, тэматычныя групы слоў. Велізарнае багацце лексікі сучаснай беларускай літаратурнай мовы асабліва яскрава выяўляецца ў супастаўленні са слоўнікам І. Насовіча, у якім, як у люстры, праз лешку адбілася сацыяльна-эканамічнае, грамадска-палітычнае і культурнае жыццё тагачаснага грамадства. Таму каштоўнасць слоўніка заключаецца яшчэ і ў тым, што ён дае магчымасць прасачыць эвалюцыю лексічных значэнняў слоў, адміранне адных слоў і з'яўленне новых, якія адлюстравалі паняцці новага часу.

Я. КАМАРОЎСКІ,
І. ШАДУРСКІ,
кандыдаты філалагічных навук.

канал
велаф
якімі
дзеіні
Нікіфа

Цырн
вабіць
таму м
народна
ля звяз
прафесі
тызамі. І
Маскоўсі
вучыліш
Валчок і
наў пра
прафесі
шых гаф
Беларус
філарм
выхава
цырка
менкг
гіі ў
стру
зам
ста
цын
ка.
Кл
но
ме
ку

у
ц
к
м
б
н
р
ш
ма

1.

І вось, як лясны пажар, прынёманскія вёскі агарнула ашалемляльная вестка:

— У Грыбоўшчыне на святым узгорку ўзнікла царква з чудатворнай іконай мацеры боскай!

— За адну ноч вырасла з зямлі, як грыбочак!

— Раніцой грыбоўшчынскія людзі паўставалі, глядзю ў вокны, а там—цуд!..

— І прыгожая, кажуць, бы льялка!

— А правіць у ёй—прарок Аляш, свой чалавек!

Іншай адзінокай цётцы трэба было паміраць, а за ўсё жыццё яе ніхто ні разу не пашкадаваў, не сказаў добрага слова, не падаў рукі. Прадстаўнікі ўлады ўсе былі паны, гутарылі на незразумелай мове, хацелі і яе прымусяць маліцца і думаць па-чужому.

Далёкі быў для сялян і свяшчэннік. Бацькошка не хаваў сваёй гідлівасці да іх. Каб памыцца ў нейкай там лазні, кожную суботу ездзіў у далёкі горад, а покуль сесці снедаць, кожны раз, дзівак, спецыяльнай шчотанкай чысціў зубы...

Кабейна такая, як за саломінку, хапалася за вестку і ўмомант верыла ўжо сама таму, што казалі:

— Ага!.. І прарок гэты — не з паноў, і не надта вучаны,—свой мужык. Ён цябе выслухае, дапаможа, зразумее, нават вылечыць, а беднаму яшчэ і грошкы дасць на дарогу.

Разыходзіліся такія весткі месяц, год, покуль не прасяклася імі наскрозь людзі, покуль на вёсках і не стварылася адпаведная псіхалагічная атмосфера, не падрыхтавала ўмовы для выбуху.

І момант той настаў.

Польнымі, пясчанымі дарогамі, узнімаючы хмары пылу, у Грыбоўшчыну хлынулі людзі. Чалавечая маса ў дзве, у тры, а то і пяць тысяч з іконамі, крыжамі, харугвамі, са спевам малітваў толькі набліжалася да нейкага сяла, як падымаліся багамолы і ў ім.

Мясцовыя фанатыкі, склаўшы ў экстазе рукі, падалі ніц перад працэсіяй і, распластаныя, заміралі. І новыя вандроўнікі, яны, падняўшыся, абтрасалі з сябе пясок, закідалі за плечы клумкі, пакідалі дзяцей і працу — пляліся за ўсімі.

Людскія патокі потым зліваліся ў цэлыя рэкі людю і валілі, валілі, валілі ў Грыбава, як яны цяпер скароцана называлі вёсачку. Брылі з адной мэтай — пабыць у святым месцы, пабачыць прарока Аляша, пазбавіцца ад грахоў, аблегчыць душу ў малітвах на богам адзначаным узгорку, вярнуць здароўе, вымаляць шчасце сабе і дзецям. А каб бог звярнуў на іх увагу, выслухаў іх маленні, некаторыя давалі зарок пасціцца ў дарозе.

У фурманках за сабой валаклі божаму чалавеку Аляшу мяшкі аўса і пшаніцы, ручнікі і дываны...

З часоў паганства вялася традыцыя — у такую ахвяру аддаваць самае лепшае і дарагое.

Людзі везлі не проста ручнікі. Былі гэта з душой і сэрцам адмыслова выштытыя маленькія шэдэўры, вайняныя дываны, вытканыя на восем, дванаццаць, а то і на дваццаць чатыры ніцельніцы.

Самі яны мяса каштавалі адно на каляды і вялікідзень, а ў палукашках перлі Аляшу яшчэ і вэнджаныя кілбасы, звязаных бараноў і авечак. На вяртоўках вялі кароў.

Вялі таксама хворых, калек, і па натоўпе, як удар току, раз-пораз праносілася вестка:

— Спяны стаў бачыць!.. Хлапец з Бельска ад нараджэння меў бельмы, прывялі яго ў Грыбава, і вочы адразу пасталі чыстыя, чыстыя, бы расінкі!

— Нямак з-пад Навагрудка загаварыў!

— Маладзіца з Кобрына не мела дзяцей. Ілья над ёй памаліўся, і яна зацяжарыла!

— Да калекі з Дзэрэчына святы Ілья толькі дакрануўся, калека адкінуў кульбу і пайшоў!

— Каб ты бачыў, што там робіцца!.. Бы дроў, кульбаў усялякіх ля царквы вяляецца!.. А спяныя, што сталі бачыць, з сініх акулераў цэлую горку ўтварылі!

Легенды пра чудадзействы Аляша разыходзіліся па ўсёй Прынёманшчыне, ляцелі далей. Даходзілі яны і ў далёкае Палессе, за Вілейку і Нарач, нават аж у Заходнюю Украіну, на Валынь.

Насталі дні, калі адных грошай пачало Аляшу паступаць па некалькі тысяч злотых у дзень. Раз у суткі Аляш запіхваў выручку ў конскую торбу і вёз яе ў Крынікі для падліку, а тады хаваў у гумно.

Вартаўнікі, якія ноччу бераглі Грыбоўшчыну ад пажару, аднойчы ў дождж схаваліся ў Аляшоў будынак. Адзін з іх адкінуў пару снапоў, а там — банкноты. Чалавек нагроб сабе ў кішэні сем тысяч злотых (новую хату за іх потым пабудоваў!), і святы прапажа нават не заўважыў.

Жулікаваты пляменнік пацягнуў у Аляша тысяч з дзесяць.

Крынкаўскія гандляры аж біліся за права лічыць яму штодзённы збор.

З усёй Польшчы хлынулі ў Грыбоўшчыну зладзеі і жулікі.

Грашовыя ахвяры складалі ў кучкі перад адзінаццацю святымі іконамі, якія звалаклі з навакольных вёсак. Які-небудзь студэнт на каленях дапаўзаў да мацеры боскай, старанна біў паклоны, а вуснамі стараўся захапіць як найбольш залатовак ды запінуць сабе за шчакі. Тады хлопец выбіраўся на двор, перакладаў грошы ў кішэню і рабіў другі заход.

2.

Аднак у распараджэнні «прарока» і пасля пакраж заставаліся немалыя сумы. На добры лад з такімі сродкамі Клімовіч і праўда мог бы што-небудзь зрабіць карыснае — пабудоваць школы, бальніцы...

Аляш быў чалавек не такі.

Калі хто з вясцоўцаў прыходзіў да Клімовіча пазычыць на карову, бо дзеці былі без малака, дзядзька не даваў нікому. Адночы яго зяця завезлі ў беластоцкую бальніцу выразаць «сляпую кішку», і да Аляша прыбегла ўсхваляваная дачка:

— Здрасце, тату!.. Ну, як вы тут жывецце?!. — акінула яна позіркам бедную хаціну. — Столькі гадоў у сваім доме не была!.. Ой, кое ў вас усё чо-ор-

3.

Першы раз давялося мне пабачыць «прарока» ў дзяцінстве.

Пра тое, што святы Аляш будзе ехаць праз нашу вёску, стала вядома страшаўцам за тыдзень.

На святога Аляша мы з братам надыйшлі, калі вярталіся са школы, і, як загіпнатызаваныя, доўга глядзелі на яго квадратных ад здзіўлення вачыма, і было чаго дзівіцца.

На фурманцы сядзеў такі сухенькі дзядок з даўжэзнай барадой ды цёмнымі вочкамі, якія патаналі ў шчаціні. На ім была саматканая світка, кужэльныя нагавіцы ды звычайныя сялянскія, ніколі не чышчаныя боты.

Успамінаючы цяпер тое, даводзіцца паціскаць плячыма. Неверагодна дзіўных ідалаў выбірае сабе цёмная маса. Незразумелы часам яе густы.

Яшчэ больш нас з братам здзівіла Аляшоў фурманка, якой святы сам і правіў.

Згодна са сваёй «навукай» Аляш у возе не меў ні кавалачка жалеза. Маленькі буланы конік цягнуў возок з дзераўлянымі ваямі. Нас уразіла, што замест атос ад колаў да аглабель пружынілася пара лазовых жгуты. Хамут да аглабель прымацаваны быў вярочкамі. Замест набедрыкаў — адзін падхвоснік...

Якія ўжо страшаўцы былі бязбожнікі, як яны злавалі на грыбаўца, а перад нечаканай беднасцю і дзівацтвам разгубіліся і яны. Нашыя мужыкі збіраліся яму напамніць, як разам разганялі музыкаў, завязвалі на галовы дзяўчатам спадніцы, складалі байкі пра святых і грэшнікаў, пра мацер боскую, але толькі зводдаль стаялі, паныла маўчалі ды пляваліся.

Затое страшаўскія бабы шалелі. З энкам і віскам жанчыны кідаліся перад возікам на калені, білі паклоны, лезлі чалаваць «прароку» рукі, крысе світкі, боты,—нарабілі ляманту на ўсю вёску.

А падвечар таго самага дня новая хваля вандроўнікаў да Грыбоўшчыны затапіла наша Страшава. Солтыс (стараста) развёў іх па хатах начаваць. Нашаму дому прыпала мо з пятнаццаць бабак і мужыкоў з-пад Бельска. Бацька прывалок гарошмін і выслаў імі падлогу ў вялікай хаце. Мама назбірала трэсчак, распаліла ў пліце. Госці паставілі на яе гаршчок з кашай, а самі апусціліся ў гарошміны на калені. пачалі маліцца.

Поаз нейкі час мама заглянула ў гаршчок і ўба-

---бачы людзей,

Уба-

ан-

ук-

к ат

юбя-

бьяль-

з абуб-

народа

і пера-

ятага».

абвёў

стылыя

цей... залі. У

вожна

даля-

гэтым

і ба-

нае!.. Не мыце нічога, не падмята-ацеце нават, чаму-у?!.. Ладна, потым зайду і навяду парадак, цяпер я да вас па справе!—дачка суцішыла голас і папрасіла:—Тату, дайце грошай. Дахтары патрабуюць дзвесце злотых за аперацыю і гавораць, калі не заплачу выпярод, да Волеся і падступацца не стануць. А дзе ж мне ўзяць гэты маёнтак?..

Бацька адмоўна заматляў галавой. Дачка пасунулася да яго бліжэй.

— Каб жа быў хваравіты, а то гэты здаровы мужчына!.. Ніколі не хварэў!.. Богам малю — да-айце, тату!.. У вас жа і так раскрадваюць іх, хто толькі хоць!.. Не скупіцеся, не шкадуйце для такой справы!..

—Горача пераконвала яна.—Дахтарам што?.. Памятаеце Балеюку з Гарадка?.. Ён не заплаціў, так жонка і памерла ў калідоры бальніцы!.. Загіне Волеся, за-

Аляш разв'язуў вузел, і Чарнецкі ледзь не абамлеў, убачыўшы столькі грошай.

— Бяры сабе тры жмені за гэта! — запрапановаў Аляш.

Чарнецкі сумеўся.

— Бяры, бяры!.. — таксама разгублена ўгаварваў Мікалая фурман. — Хату сабе пакрыеш гонтай!.. Або дахоўкай!.. У Стоках цяпер вырабляюць надта добрую — ніякі вецер не паб'е...

Але гэты выпадак здарыўся пасля, калі Аляша вынесла на вяршыню славы, і ён быў падабрэў да таго, што пачаў мяняць натуру.

Аляшоў багаце разыходзілася абы як. За грошы, якіх не раскраслі, дзядзька закупляў з пазалочанымі ланцужкамі вялізныя крыжы з Ісусам Хрыстом, тоны свечак, сярэбраныя кадзілы. Аж у Пачаева пасылаў людзей купіць ікону ў аправе з чыстага золата...

Аляксей КАРПЮК

стануцца сіроты, што ж я з імі рабі-і-ціму, у-гу-гу-у!.. —паспрабавала яна і заплакаць.—Вы мяне замуж аддалі без ніякага сагау, дык пашкадуйце хоць цяпер!..

— Не мае яны, Воляга, царкоўныя, — застаўся няўмольны стары.—Грэх вялікі мне іх раздаваць, — уздыхнуў ён цяжка і хвіліну маўчаў.—Дасць бог — не памрэм... Валасіна з нашай галавы не спадае без волі госпада...

Ашалелая маладзіца нейкі час неўразумна глядзела на бацьку.

— А-а, то вы ўсё такі са-амы?!. — раптам яе прарвала. — Не змяніліся?!. Так слухайце, цяпер я вам скажу праўду!.. Вартаўнік ваш, Фэлюсь Станкевіч, — злодзей!.. Ён вас абакраў!.. Ніякага чорта ў царкве тады не было!.. Ён упусціў вам чорнага пеўня!.. Вы з царквы пабеглі, а ён забраў грошы і перадаў швагру!.. А швагер адразу купіў малатарню і развэрк, астатнія паклаў на кніжку... Што каля вас робіцца—не бачыце-е!..

— Як са мной гаворыш?! — сумеўся бацька. — Павучаць мяне ўдзудмала!!

— Слухайце, слухайце, я не скончыла яшчэ!.. Праз царкву вы і маму загналі ў магілу. І Тольк праз яе на вайну пайшоў. З-за яе часамі і я пачынаю ў бога не верыць!.. Каб быў ён, так даўно паслаў бы перуны на гэтую вашу царкву!..

— Яшчэ і багаху-уліш?!

— Кажэце сабе, што хочаце, я сказала, што думала!

— Як гаворыш з родным бацькам, пытаю?!.

— Які вы мне бацька?!. Ці вы мяне хоць адну зіму ў школу з іншымі дзецьмі паслалі?!. Ці вы мяне, як была я малой, хоць раз з сабой на воз куды ўзялі?!

Разлотаваны Аляш устаніў.

— Не аб душы думаец, а ла!.. Плявузгаць на роднага!

— Я цябе, малую, дзязьку!..

— Хаты!.. Марш адгэтуль, баг!

Ля парога дачка прыпын

— І пайду. Пайду да ч

жанкай, наймуся да найс

ратую!.. Адно запамятай

жу, каб вас не прызнава

ваш бок!.. Цыфу на вас,

маму, і будзьце вы пра

Воляга бразнула дзвя

Людзі з Грыбоўшчы

выпадак, калі ён паруш

Ехаў неяк Аляш у ля

пры дарозе араў, заўва

штосьці выпала. Араты

шаў на дарогу ды падн

— Але і цяжкая яна

узвжываючы на руках і

го буланчыка, дзядзь

аўсом корміце ды яш

— Згубі-іў?!. — зам

дзі!.. Як жа гэта яна ў

На грудзях «прар

нае!.. Не мыце нічога, не падмята-ацеце нават, чаму-у?!.. Ладна, потым зайду і навяду парадак, цяпер я да вас па справе!—дачка суцішыла голас і папрасіла:—Тату, дайце грошай. Дахтары патрабуюць дзвесце злотых за аперацыю і гавораць, калі не заплачу выпярод, да Волеся і падступацца не стануць. А дзе ж мне ўзяць гэты маёнтак?..

Бацька адмоўна заматляў галавой. Дачка пасунулася да яго бліжэй.

— Каб жа быў хваравіты, а то гэты здаровы мужчына!.. Ніколі не хварэў!.. Богам малю — да-айце, тату!.. У вас жа і так раскрадваюць іх, хто толькі хоць!.. Не скупіцеся, не шкадуйце для такой справы!..

—Горача пераконвала яна.—Дахтарам што?.. Памятаеце Балеюку з Гарадка?.. Ён не заплаціў, так жонка і памерла ў калідоры бальніцы!.. Загіне Волеся, за-

Аляш разв'язуў вузел, і Чарнецкі ледзь не абамлеў, убачыўшы столькі грошай.

— Бяры сабе тры жмені за гэта! — запрапановаў Аляш.

Чарнецкі сумеўся.

— Бяры, бяры!.. — таксама разгублена ўгаварваў Мікалая фурман. — Хату сабе пакрыеш гонтай!.. Або дахоўкай!.. У Стоках цяпер вырабляюць надта добрую — ніякі вецер не паб'е...

Але гэты выпадак здарыўся пасля, калі Аляша вынесла на вяршыню славы, і ён быў падабрэў да таго, што пачаў мяняць натуру.

Аляшоў багаце разыходзілася абы як. За грошы, якіх не раскраслі, дзядзька закупляў з пазалочанымі ланцужкамі вялізныя крыжы з Ісусам Хрыстом, тоны свечак, сярэбраныя кадзілы. Аж у Пачаева пасылаў людзей купіць ікону ў аправе з чыстага золата...

3.

Першы раз давялося мне пабачыць «прарока» ў дзяцінстве.

Пра тое, што святы Аляш будзе ехаць праз нашу вёску, стала вядома страшаўцам за тыдзень.

На святога Аляша мы з братам надыйшлі, калі вярталіся са школы, і, як загіпнатызаваныя, доўга глядзелі на яго квадратных ад здзіўлення вачыма, і было чаго дзівіцца.

На фурманцы сядзеў такі сухенькі дзядок з даўжэзнай барадой ды цёмнымі вочкамі, якія патаналі ў шчаціні. На ім была саматканая світка, кужэльныя нагавіцы ды звычайныя сялянскія, ніколі не чышчаныя боты.

Успамінаючы цяпер тое, даводзіцца паціскаць плячыма. Неверагодна дзіўных ідалаў выбірае сабе цёмная маса. Незразумелы часам яе густы.

Яшчэ больш нас з братам здзівіла Аляшоў фурманка, якой святы сам і правіў.

Згодна са сваёй «навукай» Аляш у возе не меў ні кавалачка жалеза. Маленькі буланы конік цягнуў возок з дзераўлянымі ваямі. Нас уразіла, што замест атос ад колаў да аглабель пружынілася пара лазовых жгуты. Хамут да аглабель прымацаваны быў вярочкамі. Замест набедрыкаў — адзін падхвоснік...

Якія ўжо страшаўцы былі бязбожнікі, як яны злавалі на грыбаўца, а перад нечаканай беднасцю і дзівацтвам разгубіліся і яны. Нашыя мужыкі збіраліся яму напамніць, як разам разганялі музыкаў, завязвалі на галовы дзяўчатам спадніцы, складалі байкі пра святых і грэшнікаў, пра мацер боскую, але толькі зводдаль стаялі, паныла маўчалі ды пляваліся.

Затое страшаўскія бабы шалелі. З энкам і віскам жанчыны кідаліся перад возікам на калені, білі паклоны, лезлі чалаваць «прароку» рукі, крысе світкі, боты,—нарабілі ляманту на ўсю вёску.

А падвечар таго самага дня новая хваля вандроўнікаў да Грыбоўшчыны затапіла наша Страшава. Солтыс (стараста) развёў іх па хатах начаваць. Нашаму дому прыпала мо з пятнаццаць бабак і мужыкоў з-пад Бельска. Бацька прывалок гарошмін і выслаў імі падлогу ў вялікай хаце. Мама назбірала трэсчак, распаліла ў пліце. Госці паставілі на яе гаршчок з кашай, а самі апусціліся ў гарошміны на калені. пачалі маліцца.

Поаз нейкі час мама заглянула ў гаршчок і ўба-

---бачы людзей,

Уба-

ан-

ук-

к ат

юбя-

бьяль-

з абуб-

народа

і пера-

ятага».

абвёў

стылыя

цей... залі. У

вожна

даля-

гэтым

і ба-

дзёра, як тысячу, дзве тысячы гадоў назад, званілі раўнадушныя да чалавечых клопатаў і бед невідочныя жаўрукі.

Альш уздыхнуў зноў. Са спачуваннем ён паківаў галавой і ціха праказаў:

— Мае вы бабы!.. Мае вы мужчынікі!.. Мае вы людзі!.. Мае вы чадалі!.. Туліцеся, як авечкі, не ведаеце, якога бога шукаці!.. Папы, кудлы, не любяць нас, не лю-убяць!.. Я ведаю, ім—абы малебень адправіць і грошы вырваць!.. Няма ў іх веры, няма-а!.. Прапілі яны веру, прапілі, прабалавалі і панам яе прадалі!.. Людзі адразу асмялелі, заварушыліся. Трапнасць слоў прарока іх ужо зблізіла і аб'яднала. Яго думку дружна падхаліў тысяччалосы хор:

— І праўда, Альш!—крычалі ўжо некаторыя са слязьмі ўміленага захвалення на вачах.

— Ратуй нас, няшчасны!

У старога заблішчалі вочы, ён зрабіўся порсткі, павысіў голас да віску:

— Яны вас палюхаюць, што калі не будзеце слухаць, то звёзды з неба пасапаюць!.. Няпраўда!.. Кожная звязда загарыцца ў вашых сэрцах!.. І агонь яе напоўніць вашы душы! Вы мне толькі верце!.. Я кіем удару па моры, вада расступіцца, і я вас павяду па сушы!.. І павяду, пабачыце!..

— Вядзі нас, Альш!.. У зямлю абетаваную!

— Саваофе Ілья, злітуйся з намі!

— Толькі ты можах уратаваць нас!..

Чытаў Альш святое пісанне, але гэта было ўжо надта даўно, а царкоўныя кніжкі побач з закарэлым посудам ляжалі на яго сталі ўжо каторы год не раскрыванымі. Бедны інтэлект амаль непісьменнага мужыка больш не знаходзіў патрэбных слоў, каб растлумачыць людзям, куды іх збіраецца ён весці, што паказаць. Выпаліўшы завучаныя, як малітва, фразы, якія ён паўтараў кожны дзень па некалькі разоў, Альш запнуўся. Усталывалася няёмкае маўчаче, але ненадоўга. Альш стаў апавядаць пра званы і пачаў жаліцца на майстроў.

— Думаю так: трэба нам такія павесіць, каб іх у абедню не забівалі крынкаўскія, калі пачнуць зваціць там!.. Каб нават у Гарадку нашыя было чуваць, і ў Бераставіцы, у Саколцы!.. Ды майстры, халеры, вельмі ж многа грошай хочучы. Па шэсць тысяч злотых за штуку!.. Я ім і кажу: з усяе Грыбоўшчыны згані вам кароў і то не хопіць на адзін зван!.. Не згаджаюцца!.. А што ім?.. Гарадскія жулікі абодва, хіба ім нашага мужыка зразумець!..

— О-го-го!.. — здзівіўся нехта. — Па шэсць тысяч за штуку!

— Заламалі ца-ану!

— Нічога, на званы збярем!

Людзі адчулі сябе свабодна — нібы на вясковым сходзе.

— Ты не шкадуй, Ілья, грошай на такую справу, не шкаду-уй! — крыкнулі яму з тлуму.

— Факт, шкадаваць не трэба!..

Неякі дзядзька не вытрываў і аж усхапіўся на ногі, замахаў рукамі.

— А я скажу — от што!.. Эканоміць на званых — грэх! — адчайна віскнуў ён дыскантам і зноў упаў на мурог.

Супакоены Альш адразу перайшоў да справы:

— Цяпер вы мне скажыце — чаго хочаце?

Разгубленыя людзі хвіліну памалчалі. Усім было так добра, што яны забыліся, чаго сюды прыйшлі.

І ў гэты якраз момант шасцігадовая дзядзька, якая сядзела наперадзе з маладзіцай, з дзіцячай непасрэднасцю раптам спыталася:

— Дзядзя-а!.. А праўда... А праўда, што гэтая царква з зямлі вырасла?..

Праз натоўп пракаціўся стрыманы смяшок — такі, каб не парушыць урачыстасць хвіліны. Старыя ж бэбулькі зашыкалі на маладую маці:

— Прывяла ў святое месца бахура свайго — дык сачы!..

— Усялякую распу-усту сюды вядо-очаю!

— І ба-ога не баяцца!..

— Звіні, Альш!.. Чалавек божы, звіні!.. — спалохана ўзмалілася маладзіца і торалка стала апраўд-вацца: — Мала яна яшчэ ў мяне, ды надта ж дасціпная!.. От, усё ёй, дурненкай, трэба ве-едаць, перапыта-ць!.. Манечка, што табе я казала дома?!

Тым часам Альш і не збіраўся бянтэжыцца. Ён на хвіліну задумаўся, як бы заглянуў у сябе. Тады яшчэ раз уздыхнуў і не надта голасна сцвердзіў:

— Вядома, з зямлі!.. Цэгла ж і дзерава — з зямлі выходзяць, а як жа!..

Па натоўпе прагав магутны ўздых захвалення мудрасцю «прарока».

Калі ўсе супакоіліся, Альш паўтарыў пытанне.

— Хворыя мы, Альш! — нарэшце, азвалася якаясьці цётка з перавязаным вокам.

— Слабыя і нешчаслівыя! — падхаліла другая.

— Няма долі!..

— Жыцця не маем!..

— І прыйшлі да цябе скардзіцца, вось!..

— Прыймі ты нас і выслухай!

Падарэлы дзядзька запрасіў:

— То пойдзем у царкву ды памолімся!

Прапанову людзі ўспрынялі як міласціну. Усе ўдзячна загалі, заварушыліся. Захараваныя Альшо-вай прастатой і даступнасцю, пілігрымы пацвіва рас-ступіліся, каб прапусціць «прарока».

Праз шчыльны шпалер целаў Альш накіраваўся да вялізных дубовых дзвярэй. Тых людзей, што стая-лі з краю, раптам апанавала нейкая шалёная адда-насць да Альша. Бабы адна перад адной кінуліся ца-лаваць яго ногі.

Нарэшце, Альш апынуўся перад царквой. Дзядзь-ка з-за халавы вывалак даўжэзны ключ, адамкнуў вялізны замок і не спяшаючыся, са старэчай няў-кладнасцю расчыніў масіўныя, цяжкія дзверы і ўвайшоў у сярэдзіну.

Праз вакенцы ў купале пранікала ў царкву крыху святла. Зіхачелі падсвечнікі з тоўстымі, у залатых абдаках, васковымі свечкамі. Пад святымі абразамі з вышыванымі ручнікамі аранжавымі агеньчыкамі гарэлі лампады. Свежа памытую падлогу бабы для паху густа пасыпалі аерам і сітнікам.

Альш патэпаў да алтара, апусціўся на адно кале-на і пачаў шптаць малітву.

На душы ў яго было моташна.

Дзядзька не мог забыцца, як з падворкаў глядзе-лі на яго грыбоўшчыны. Жонка з-за дзядей усё жыццё ваявала з ім і надарвалася на рабоце. Сын яму не дараваў, напасціўся на вайну і загінуў пад Пярэмышлем на аўстрыйскім фронце. Абедзве за-мужнія дочки таксама не хацелі яго прызнаваць!..

Гэтым часам памочнікі ўваліліся за прарокам пер-шыя і разбегліся па царкве запальваць свечкі. За-пальвалі іх шчодро — усе, колькі было ў падсвеч-ніках.

Паступова губляючы стрыманасць і прыстойнасць, пачалі набівацца ў царкву і пілігрымы. Закаркавалі яны ўжо ўваход, некага здушылі, пачуліся энкі і крык:

— Ну куды, куды прэце, як быдла?!

— Свінні, а не людзі!.. Чалавек да вас па-хароша-му, а вы?!

— Дай волю нашаму народу!..

Да «прарока» падпаўзла першая цётка.

— Што табе бальці? — прамалінейна і не надта ветліва спытаўся ў яе Альш.

— Галава, Альш!.. Спасу няма, так мэнчыць!..

Клімовіч сціснуў далонямі скроні, прамармытаў колькі фраз з малітвы і аб'явіў:

— Ідзі, выздараўлівай, ды маліся богаві!.. І я бу-ду маліцца за цябе!.. У цябе там, мабыць, паганая кроў застыла!..

— Дзякуй, божи чалавек!.. Каб гасподзь даў табе сілы і здароўя!.. І дзеткі мае будуць маліцца за ця-бе!.. І ўсім, усім я... Дай залатую сваю ручаньку, а я — о!..

— Ну, добра, добра! — Альш адарваў ад яе вус-наў далонь і, адпыхваючы цётку, закрычаў: — Ну, ідзі, ідзі ўжо, ідзі!.. А табе што?

— Сляпы я, Ілья-прарок!.. Сляпы ад нараджэння!.. Так хочацца ўбачыць сваіх!.. Зрабі чуд, божи чала-век!..

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

У тую пару Альша яшчэ не збіла з тропу слава. Ну, калі застыла кепская кроў у галаве чалавека, дапамагчы ён можа — хіба ён горшы за знахара ў Плянтах? Нават можа халіць яго сілы, каб прапалі бельмы ці выйшла з дурнога нячыстая сіла. Але ж ці можа ён адрасціць руку, нагу? Такое моцы не было нават у Іаана Кранштацкага, дарма яму люд-зі яе прыпісваюць. Меў яе адзін толькі Хрыстос, які мог нават яшчэ і мёртвага ажывіць, і смакаўніцу засушыць, і буру суцішыць. Хіба ж дурным бабам гэта ўталкуеш!!

Памочнік падставіў паднос «Прарок» плюнуў у яго, абмачыў палец і памазаў вейкі калеку:

— Калі ўсвятлілі злітуецца — празрэш!.. Ідзі, прыймай пост і маліся!..

Царква ў Грыбоўшчыне. * На плэрднім плане — Тон-ля, палюбоўніца «святога Альша». І яго пляменнік.

ваных касцюмах, паголеныя і малажавыя дзядзькі няўкладна ўзялі дастойнага гасця пад рукі і павялі яго на славыты ўзгорак, дзе з напружанай цікавасцю чакаў яго людскі мурашнік — сто тысяч сляян на чале з Альшом.

Неўзабаве пачалася цырымонія асвячэння. Амаль дзсяткі два бацюшак у раззалочаных рызах на чале з архірээм як належыць зрабілі таінства. Яны ад-спявалі, адмаліліся і абкурулі ладанам з кадзіл сце-ны новабудойлі і далі ёй названне — царква свято-га Ілья.

Прысваенне царкве менавіта гэтага імені і ўся цы-рымонія яшчэ больш здабыло арэолу «прароку».

Айцец Антоні затрымаўся ў Грыбоўшчыне даў

УНІКАЛЬНАЯ КАЛЕКЦЫЯ

У ЦІКАВЫХ артыкулах Адама Мальдзіса «Сляды продкаў» і «Трэба шукаць», змешчаных не так даўно ў газеце «Літаратура і мастацтва», вялася гаворка і аб прыватных бібліятэках на тэрыторыі Беларусі. У тым ліку — аб бібліятэцы барысаўскага прадпрыемства І. Х. Калдзея. Аўтар выказаў думку: бібліятэку трэба шукаць, яна дзесьці павінна быць. Мне ўдалося сабраць некаторыя звесткі пра бібліятэку І. Х. Калдзея.

Іван Хрысанфавіч Калдзея пасяліўся ў Нова-Барысаве ў 80-я гады мінулага стагоддзя. Цікавыя гістарычным мінулым краю, ён асабліва ўвагу надаваў падзеям Айчынай вайны 1812 года, у прыватнасці — падзеям на Бярэзіне. Паступова кола яго пошукаў расшырылася, ён пачаў вывучаць усё пра рускую кампанію Напалеона, а затым і пра ваенныя падзеі ў Расіі і Францыі ў 1805—1815 гады. Маючы дастатковыя сродкі, Калдзея паставіў перад сабою задачу сабраць як паліграфічны матэрыялаў аб вайне 1812 года, аб барацьбе рускага народа супраць напалеонаўскіх войскаў. Дакладна падлічыў усё матэрыялы, якія мела калекцыя, немагчыма. Тысячы кніг і газет, карт і ваенных планаў, часопісаў, малюнкаў, брашур, рукапісаў — усё гэта ўваходзіла ў збор беларускага калекцыянера. Адных толькі кніг, па падліках 1905 года, было каля пятнаццаці тысяч. Увесь кніжны фонд дзяліўся на раздзелы: рускі, французскі, польскі, англійскі. У апошнім раздзеле былі кнігі, што выдаваліся на іспанскай, італьянскай, шведскай і іншых мовах.

Асобную частку калекцыі складалі газеты і часопісы. Тут Калдзея цікавілі не толькі выданні 1812 года, але і пазнейшыя, у якіх распавядалася аб падзеях Айчынай вайны. Былі поўныя наборы часопісаў «Русскій

архив», «Древняя и новая Россия», «Русская старина», «Русский исторический вестник». Сярод найбольш цікавых хацелася б адзначыць нумары газеты, якая выдавалася ў Мінску ў час французскай акупацыі. Газета выходзіла два разы ў тыдзень на двух-шасці старонках.

Асобым гонарам уладальніка калекцыі былі ваенныя карты, якія звычайна рэдка цікавіць збіральнікаў. Найбольш каштоўнай з іх была асабістая карта Напалеона, намалюваная ад рукі шляхам трохразовага павелічэння звычайнай рускай карты. На ёй усе назвы гарадоў і вёсак былі перакладзены на французскую мову. Гэтай картай Напалеон карыстаўся на працягу ўсёй рускай кампаніі.

Шмат матэрыялаў для сваёй калекцыі Калдзея набываў за мяжой. Для гэтага ён часта наведваў Парыж, Вену, Берлін, Лондан.

Звесткі аб Калдзея будучы няпоўнымі, калі не раскажаць пра яго ініцыятыву, накіраваную на ўвекавечанне памяці герояў Айчынай вайны. У 1908-10 гадах на месцы пераправы французскіх войскаў праз Бярэзіну працавала земляробства Калдзея. Для гэтага вялікай вельмі складанай сістэмай гадзіў Бярэзіна была адведзена ад свайго левага берагу. Толькі затым пачаліся раскопкі і пошукі.

У 1910 годзе па абодва берагі Бярэзіны, дзе адбывалася пераправа французцаў, Калдзея паставіў два адвольныя помнікі. Яны былі ўзведзены праекце карнета 1-й асобай артылерыйскай брыгады Н. В. Зарэчнага і ўяўлялі сабою трохметровыя гранітныя калоны. На адваротных баках абеліскаў былі прымацаваны дзве мемарыяльныя дошкі з надпісам па-руску і французску: «Тут перапраўляўся цераз Бярэзіну імператар Напалеон са сваёй арміяй 14. 15 і 16 кастрычніка 1812 года».

А. ПАДЛІПСКИ.

ЗНІКАЕ БЯССЛЕДНА

У многіх старых гарадах рэспублікі і цяпер яшчэ шмат дамоў, аздобленых разьбой — сапраўдных твораў народнага мастацтва. Які ж іх лёс?

У Магілёве рэканструіруецца і капітальна перабудоўваецца стары цэнтр. Зносіцца шмат старых драўляных дамоў. Аднойчы я падышоў да супрацоўніка абласнога краязнаўчага музея, спытаў — ці робіцца што для захавання ўзораў драўлянай разьбы па дрэве, ці застаюцца пасля зносу фотаздымкі, малюнкi дамоў? Адказ быў такі:

«Мы панярэджваем будаўнікоў, каб нам наведвалі аб зносе. Але яны гэтага не робяць».

Такім чынам, знос дамоў не спыняецца, нішто ад будынкаў не застаецца. Навуковыя ж супрацоўнікі музея спакойна глядзяць, як гіне багацце — старыя драўляныя дамы, аздобленыя высокамастацкай разьбой. Шкада будзе, калі яны знікнуць бяследна. А зараз яшчэ можна было б назапасіць матэрыялаў для будучага музея народнага быту ці музея беларускай архітэктуры.

М. НОЖНИКАУ.

Летась у нумарах нашай газеты ад 16, 23 і 30 кастрычніка і ў нумары ад 25 снежня былі надрукаваны артыкулы кандыдата філалагічных навук, пісьменніка Адама Мальдзіса «Сляды продкаў» і «Трэба шукаць». Аўтар раскажаў аб пошуках беларускай культурнай спадчыны мінулых стагоддзяў, выказаў шчырае ахвяванне за лёс многіх здабыткаў нашай культуры, заклапочанасць станам збіральніцтва і краязнаўства ў нашых музеях і бібліятэках. На гэты выступленні прыходзяць усё новыя і новыя водгукі. Сёння мы змяшчаем частку іх.

ПАКУЛЬ што гэты горад не наведваюць шматлікія турысты, хоць той, хто бывае, з задавальненнем знаёміцца са славымі мясцінамі.

Гадзіннік гісторыі адлічвае Нясвіжу пяты дзесятак васьмага стагоддзя. Былі за гэты час перыяды славы і гады ліхалецця, гады бурных падзей і зацішша. Есць тут аднакі небывалага багацця і сляды неверагоднай беднасці. Сведкамі тых далёкіх падзей засталіся гістарычныя помнікі.

У цэнтры горада стаіць касцёл. Я быў пад яго дахам, і мне заўсёды хацелася схіліць галаву перад чужою работай архітэктара Яна-Марыя Барнардона. Аднойчы апынуўся ў касцельным падземеллі — усыпальніцы Радзівілаў. Але адтуль хацелася хутэй зноў выбрацца наверх, замерці перад чужою мірфэскамі, перад карцінай Юзафа Хескага «Тайная вячэра», перад партрэтам з надпісам на польскай мове «Людвік Кандратовіч (Уладзіслаў Сыракомля) 1862—1902 гг.».

Сыракомля... Не, гэта не святы, гэта проста чалавек — польскі паэт, аўтар вядомай пэні «Когда я на почте служил ямщиком», народжанай не ў шырокіх стэпах, а ў цесных вуліцах старога Нясвіжа.

Дзейнасць Уладзіслава Сыракомлі цесна звязана з гісторыяй горада. У 1833 годзе Уладзіслаў пачаў вучыцца ў Нясвіжскай дамініканскай школе. Праз тры гады ён пераехаў у такую ж Навагрудскую школу. Аднак лёс зноў вярнуў яго ў Нясвіж. Восенню 1840 года Сыракомля паступае на службу да Радзівілаў. Тут ён знаёміцца з легендамі Нясвіжскага замка, гісторыяй горада. Тут ён пачынае пісаць першыя вершы на польскай мове. Калі ў 1844 годзе выехаў з Нясвіжа ў Залучча, то напісаў там шэсць санетаў, прысвечаных гораду. Найбольш вядомы верш «Люмінация», напісаны ў 1856 годзе на тэму нявіжскага тагачаснага жыцця — у ім апавядаецца аб жудаснай бесчалавечнасці Радзівілаў і іх паслугачоў. Верш быў забаронены цензурай як антыфеадальны.

Як відаць, не здарма вісіць у Нясвіжскім касцёле памятная дошка Сыракомлю. Але гэтай дошкі мала. Варта паду-

ДОБРА, што хоць з некаторым спазненнем (шмат ужо страчана, разбурана, закінута) газета ставіць пытанне аб збіранні матэрыялаў мінулага, якія дапамагаюць нам разумець сучаснае, служачы выхаванню моладзі.

Няма патрэбы гаварыць, якое значэнне для роднай літаратуры, гісторыі і культуры народа мае творчасць Ф. Багужэвіча. Ці ж не ішчэ для беларусаў, што засталася хата, дзе жыў у апошнія гады Францішак Казіміравіч, дзе ён

НЯСВІЖУ ПАТРЭБНЫ МУЗЕЙ

маць аб тым, каб яшчэ лепш увекавечыць памяць польскага паэта.

А які выдатны помнік культуры народа — Нясвіжскі замак! Ён уражвае велічнасцю, хоць вельмі і не вызначаецца архітэктурнай разнастайнасцю.

Працаваў колись у замку тэатр, створаны Уршулай Радзівіл. У 1563 г. з дапамогай папчэніка Сымона Буднага Мацея Кавячынскага выдадзены ў Нясвіжы песеннік — адзін з ранніх нотадрукаў на Беларусі. У Нясвіжы жыў філосаф Саламон Майлюк, які быў знаёмы з Гётэ і Кантам, выдаў у Берліне каля дваццаці твораў па філосафіі і матэматыцы.

Нясвіжскі замак — гэта яшчэ і чужоўная бібліятэка, створаная ў XVII стагоддзі. Праз сто гадоў у ёй налічвалася ўжо каля 20 тысяч тамоў на ўсіх еўрапейскіх мовах.

Багатая Нясвіжчына таксама рэвалюцыйнымі падзеямі, шмат цікавага адбывалася тут і пасля рэвалюцыі. Гэта адлюстравана ў многіх школьных краязнаўчых музеях, на іх матэрыялах вучні пішуць гісторыю родных мясцін. Аднак школьныя музеі працягуюць яшчэ без усякай сістэмы, можна сказаць, стыхійна. А справа пайшла б зусім інакш, каб у

Нясвіжы быў свой раённы музей.

Аб стварэнні такога музея ўжо шмат пісалі на старонках газет, пачынаючы ад раённай і канчаючы рэспубліканскай, у часопісе «Знамя — сіла». Аб гэтым жа веў гаворку Адам Мальдзіс у артыкуле «Сляды продкаў». Вельмі слушная думка выказвалася А. Мальдзісам і аб стварэнні ў памяшканні былой друкарні Сымона Буднага музея кнігі.

Сёння ў Нясвіжскіх кнігарнях няма ні паштовак, ні кніг, якія расказвалі б пра багатую гісторыю Нясвіжчыны, пра фарны касцёл і замак, пра выдавецкую дзейнасць Сымона Буднага, Мацея Кавячынскага, Лаўрэнція Крышкоўскага, пра дзейнасць гадзіннікавых спраў майстра і механіка Еўна Якабсона, які ў 60-х гадах XVIII стагоддзя стварыў першую вылічальную машыну — яна і цяпер захоўваецца ў нашай краіне.

У апошнія гады ў Нясвіжы шмат будзеца. Неўзабаве будзе здадзены ў эксплуатацыю рэстаран і гасцініца. Старае памяшканне рэстарана мяркуецца аддаць пад староўку, а там, дзе зараз староўка, думаець размясціць склад. Але...

гэты будынак таксама ж пад аховой дзяржавы! Гэта той самы «Дом на рынку», пра які напісана ва ўсіх кнігах па беларускай архітэктуры. Ці не суды прасіцца музей?

Або возьмем «сцяну» — старажытныя гандлёвыя рады — вакол былой ратушы, зараз Дом піянераў. Нядаўна яе рэканструявалі, адкрылі магазін культуараў і «Кніжны свет». Аднак, каб хоць частачку памяшкання адвалі пад музей, то не трэба было б сёння гаварыць пра гэту праблему.

Думаючы аб усім гэтым, міжволі прыгадаваеш радкі Уладзіслава Сыракомлі з яго «Вандравак па маіх былых ваколіцах»: «А выбіраючы вобласць надзвычай маленькую для падарожжа, мы хочам даць адчуць, што кожны куток краіны, нават калі на першы погляд ён не прадстаўляе нічога надзвычайнага, можа быць прадметам даследавання; а такое вывучэнне можа стаць карысным для нас, бо мы сваю зямлю настолькі кепска ведаем...»

А. БУТЭВІЧ,
студэнт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна.

АРТЫКУЛ АБМЯРКОЎ-ВАЕЦЦА У СЛУЦКУ

Артыкул А. Мальдзіса «Сляды продкаў» абмеркаваны ў аддзеле прапаганды і агітацыі Слуцкага РК КПБ. На абмеркаванні прысутнічалі работнікі аддзела культуры гарыканкома, краязнаўчага музея і гарадской бібліятэкі. Заўвагі ў адрас музея і бібліятэкі аб недастатковай збіральніцкай і навукова-даследчай рабоце па вывучэнні гісторыі Слуцка, выяўленні і набыцці экспанатаў дарэвалю-

цыйнага мінулага, прызнаны правільнымі.

Слуцкі краязнаўчы музей працуе з 1963 года. Раней ён размяшчаўся ў адным пакоі, сёння займае сем залаў. Да юбілею нашай рэспублікі і 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна праведзена вялікая навукова-даследчая і збіральніцкая работа па гісторыі Слуцка і савецкага часу.

Сёлета намечана перабудаваць і па-мастацку аформіць экспазіцыю чатырох залаў музея — перыяд гісторыі Слуцка ад старажытных часоў да чэрвеня 1941 года. Будучы папаўняцца фонды музея.

Калектыў музея прымае ўжо меры па выяўленні і набыцці случскіх паясоў, шклянных вырабаў з Урэцкай гуты,

случскіх друкаваных выданняў XVII стагоддзя, кніг з асабістай бібліятэкі Бергеля. Нападжаюцца сувязі з музеямі і архівамі краіны, Кракаўскім музеем, Намечана правесці экспедыцыі па Слуцка і зборы матэрыялаў гісторыі і культуры раёна.

Разам з тым хочацца адзначыць, што паліпашэнню работы музея і іншых культурна-асветустановаў раёна садзейнічалі б не толькі крытычныя заўвагі, але і практычная дапамога з боку навуковых работнікаў, якія займаюцца і даследаваннем дакументаў і іншых крыніц звестак і гісторыі краіны.

В. ГУРБО,
загадчык аддзела прапаганды і агітацыі Слуцкага райкома КП Беларусі.

ВАРТА ЗАХАЦЕЦЬ...

працаваў. Аднак мала мы ведаем аб яго сапраўды памяці. Трэба ў бліжэйшыя ж час прывесці гэту ў добры выгляд. У Прачытайшы артыкулы А. Мальдзіса ў «Літаратуры і мастацтве», мне захацелася сказаць вольна пра што. У гэтай час я заняўся зборам літаратуры для ардынацыі, школьнага, літаратурнага музея. У мяне рукі транілі кнігі, аб якіх раней толькі чуў.

Больш ста сарака гадоў хаваў народ кнігу А. Міцкевіча «Корада Валенрод» пецяўбургскага выдання 1828 года, і вось цяпер яна аказалася ў мяне. У Ашмянскім раёне амаль шэсцьдзясят гадоў хадзіла па латах куналаўская «Жалейка» першага выдання (Пецяўбург, 1908 г.). Цяпер яна таксама ў мяне. Адукацыйны кнігі «Ганіон» Віцукі Марцінкевіча (Пецяўбург,

1907 г.), «Маладая Беларусь» (Пецяўбург 1912 г.), Есць і беларуская кніга без пачатку і канца, дзе вершы Купалы, Старога Уласа, Лявона Лобіка, Алеся Гаруна, Якуба Коласа, надрукаваныя лацінцай. Гэтыя знаходкі, безумоўна, не роўныя случкаму пошуку ці крыжы Ефрасіны Полацкай. Аднак яны даюць падставу сцвярджаць: хто шукае, той знайдзе.

І. ГОВАР,
настаўнік.
Г. Ашмяны.

Яніс РЫЦАС

ГАТОВЫ

Палаткі прыступкамі лезуць па схілу пад самае неба.
Палаткі прыбіты да скал,
а шчыліны замазаны ўпартасцю.
Сонца гарпун уваткнула ў палаткі,
а гарызонт перакручаны,
як пояс жандара.

Прыходзяць дні і знікаюць, —
а скалы такія ж, як былі.
Калі-нікалі праплыве карабель,
воблака
цені шматок адкіне,
маленькі шматок, як вакенца,
прыадчыненае ў тую эпоху, калі яшчэ былі дрэвы.

Усё — як было.
І каменне, і сэрцы.

Каменны ложка, на якім мы спім,
каменны хлеб, аб які точым зубы,
каменныя рукі, што падпіраюць сквіцу ночы.
Вятрам не пад сілу — каменне і сэрца.
Усё — як было.
Вецер згортвае малінавы сцяг нізкага сонца,
а ноздры марскія сапуць нам у твар.
О, што б ні прыйшло, таварыш,
мы будзем гатовы. Клуны ўжо за плячыма.
А нашы сэрцы — у клунках нашых.
Моўчкі даем клятву Дэмакратыі.
І так жа моўчкі круцім гузік на пінжаку сябра нашага,

не таму, што няма чаго нам сказаць,
а таму, што вельмі яго любім.

[І так заўсёды:
калі любіш — цяжка таварыць.]
Круцім галінкай дзікай алівы ў руках сваіх
і пішам на зямлі імя,
заўсёды адно і тое ж:
імя Свабоды, —
мы гатовы.

АЛЕКСІС

Алексіс быў спакойны,
як той, хто выканаў свой абавязак.
Калі ён клаўся спаць, то засынаў адразу ж,
як той, хто выканаў свой абавязак.
Дзве грубых зямлістых ступні
вытыраліся вонкі з-пад коўдры,
і тады платаны ўпэўненасці
прасталі ўночы,
калі ж мы вымаўлялі імя тваё, Алексіс,
нібы казалі: «Заўтра будзе сонечны дзень».

Якім спакойным ты быў, Алексіс, —
глыбокай ноччу цябе разбудзілі, таварыш,
ты нават не паспеў звязаць клунак свой,
не паспеў зашнураваць чаравікі свае. Мы сачылі,
як пераступаў ты парог палаткі,
як шнуркі твае развязаныя валачыліся па зямлі.
Мы баяліся,
каб ты не спатыкнуўся, таварыш. Ты зразумей і ўсміхнуўся. І мы ўсміхнуліся.

Ды не, мы дарэмна баяліся,
ты ніколі не спатыкаўся ў сваім жыцці
і пераступіў цераз парог,
трымаючы сэрца сваё на далоні,
як вялізны ключ, якім адчыняюць сонца.

На драўляным ложку тваім засталіся
кавалак мэрствага хлеба і грабянец твой.
І тыя развязаныя шнуркі,

Мал. В. ТАРАСАВА.

што абвіліся вакол думак нашых,
як смутак, які засцілае душу нашу. Мы не палюхамся.

Цябе судзіў ваенны трыбунал,
і адтуль на смерць павялі цябе, таварыш,
і адтуль вяртаешся ты ва ўсе сэрцы,
у вочы, у дрэвы, таварыш.
Вось чаму ты не толькі сумны,
але і радасны,
і ўпэўнены.
Зорка гасне і загаравца ў вачах тваіх,
гэта чырвоная зорка, якая ніколі нас не пакіне.

Вазьмі з сабой пару нашых апошніх цыгар,
няма ў нас нічога, — толькі сэрцы нашы, таварыш.
Вазьмі ў нас пару цыгар,
адну для сябе, другую для Харона,
прыкурыце ад адной запалкі перад вялікай сцяной,

вядзіце размову, як два сапраўдныя мужчыны,
пра ўчарашнія ўрачыстыя шэсці,
пра заўтрашнія ўрачыстыя шэсці,
пра задачы камуністаў,
пра сусветную свабоду.

Гутарыце спакойна,
ты і Харон,
як два бывалыя ссыльныя,
пакуль курыце свае цыгары,
пакуль не прагрыміць першы залп,
абрываючы вашу бяседу
і сэрцы вашы.

Ты знаеш, таварыш,
што сэрца тваё будзе біцца ў нашых грудзях,
мы справу тваю давядзем да канца,
вось чаму ты такі ўпэўнены,
такі спакойны

і радасны.
І нам таксама радасна, таварыш. Мы не плачам.
Не, дружка. Плачам. Не ўтойваем.
Таму што мы камуністы і любім цябе.
Не будзе цябе ў барацьбе побач з намі,
таварыш,
і колькі б нас ні было, будзе нам нестываць цябе,
нестываць вачэй тваіх,
яны былі, як блакітныя вокны, адчыненыя ў глыбіні калідора,
нестываць будзе ўсмешкі тваёй,
яна была, як сцяг на балконе беднага квартала,
нестываць будзе рук тваіх, моцных і ласкавых,
яны маглі быць спрытнымі і маўклівымі,
быццам расклевалі ўночы лістоўкі Рэвалюцыі.

Мы сумуем, таварыш, не ўтойваем,
і партыя сумуе — яна строгае сёння, маўклівая,
і суровая партыя сёння, яна не заплача, таварыш,
таму што кладзе твой чысцейшы партыйны білет
у архіў герояў Народнай Барацьбы.
Сёння ты стаў яшчэ лепшым таварышам,
таварыш,
Сёння мы сталі яшчэ лепшымі таварышамі,
таварыш.

Бывай, дружка. Спі спакойна,
так, у сваіх чаравіках — са шнуркамі развязанымі,
спакойна, як той, хто выканаў свой абавязак.

Спі спакойна — не бойся, таварыш,
і мы выканаем свой абавязак.

ЗНАЁМСТВА

Каменнае сонца вандравала па небе,
спяляючы вецер і калючкі пустэчы,
а вечарам яно стала на палоску мора,
нібыта жоўтая лямпа ў вялізным лесе ўспамінаў.

Нам нестывала часу мілавацца гэтым, — але іншы раз
мы кідалі позіркы — і на коўдрах нашых
разам з плямамі, зямлёю і костачкамі ад маслін
заставаліся квалыя лісцікі вербаў, колкія іголки соснаў.

Для нас яны таксама мелі сэнс — хоць гэта і малаважныя рэчы,
цень ад двухзубых вілаў на паркане змроку,
тупат каня апоўначы,
якісці колер, паміраючы ў вадзе,
ён пакідае за сабой маўчанне яшчэ больш самотнае,
лістота месяца, раскіданая паміж чаратамі і дзікімі качкамі.

Нам часу нестывае, — няма яго, —
калі дзверы для нас — падобныя рукам распятым,
а вуліца — нібыта чалавек, які толькі й гаворыць:
«Не ведаю».

Але мы знаем, што на скрыжаванні горычы ёсць горад, у якім мноства агнёў,
там людзі ветліва вітаюцца паклонам.
Мы пазнаем гэтых людзей па руках,
па тым, як рэжучы яны хлеб,
па ценю іхнаму, што падае на стол цішыні,
мы пазнаем іх і ў той час, калі ўсе гукі дрэмлюць у вачах,
і толькі зорка бласлаўляе іхнюю коўдру.

Мы пазнаем іх па маршчынах барацьбы паміж брывамі,
а больш за ўсё — па вечарах, калі над імі неба робицца шырэйшым, —
мы пазнаем гэтых людзей па канспіратыўным жэсце,
калі яны кідаюць сваё сэрца, як нелегальную лістоўку,
пад замкнёныя вароты свету.

Пераклад з новагрэчаскай
Алены КОВЕЦ-ФІЛІМОНАВАЙ.

ВЕРШАЛІНСКІ РАЙ

[Працяг. Пачатак на 12-й і 13-й стар.]

маладзіца. — Чаму, скажы, чаму нельга мне нават уха-аджаваць за табой, нельга сці-ра-ці тваю кашу-улечку, наварыць табе е-есці?!

— Адстань, не скуголь, як сука, — цыкнуў на яе Аляш.

Тэля румзаць не перастала.
— І чаму ты паддаешся іхняй ула-а-дзе?! Айцу Сера-фі-му так мо-о-жна з Зоськай спатыка-а-цца, а мне з табой чаму забарон вы-ыйша!.. Зоська нават каталічка, якая яму пара, а мы з табой і ве-еры ад-ной!..

— Што табе за дзела да іх?! — зноў кінуў Аляш, толькі касой махаў ужо не так роўна.

Тэля ўсё адным тонам, з завываннем, нібы па нябожчыку, цягнула сваё:

— А каб таго архірэя паралюш разбіў, як ён на цябе чорную адзежку напя-а-ліў, як ён цябе на смех людзям вы-ыставіў, бы таму Самсону ручань-кі і но-о-жанькі твае пазавя-з-ваў!.. Абдур-ы-лі нас, буржуі, абдур-ы-лі, кудры твае залаценкія пастры-ы-лі, крыльцы майму саколіку яснаму падсе-еклі!.. Як і належыць сапраўднаму мужчыне, Аляш не вытрываў.

Не то Тэклі, не то Чарвінскай, не то самому сабе, ён сказаў:

— Што-о?! Апранулі мяне ў гэтыя пахманы і ду-маюць — купілі ўжо?! Яшчэ і камандаваць будуць?! З кім размаўляць, з кім мне жыць загадаюць?! Я ўжо нішто-о?! У сваёй царкве не маю права зайсці за прастол нават?.. Серафім будзе мяне павучаць, як з народам гавары-ыць?! А хто ён такі, адкуль узяў-ся?! Дзе ён тады быў, калі ўсё гэта я сваімі маза-лямі, гарбом сваім, жыламі ўспінаўся?! У Гродне чай піў з коржыкамі?! Пачакайце, пані-шкурадзёры, устрою ж я вам фокус!.. Мяне яшчэ Тааі Кранштацкі вучыў, як гэта зрабіць!.. Чарвінская выразна чула, як Аляш мацюкнуўся.

Ён шпурнуў касу на канюшыну і порстка пабег у гарадчыка.

Неўзабаве Аляш прымчаў пад царкву і паслаў дзяцей па манахаў.

Калі Серафім з браццямі з'явіўся, калі збеглася палова вёскі, дзядзька Клімовіч сарваў з сябе пад-раснік, патаптаў яго: Потым схопіў кій, пачаў лупца-ваць ім манахаў:

— Вон, каб вашай нагі больш тут не было!.. Вон з Грыбоўшчыны, не паганьце святога месца!.. Вы са сваімі архірэямі прадалі веру і мяне падбіваеце ўжо на гэта?! А дулю бачылі?! Вон, гіцлі, адгатуль!

К вечару назбягалася з навакольных вёсак шмат багамолаў, і Аляш абявіў ім усім, што адкрывае сваю веру — «ілынцаў». Паводле новага вучэння, для ўразумення чалавечай душы з богам, з Ісусам Хрыстом, з мацерай боскай папы і манахі зусім ліш-нія. Быццам бы мужыкі і самі могуць даць сабе рады ў храме боскім...

На гэтым знакамітым сходзе Аляшавых прыхіль-нікаў выплаў аднекуль і ўзяў слова «міністр прапа-ганды» новага «прарока» Аляксандр Данілюк з Ка-менкі:

— Правільна айцец Ілья, наш прарок, гаворыць! Як дом стары патрабуе абновы, так і вера наша за дзве тысячы лет надта састарылася, ужо ледзь не рассыпаецца і патрабуе направи. Ісцінна вам кажу. І гасподзь бог саслаў нам праз айца Іаана Кранш-тацкага прарока Ілью з вёскі Грыбоўшчына, каб святую веру, якой пакланяліся нашыя дзяды і пра-дзеды, аднавіць, гніцое выкінуць, а ўстанавіць но-вае!..

— Першыя свяшчэннікі, — чвардзіў ён далей, — не верылі ў прышэсце Хрыста і былі пакараны яшчэ раней... Другія свяшчэннікі з архірэем Антоніем на чале не верылі ў святасць айца Ільі, і гасподзь іх таксама сурова карае — аднімае паслушэнства ў паствы. Наш айцец, усемагутны Ілья, цяпер прызы-

вае трэціх свяшчэннікаў — яны, ісцінна вам гавару, будуць усе людзьмі з простага народа, як і сам наш прарок!..

— Правільна, нам больш нішто не патрэбна! — закрычалі з натоўпу.

— Слава яму!

— Свят, свят!.. Здзейснілася!.. Дзякуй табе, пра-святая багародзіца!..

4.

Аляш ужо шмат гадоў узварушваў цёмныя масы і прыцягваў да сябе іхнюю ўвагу. Прыгнечаныя і поўныя забабонаў, людзі па-свойму прагнулі справя-длівасці. Толькі не да таго іх скіроўваў «прарок».

Свет перажыў ужо Кастрычніцкую рэвалюцыю. Саветкія людзі прыступілі да разгортвання будаў-ніцтва сацыялізма, каб забяспечыць будучыню ча-лавецтва, і героямі сабе абралі — лётчыка Валерыя Чкалава, шахцёра Аляксея Стханова, буракавода Марыю Дземчанка...

Толькі на Прынёманшчыне маёй жыццё людзей было запаволена, а талант і энергія людзей траці-лася ліха ведае на што.

Тым часам санацыйная ўлада і не думала запав-няць вакуум у душах сялян Заходняй Беларусі, спы-наць пажар «новага вучэння». Неўзабаве ўрад па-чаў Аляша нават падтрымліваць. Урад Пінсудскага прыняў пастанову, і яе надрукавала ваяводская «Га-зета беластоцкая»:

«За будаўніцтва святыні і выдатныя заслугі перад Рэспублікай узнагародзіць пана Эльяша Клімовіча з вёскі Грыбоўшчына Сакольскага павета ордэнам Адраджэння Польшчы».

Аляшу па пошце прыбыла ордэнская кніжка і запрашэнне — выкупіць ордэн, які яму належыць, у Беластоцкім магазіне рэгаліяў і ўзнагарод.

Працяг у наступным нумары.

ВЯСЕЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

Бацькі і дзеці.

— Юзік, дарагі, што-небудзь пра наханне...

— Адно і можаце — павучаць!
Мал. Ю. ГРЫГОР'ЕВА.

ЗНАЧЫЦЬ, афармляецеся? Такім пытаннем сустрэў мяне знаёмы таксіст Хведар Сарока. Падаўшы мне валасатую лапу, працягваў:

— І да мяне ў экіпаж? Міласці просім. Толькі май на ўвазе, што наша прафесія — самая шыкоўная. Правы, канечне, маець?

— Першы клас. У арміі атрымаў.

— Няблага. А горад ведаеш? Ці пятае праз дваццатае?

Я ніякуй галавой — горада я не ведаў.

— Тады, слухай маю рацпрапанову. Катаю цябе ўсю змену, горад намалюю ад галоўнай плошчы да апошняга завулка. Заадно — падвучыцца і яшчэ сямю-таму. Сядзі!

«Волга» з шашачкамі сарвалася з месца і вылетела за вароты аўтабазы. Гонна і мякка ведучы машыну па вуліцы, Хведар час ад часу пазіраў на мяне і ўсміхаўся.

— У нашай справе, брат, асноўнае — не спаць у шапку. Не праспіш — будзе план і да плана.

— Што — да плана? — Не зразумеў я.

— Хутка ўбачыш...

Мы спыніліся на стаянцы. І адразу ж да машыны падбегла маладая парачка:

— На вуліцу Змітрака Бядулі. І, калі ласка, хутчэй.

— Не магу, — спакой-

0 руб. 46 кап., і спытаў:

— Колькі?

— Два рэ.

— Што ж, дамова — не грошы, — сказаў хлопец і падаў Хведару два рублі.

— Да пабачэння!

— Наша вам, — узняў

Зразумей: я не прашу. Самі даюць. А нявошта ж крыўдзіць людзей?

— Самі? Вы ж вымага-

лі!

— Перабіраеш, брат! Але скажу: з кліентам заўсёды трэба патаргаваць. Калі яму вельмі трэба некуды, за рублём ён не пастаць. У такіх выпадках важна памаўчаць. Кліент сам прапануе. Заўтра сам паспрабуеш — убачыш...

— Лішняй ні капейкі не возьму!

— Падумаеш, цаца! Нідзе не дзенешся, возьмеш. Закочаш на кішэнныя расходы...

На зваротным шляху мы падаралі нейкую жанчыну з вялізным чамаданам і малюсенькай сумачкай. Хведар нават не ўключыў лічылнік. Каля вакзала ён абыйкава сунуў грошы ў кішэню і зноў узяўся за рычаг хуткасеі:

— Заедзем тут у адно месца...

— Не паеду! Я выскачыў з машыны і, не разбіраючы дарогі, пашыбаваў да аўтобуса. А Хведар ззаду крычаў:

— Ды зразумей жа ты! Нельга крыўдзіць кліентаў!..

на адказаў Хведар і выцягнуў з-пад сядзення смячаную газету. — Чакаю кліента.

Бездапаможна азірнуўшыся на пустую пляцоўку стаянкі, хлопец прапанаваў:

— Плачу за хуткасць, па дамоўленасці.

Хведар нехаця схаваў газету, буркнуў:

— Ну, калі вам так прыспічыла...

Заехалі хутка. Хлопец зірнуў на лічылнік, дзе выразна цямнелі лічбы

фуражку Хведар і павярнуўся да мяне. — Вось і план, і да плана. Везарам зойдзем у рэстаранчык, культурна пасядзім.

— А не брыдка? — спытаў я. — Чаявыя...

— Я на чай не бяру! — зарагатаў Хведар. — Я — на піва. — Раптам ён пасур'энеў, заківаў галавой: — Разумею, разумею! Малады, прыстойны, сумленны... Сам такі быў... Ды вось абцёрся. І ты абатрэся. «Все пройдет, как сон, как утренний туман» — заспяваў ён.

Л. КАЛЬБЕРГ

ПРЫКЛАДНЫ МУЖ

Ахайна апрануты малады чалавек зайшоў аднойчы ў бюро дырэктара Петарайта.

— Маё прозвішча — Шварцанштайн. Сюзана, пэўна, гаварыла вам пра мяне. Мы сябруем з ёй паўгода, і я прышоў сёння прасіць рукі вашай дачкі. Спадзяюся, што вы не адмовіце. Мы кахаем адзін аднаго і разумеем з паўслова. Мне здаецца нават, што мы маглі б быць нечым нахшталь ідэальнай шлюбнай пары.

Пан Петарайт усміхнуўся.

— Так, Сузі расказвала мне пра вас. І, як мне здаецца, вы сапраўды падыходзіце маёй дачцы.

— Дык, значыць, вы гатовы даць сваю бацькоўскую згоду?

Пан Петарайт зноў усміхнуўся:

— Не так скоро, малады чалавек. Спачатку я хацеў бы задаць вам некалькі пытанняў.

— Калі ласка. Я з задавальненнем адкажу на іх, калі змагу.

— Каб не крывіць душой, скажыце мне, ці зможаце вы пракарміць сямя?

— Я — кіраўнік вялікай фірмы і зарабляю прыблізна 2.500—3.000 марак у месяц.

— Гэта больш, чым я, — міжволі ўголас прамовіў пан Петарайт. — Ну, добра. А

ці ёсць у вас якія-небудзь клопаты?

— Клопаты? — малады чалавек здзіўлена паглядзеў на будучага цесця. — У мяне іх няма.

— Вы не курыце?

— Не.

— І не п'еце?

— Хіба чарку. Ды і то ў крайнім выпадку.

— Ну, тады вы, пэўна, цікавіцеся азартнымі гульнямі? Скажам, картамі, рулеткай? А мо, ставіце на конных скачках?

— І гэтым я не цікаўлюся, пан Петарайт.

— Дык вы, значыць, свайго роду прыкладны муж. Гм... Шкада, малады чалавек, але я вымушаны вам адмовіць. Вы не той, які патрэбен маёй Сюзане.

Малады чалавек у здзіўленні ўскінуў бровы:

— Але чаму? Я не разумею...

— Зараз зразумеецца... Бачыце, я не магу ўзяць вас у сваю сям'ю. Бо тады мая жонка будзе ўвесь час ставіць вас мне ў прыклад, а гэта, шануюны, мяне зусім не радуе...

Пераклаў з нямецкай А. ВУВЕН.

Павел САКОВІЧ

БАЙКІ ў ПРОЗЕ

СЫН — НЕ ЛЕУ

У час спрэчкі з жонкай дрэсроўшчык з горыччу прамовіў:

— Я сам, можна сказаць, без анчэй дапамогі, выгадаваў ажно трох ільвоў, а ты...

— А я выгадавала нашага сына і не ўпэўнена, ці змог бы зрабіць гэта ты!

БЛЫШЫНЫЯ ХІТРЫКІ

Блысе даручылі стварыць танцавальны ансамбль. Таі, не доўга думаючы, запрасіла ўсяго аднаго артыста — сараканожку.

Кажуць, блыху прэміявалі. За эканомію сродкаў.

ПРЭТЭНЗІЯ

— Зусім загузали! — скардзілася марыянетка. — Не даюць самастойна і кроку зрабіць!

ПРАФІЛАКТЫНА

Рубанак кожны дзень здымаў з дошкі стружку.

— Дзеля прафілактыкі, — казаў ён.

А дошка худнела, худнела, аж пакуль не засталася ад яе... жменя стружка.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Выходзіць па пятніцах.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, наместніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела вышэйшага мастацтва, архітэктуры і вытворчай аэстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісы не вяртаюцца.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО [наместнік галоўнага рэдактара], Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНИКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ [адказны сакратар], Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Д. В. ПІЛЬЧУК.

МІМАХОДЗЬ

Н. КОЗЕЛ

Ён меў звычку казаць толькі «гоп». Скакалі за яго іншыя.

□ Свіснуў бы і рак, каб яго не зварылі.

□ Хлуса папрасілі схлусіць што-небудзь. Той адказаў:

— Часу няма. Рэчка гарыць, трэба бегчы.

□ Трэба схадзіць да суседа. — гаварыў муж жонцы. — Даведацца, што ў нас дома робіцца.

□ Пачыналі плесці плётку, а звільці крыўдзіць людзей!

□ Іншаму госцю, каб дагадзіць, і селядца мёдам мажуць.

□ Ён умеў пераканаць іншых, што каменне плавала, а пер'е танула.

В. БАРОДЗІЧ

Іншым часам і лёгкую музыку слухаць цяжка.

□ Грамаадводцы ставілі для адводу вады.

□ Яго раённы аўтарытэт адышоў у вобласць... падання.

З ПАДСЛУХАНАГА

На сцэне самадзейны канферансье надта ўжо высмейваў у куплетах цешчу.

— Лёгка яму гэта рабіць, — уздыхнуў адзін глядач.

— Чаму? — спытаў сусед.

— Ды ён жа яшчэ не жанаты.

□ У парфюмерным магазіне.

— У вас ёсць што-небудзь для сівай валасоў?

— Канечне! Глыбокая павага.

□ Сустрэліся два рыбакі.

— Ну, як?

— Ды так, ледзьве шчупака не злавіў.

— Сарваўся, падла. А ў цябе?

— Таксама сарваўся. Праўда, крыху большы, чым твой.

□ Розныя дзеці бываюць...

— Яно праўда. Адны бацьку дапамагаюць, іншыя ж на печ падсаджыць... шылаю.

Запісаў Р. БОХАН.

Эдуард СКОБЕЛЕУ

ФРАЗЫ

Стары паэт — гэта немагчыма, як старая раница.

□ Ёсць дзве стады мудрасці. На першай шукаюць сэнсу жыцця, на другой — апураўдання гэтаму сэнсу.

□ Хто не мае рацыі цалкам, заўсёды бароніцца тым, што мае рацыю ў прыватнасці.

□ За недахопы свету больш за ўсё дастаецца роднаму дому.

□ Усе роўныя ў сваёй няроўнасці.

□ Мудрэц сваім вучням: «Калі вас не навучыла жыццё, я вам не патрэбен. Я тым больш вам не патрэбен, калі вас навучыла жыццё».

□ Вам цяжка ад таго, што вам лёгка. Але ці лёгка нам ад таго, што нам цяжка?